ГРАМОТА

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

Мар'яна ЗАХАРІЙЧУК

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

ЧАСТИНА ПЕРША

3

Мар'яна Захарійчук

«Українська мова та читання»
підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти

(у 2-х частинах)

Частина перша
Українська мова

Видавництво «Грамота»
2025

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ
ПРАПОР УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ
ГЕРБ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *Михайла Вербицького*
Слова *Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запанує́м і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

УДК 811.161.2(075.2)
З-38

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 07. 01. 2025 № 22)

Умовні позначення:

— робота в парах;

— робота в групах;

— завдання на вибір;

— ускладнене завдання;

— словник;

— театралізація;

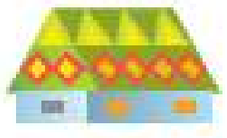 — домашнє завдання.

Захарійчук М.
З-38 Українська мова та читання : підруч. для 3 кл. закл. загальн. середн. освіти (у 2-х частинах) : Частина перша : Українська мова. Київ : Грамота, 2025. 176 с.

ISBN 978-966-349-992-5
ISBN 978-966-349-993-2 (частина перша)

Підручник розроблений відповідно до типової освітньої програми мовно-літературної галузі (програма колективу авторів під керівництвом *О. Я. Савченко*). Діяльнісно-особистісний навчальний зміст підручника дає можливість формувати ключові та предметні компетентності, реалізувати завдання змістових ліній програми. Правила подані в доступній формі та в обмеженому форматі.

УДК 811.161.2(075.2)

ISBN 978-966-349-992-5
ISBN 978-966-349-993-2 (частина перша)

© Захарійчук М. Д., 2025
© Видавництво «Грамота», 2025

За типовою освітньою програмою мовно-літературної галузі колективу авторів під керівництвом *О. Я. Савченко*.

УКРАЇНСЬКА АБЕТКА. ЗВУКИ ТА БУКВИ

Мистецтво слова: міркую, описую, розповідаю

1. Створюю зв'язну розповідь про ситуацію із життя

Ми знову разом!

1. Прочитай вірш.

Настрій радісний, святковий,
Перше вересня у нас!
Кличе вересень чудовий
Знову в школу, в рідний клас.
Сумували ціле літо
Наші любі вчителі.
Сумували також діти —
І великі, і малі.
Втішно друзів знов зустріти,
Обійнятися усім.
Як тут серцю не радіти?
Школа рідна — другий дім!

Н. Паснак

- Яка нова подія сталася у твоєму житті сьогодні? Хто тебе супроводжував до школи? Що побажали рідні та друзі? Який у тебе сьогодні настрій? Поділися.

— В Україні ***1 вересня*** державне свято — ***День знань.***

2. Розглянь світлини твоїх однолітків, які навчаються в різних країнах. Прочитай їхні розповіді. Про що вони згадують і мріють?

- Прочитай виділені речення. Про що ти дізнався / дізналася?

— Мене звати Марина. Я з міста Миколаєва. Ми зараз із мамою тимчасово мешкаємо в Австралії. **Тут навчальний рік розпочинається 27 січня, після святкування Дня Австралії.**

— Мене звати Ілля. Я з Маріуполя. Дуже сумую за цим чудовим містом, за Азовським морем. Зараз я з братом і мамою в Німеччині. **Навчальний рік тут розпочинається в кінці серпня.**

— Мене звати Емілія. Я навчалася в місті Донецьку. Зараз ми в Італії. Тут дуже красиво, але я так хочу додому, в Україну. **Навчальний рік в Італії розпочинається 15 вересня.**

— Мене звати Олексій. Я із Запоріжжя. Зараз ми в далекій Японії. Це дуже цікава країна! Я вивчаю японську мову. **У Японії навчальний рік розпочинається у квітні, а закінчується в березні.** Він розділений на три семестри із 40-денними канікулами в липні та серпні. Зимові канікули — у кінці грудня, як і в Україні.

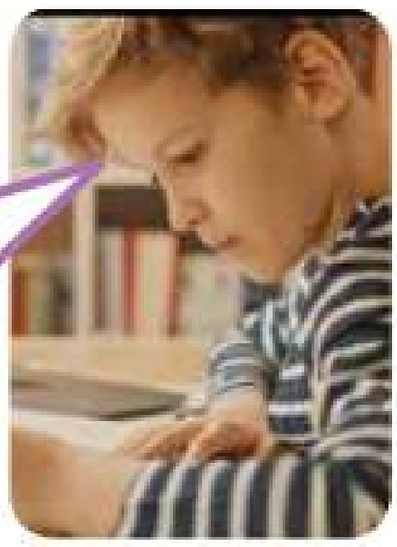

— Мене звати Максим. Я з міста Харкова. Я дуже люблю своє місто! Зараз ми в Іспанії. Іспанці дуже доброзичливі й веселі. **Навчальний рік в Іспанії розпочався наприкінці вересня,** а завершиться в середині червня.

— Мене звати Тетяна. Я з Одеси. Яке в нас чудове море, пляжі, проспекти! Мені так хочеться повернутися в рідне місто. Ми тимчасово живемо **у Швеції, де навчальний рік розпочинається 15 серпня.**

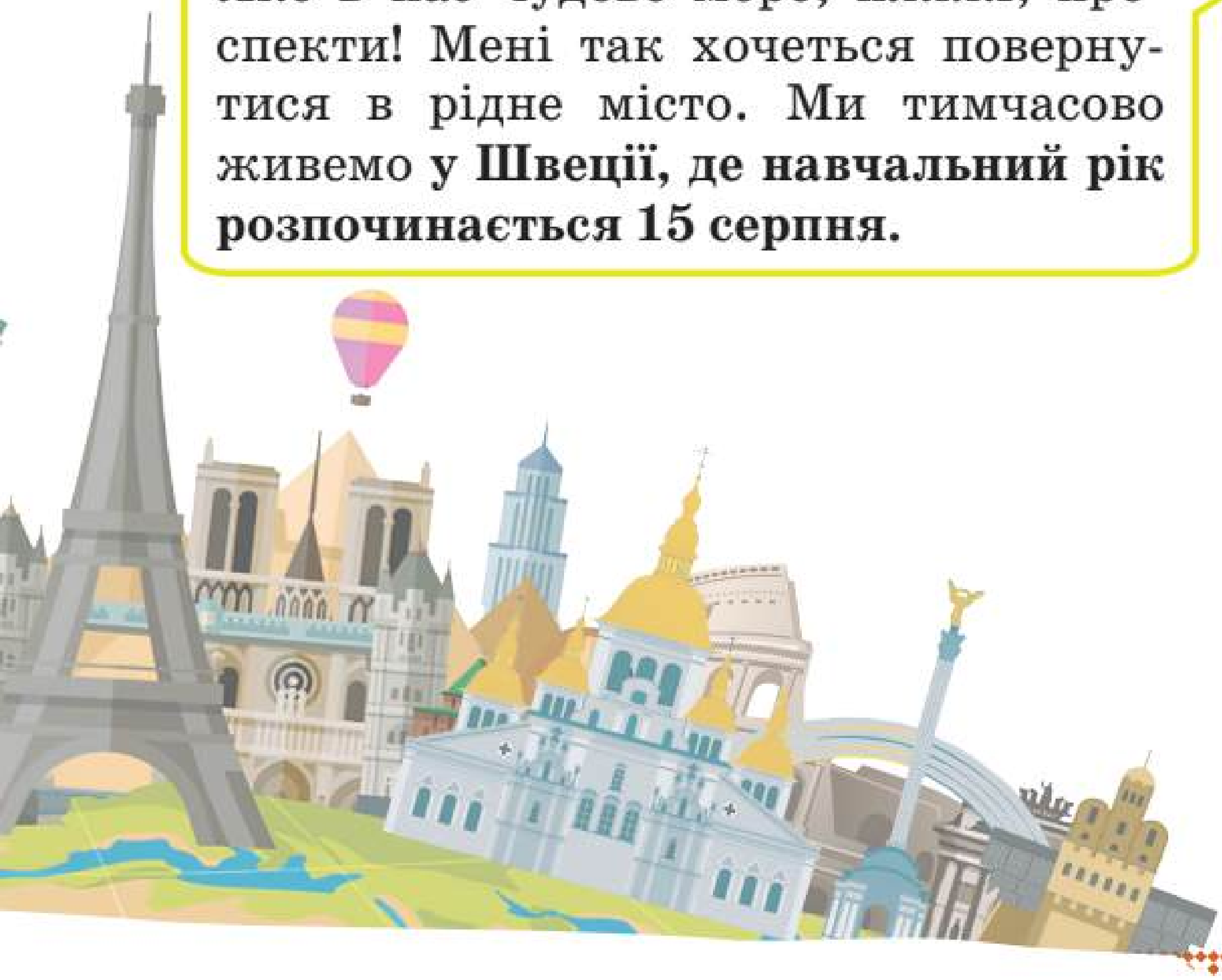

Поділися

- Чи є в тебе друзі / подруги або однокласники / однокласниці, які навчаються в інших державах? Як ти з ними спілкуєшся? Про що вони тобі розповідають? Чого вони очікують? Чого очікуєш ти від навчання в третьому класі?
- Створи й запиши SMS своїм близьким чи друзям / подругам про події, які сталися з тобою сьогодні, у перший день у школі.

2. Українська мова — державна мова України

3. Прочитай та перекажи текст.

Українська мова належить до найбільш розвинених і досконалих мов світу. Вона надзвичайно мелодійна та співуча. Мова — це найважливіший засіб спілкування, передання інформації. Це скарб, набутий нашим народом, його духовне багатство. Дбаймо, щоб наша мова була чистою, як джерельна вода *(за П. Панчем)*.

- Створи зі слів, виділених блакитним кольором, речення. Запиши їх.
- Знайди в тексті речення з порівнянням, перепиши.

4. Розглянь схему, на якій зображено, де використовують українську мову в державі.

Обговоріть зміст схеми. Доповніть і запишіть речення.

Українську мову використовують у школах, ...

Державною мовою пишуть закони, видають книжки, ...

Її використовують на радіо та ... .

Досліджуємо

Що було, коли не було сучасних ?

①

②

③

У давні часи люди малювали на стінах печер і скелях, вирізьблювали «картини» зі свого життя на камені та кістках тварин. Ці пам'ятки дійшли до наших часів.

Пізніше вони почали писати на глині *(1)*. У грецькому місті Пергама навчилися робити книжки з тонкої козячої або телячої шкіри. Такий папір назвали *пергаментом (2)*. В Африці писали на сухих стеблах папірусу *(3)*. Справжній папір люди навчилися робити дві тисячі років тому.

Що було, коли не було Аа / Бб?

① 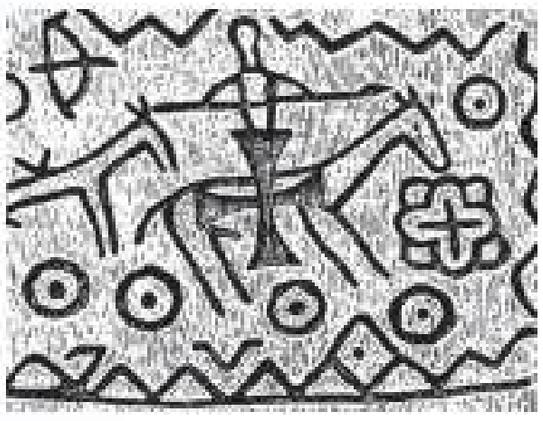

②

③

Першим письмом було *малюнкове (1)*, потім — *вузликове (2)*. До цього часу існує звичай зав'язувати вузлики на пам'ять. Пізніше з'явилося *піктографічне письмо* — послідовно подані малюнки. Їх замінили *єгипетські ієрогліфи-символи (3)*, потім створили *давньогрецький алфавіт*, а ще пізніше — *сучасну українську графіку*.

Що було, коли не було сучасних ?

①

②

③

④

Дуже давно для письма використовували каміння та вугілля *(1)*. Потім — дерев'яні, кістяні та металеві палички *(2, 3)*. Згодом їх замінили гусячим пером *(4)*, яким користувалися 1200 років! Тепер можна писати без ручки! Розкажи як.

- Що нового й цікавого ти дізнався / дізналася, досліджуючи історію книжки, письма та ручки?

— Про історію ручки, письма та книжок ти можеш дізнатися, прочитавши енциклопедії для дітей.

5. Продовж речення.

Державна мова обов'язкова в рекламі, у діловодстві, освіті та науці , … , … .

3. Українська абетка: звуки та букви

6. Розглянь зображення народних символів України. Які ти ще знаєш символи держави? Зверни увагу на порядковий номер біля кожного малюнка.

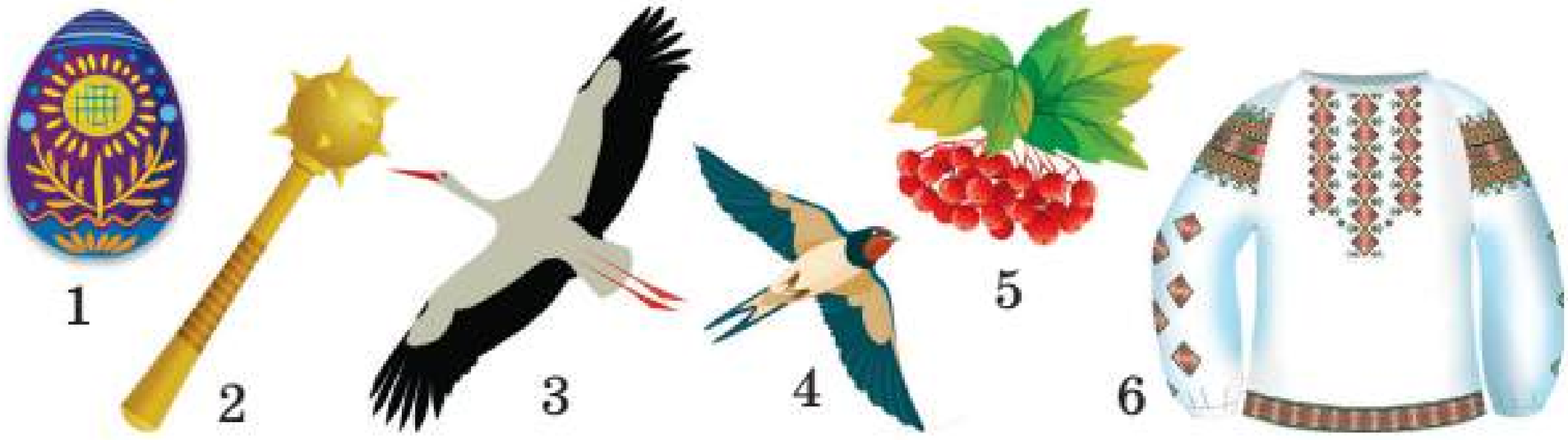

- Запиши букви з назви кожного малюнка в поданій послідовності: з 1-го слова — на́зви зображеного предмета — четверту букву; з 2-го — першу; з 3-го — другу; із 4-го — четверту; з 5-го — першу; із 6-го — шосту.

- Прочитай утворене слово.

Прочитайте голосно й виразно українську абетку, скориставшись *форзацом 1*.

- Запиши слова — на́зви зображених предметів за абеткою.

Допомога. Записуючи слова, які розпочинаються однією і тією самою буквою, за абеткою, треба брати до уваги не тільки першу, а й наступні букви. Наприклад: у слові *ластівка* друга буква — ***а***. У слові *лелека* друга буква — ***е***. Отже, слово *ластівка* треба писати першим, а наступним — *лелека*.

7. Прочитай групи слів.

фарш	шашки	чорний
фартух	шафа	чоботи
фарби	шахи	човен

- Запиши кожну групу слів за абеткою, орієнтуючись не тільки на першу, а й на наступні букви.

8. Прочитай текст.

Відцвіли фіалки та **конвалії**, нарциси й **тюльпани, півонії** та іриси. За ними спалахнули й згасли троянди та жоржини, гладіолуси й **мальви**. Одні квіти приходили на зміну іншим. Уже відлетіли лелеки, шпаки, жайворонки, зозулі та зяблики *(за Н. Гуменюк)*.

- Випиши на́зви квітів за абеткою. Записуючи слова, бери до уваги не тільки першу букву, а й наступну.
- Доведи, що слово *тюльпан* пишемо після слова *троянда*.

9. Випиши на́зви птахів за абеткою *(вправа 8)*. Зроби звукові схеми виділених слів.

4. Голосні звуки. Букви, що їх позначають

10. Пригадай, які ти знаєш голосні звуки та які букви їх позначають.

- Доповни речення.

Голосних звуків є ... : [а], ...
Їх позначають ... букв: а, ...
Голосні звуки є наголошені та ... .

11. Розгляньте малюнки й назвіть зображені предмети.

- Запиши за абеткою.

  Овочі: … . Фрукти: … . Ягоди: … .

- Запиши слова — на́зви фруктів, які відповідають схемам: [– – ◦́ | – •], [= ◦́ | – – • | – •]. Підкресли наголошений склад.
- Запиши слова — на́зви овочів, які відповідають схемам: [– • | = ◦́ –], [– • | – ◦́ | = •]. Підкресли наголошений склад.

12. Прочитай текст.

Перед Даринкою стояло дерево. Воно, наче ялинка, було обвішане різними їстівними духмяними плодами: яблуками, волохатою айвою, абрикосами, сливами, черешнями! Це плоди не цієї рослини! Літали люб'язні **бджілки** в яскравих хусточках і з маленькими відерцями. За ними тягнулися п'янкі пахощі. «Дива», — подумала Даринка… *(за Т. Стус)*.

- Чи погоджуєшся ти з думкою Даринки? Поясни.
- Випиши слова з буквами ***ю, є, ї***. Підкресли ці букви, укажи в дужках звуки, які вони позначають *(за зразком)*.

Зразок Волохато**ю** ([йу]), … .

- Поясни правопис підкреслених слів.

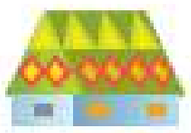

13. Випиши слова з буквою ***я*** *(вправа 12)*. Підкресли цю букву, укажи в дужках звуки, які вона позначає, за зразком попередньої вправи.

- Зроби звукову схему виділеного слова.

5–6. Ненаголошені голосні звуки [е], [и]

14. Прочитай вірш.

Листя падає додолу.
Засинає гай і поле.
На **вербі** — один **листочок**,
До зими — один деньочок.

А. Камінчук

- Випиши виділені слова. Постав наголос. У якому з них звук **[и]** вимовляємо виразно? Зроби висновок.

Щоб дізнатися, як правильно написати слова з ненаголошеними голосними [е], [и], треба дібрати перевірні слова за зразком: **один—багато, багато—один:** лист**е**́к — л**и**́стя; с**и**ни́ — с**и**н.

15. Прочитай слова.

один	**багато**	**багато**	**один**
с**е**ло́	с**е́**ла	ст**е**пи́	ст**е**п
з**е**рно́		с**и**ни́	
кр**и**ло́		л**и**сти́	

- Запиши слова в колонки за зразком перших. Підкресли букви, які позначають наголошені голосні **[е], [и]**. Що потрібно зробити, аби ненаголошені голосні стали наголошеними?

16. Прочитай вірш, уставляючи пропущені букви.

ЖОВТЕНЬ

Співає вітер-бандурист,
Луна мелодія осіння,
З дерев спадає жовтий **л..ст,**
Вкрива **д..рев** коріння.
Пливуть **л..бідками** хмарки,
Н..бес палітра синя...

В. Бондаренко

- Які образні слова та словосполучення використала поетеса? Прочитай.
- Випиши виділені слова, до яких потрібно дібрати перевірні. Запиши парами.
- Розглянь малюнок. Чи відповідає зміст малюнка змісту вірша? Як би ти зобразив / зобразила осінню природу? Опиши словами.

17. Прочитай слова з пропущеними буквами.

В..сло, в..рба, дер..во, л..сти, ст..бло, з..мля, з..рно.

- З рубрики «Допомога» вибери перевірні слова, запиши парами.

Допомога. Вербо́ва, ве́рби; весе́льце, ве́сла; де́рева, дерев'я́ний; листо́чок, лист; сте́бла, стебе́льце; земе́лька, зе́млі; зе́рна, зернови́й.

- Перепиши прислів'я, уставляючи пропущені букви.

Будь в..соким, як в..рба, а багатим, як з..мля.

18. Прочитай текст, уставляючи пропущені букви.

Мурашник — це тільки дах ж..тла мурах! Основна ж частина знаходиться в з..млі. Мурахи ховаються навіть у стовбурах живих д..рев. Вузенькі ст..жинки розбігаються від мурашиного міста. Одна з них привела нас на б..рег річки. Над кручею росло невелике д..ревце. Його л..сточки були обліплені мурашками *(з енциклопедії)*.

- Про ***що*** ти дізнався / дізналася з тексту? Про ***кого*** в ньому йдеться?

— Мурашки — дивовижні комахи! Вони вміють шити й будувати, няньчити дітей та збирати зерно, розводити гриби, працювати колективно. Ці комахи піднімають вагу, більшу в 52 рази за власну! Знайди та прочитай додаткову інформацію про мурашок в енциклопедії.

- Що нового й цікавого ти дізнався / дізналася з повідомлення Медіагіда? Розкажи близьким чи друзям.

19. Перепиши текст *вправи 18*, уставляючи пропущені букви.

7. Вимова та правопис слів із дзвінкими й глухими приголосними звуками

20. Розглянь малюнки.

- Вимов приголосні звуки в словах — назвах намальованих предметів.
- Розглянь таблицю *(форзац 1)* . Запиши слова — на́зви намальованих предметів, у яких є дзвінкі приголосні.

21. Прочитай виразно словосполучення. Вимовляй дзвінкі приголосні дзвінко, не оглушуючи їх.

Білий **гриб**, повний **віз**, пухкий **сніг**, могутній **дуб**, високий **берег**, тріскучий **мороз**, гірка **редька**.

- Перепиши словосполучення. Підкресли букви, які позначають дзвінкі приголосні звуки, у виділених словах.

22. Прочитай прислів'я. У підкреслених словах вимовляй дзвінкі приголосні в кінці слів і складів виразно та дзвінко.

1. Аби дубки, а берізки будуть. 2. Не той друг, хто медом маже, а той, хто правду каже. 3. Бджола летить, де мед пахтить. 4. То сніг, то завірюха, бо вже зима коло вуха. 5. По своєму ліжку простягай ніжку *(нар. тв.)*.

- Перепиши перші три прислів'я. Підкресли букви, які позначають дзвінкі приголосні звуки.

Допомога. Дзвінкі приголосні звуки в кінці слів і складів треба вимовляти дзвінко.

23. Перепиши останні два прислів'я з *вправи 22*. Підкресли букви, які позначають дзвінкі приголосні звуки.

8. Створюю фотоколаж «Я і моя родина»

24. Пригадайте, з якими творами про родину ви ознайомилися на уроках читання. Як називає маму автор вірша «Казочка від мами»? Яким постає тато в оповіданні Г. Кирпи «Спробуйте самі щось шепотіти»? Із чим порівнює авторка І. Паламарчук бабусю у вірші «Бабуся»? Які почуття виявила сестра Доброслава до брата Яромира в авторській казці Л. Храпливої-Щур «Вишивані квіти» *(с. 15)*? Яким постає дідусь у вірші «Зійдеться родина вся» поетеси Н. Бугай? Що та кого зобразила Джуді у своєму колажі?

25. Що таке *колаж*? З якого матеріалу можна створювати колаж? Що можна поєднувати в колажах?

Колáж — це склеювання окремих фотографій, вирізок із газет, афіш і малюнків на одну тему.

26. Розгляньте колаж, який підготував Михайло.

27. Створи колаж «Я і моя родина».

9. Вимова та правопис слів із дзвінкими й глухими приголосними звуками

28. Прочитай та відгадай загадку. Чітко вимов звуки в слові-відгадці.

Живим зерном народжений,
Живу я на землі.
Щодня рум'яним сонечком
З'являюсь на столі.

29. Прочитайте словосполучення. Потренуйтеся чітко вимовляти приголосні дзвінкі й глухі звуки в кінці слів і складів.

У мене гриб (рослина), грип (хвороба); не було ваз (посуду для квітів), вас (когось із людей); багато кіз (тварин), кіс (заплетеного волосся); цікава казка (текст), каска (металевий головний убір).

- Перепиши словосполучення, підкресли букви, які позначають пари дзвінких і глухих приголосних. Як вони змінюють значення слів?

30. Прочитайте текст, уставляючи пропущені букви. Які звуки вони позначають? Виразно вимовляйте звуки пропущених букв.

Могутній ду.. , що затіняв бере.. потічка, був домівкою для смугастого веприка. Тут він уперше знайшов соло..кий жолудь. Веприк любив сте..ку до потічка, кла..ку, що заросла зеленим мохом. Малий не помітив, як осінь перефарбувала ліс.

Якось уранці веприк вибі.. і побачив перший сні... Де сте..ка? Де бере.. ? Де соло..кий жолу..ь? *(за В. Мельником)*.

- Де та коли відбуваються події? Про кого йдеться в тексті? Прочитай запитання веприка. Дай на них відповіді *(усно)*.

Розгляньте й порівняйте малюнки. Чи відповідає зміст малюнків змісту тексту? Які зміни зображені на другому малюнку? Чому вони відбулися?

Уявіть, що все зображене на першому малюнку може говорити. Доберіть такі репліки для дійових осіб, які б підготували веприка до змін у природі. Розіграйте цю сцену в особах: *веприк, дуб, потічок, стежка, жолудь*.

Дуб: — Скоро прийде зима. Я засну до весни.

Потічок: — Я вкриюся льодом. Будь обережним!

31. Перепиши текст *вправи 30*, уставляючи пропущені букви.

10. Подовжені м'які приголосні звуки

32. Прочитай вірш. Розкажи, яку пору року описано.

В жовтні жовте сонце гріє
Так, що все навкруг жовтіє.
Жовті квіти і листочки,
Жовті дині й огірочки,
Що достигли на **насіння,**
Бо прийшла пора **осіння.**

А. Черинь

[– • | = • ́ | = : •]
[• | = • ́ | = : •]

- Перепиши виділені слова, з'єднавши їх із відповідними схемами. Підкресли букви, які позначають подовжений м'який приголосний звук.

33. Прочитай прислів'я.

1. Важко в **навча..і,** зате легко в роботі. 2. Маленька пра..я краща за велике безді..я. 3. Хто **зна..я** має, той і мур ламає. 4. Яке **корі..я** — таке й насі..я. 5. Уче..я — світ, а невче..я — тьма *(нар. тв.)*.

- Перепиши прислів'я, уставляючи, де треба, пропущені букви, які позначають подовжені приголосні звуки.
- Поділи виділені слова на склади для переносу різними способами.

34. Прочитай текст.

Раннє літо. Зелений килим на **землі** всіяний різноманітними квітами. **Усюди** пахне вогкою землею та зеленим па́гінням. Від світання і до заходу **сонця** ліс дзвенить: бринять бджоли, дзижчать оси, **гудуть** джмелі.

Це перший день життя Бембі *(за Ф. Зальтеном)*.

- Випиши слова з приголосними звуками **[дж͡ж]**, **[дз͡з]**, поділивши їх на склади для переносу.

— Про життя та цікаві пригоди оленяти Бембі ти можеш дізнатися з мультфільму Уолта Діснея або ж прочитати книжку Ф. Зальтена «Бембі».

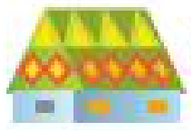

35. Випиши з *вправи 34* слова з подовженими м'якими приголосними. Зроби звуко-буквені схеми *(за зразком)*.

Зразок Насіння — [н а с′ і́ н′: а].

11. Апостроф

36. Розглянь малюнки.

іряп аямт всоїло кубря ячм кохмя

- «Збери» «розгублені» букви назв намальованих предметів. Випиши ті, у яких уживаємо апостроф, за абеткою. Пригадай і відтвори правило написання апострофа.

37. Прочитай колонки слів.

що?	*який?*
солома	солом'яний
дерево	
олово	
камінь	

- Утвори прикметники другої колонки, у яких пишемо апостроф, за зразком першого слова. Запиши парами у дві колонки.

38. Прочитай текст, уставляючи, де треба, пропущений знак у словах.

Вишенька росла на подвір..ї. Яринка її вчора лікувала. Юрко надумав погойдатися на гілці вишні. А гілка — трісь! Яринка аж розплакалася. Вона вз..яла з аптечки бинт, приклала до місця перелому дощечку й перев..язала. Гілка прижилася — і цвіт не зів..яв. Пуп..янки **р..ясно** розцвіли, наче білі хмаринки! *(за Н. Гуменюк)*.

- Відтвори текст. Як ти оцінюєш учинок Яринки? Прочитай речення, у якому є порівняння.
- Перепиши в зошит речення, у яких є слова з апострофом, поставивши, де треба, пропущений апостроф.

39. Розкодуй слова.

П т н я ц я и	о л о в ї с
1 3 4 2 6 7 5	2 3 4 5 6 1
д п о і р в я	я ь т д е в
3 1 2 5 6 4 7	4 6 5 1 2 3

- Запиши розкодовані слова, поділивши їх на склади для переносу. Поясни правопис.

12. Мої навчальні досягнення

- Прочитай прізвища авторів та авторок книжок. Розклади книжки на полиці, розташувавши за абеткою прізвища письменників і письменниць. Продовж речення.

Книжки на полиці мають бути в такій послідовності: … .

- Прочитай висловлення про книжки та читання, які написані на плакатах. Випиши слова, у яких є:

— подовжені м'які приголосні звуки, поділивши їх на склади для переносу;

— буква, яка позначає два приголосні звуки;

— дві букви, які позначають один приголосний дзвінкий звук;

— апостроф, поділивши слово на склади для переносу;

— ***ьо***, поділивши слово на склади для переносу.

13. Лексичне значення слова

40. Прочитай текст.

Сонечко, квітка, казка, пісня, хліб, сіль, вода... І з кожним словом світ ширшає, розкриває свої обрії... І ми пізнаємо його за допомогою слова *(І. Цюпа)*.

- За допомогою чого ми пізнаємо світ?

Допомога. Сукупність усіх слів мови називаємо ***лексикою***.

Кожне слово має ***лексичне значення***, тобто щось означає. Значення слів пояснено в тлумачному словнику. У нашій мові є слова, що мають одне або кілька значень.

Обрій

1. Лінія зіткнення неба із землею чи водною поверхнею; горизонт, небокрай.

2. Простір, який постає перед очима на відкритій місцевості; виднокола.

- Скільки значень має слово *обрій*?
- Створи та запиши речення зі словом *обрій*.

41. Прочитайте текст.

Словни́к — <u>вида́ння</u>, у якому за алфавітом чи тематично розміщено слова з поясненням. Він допоможе правильно написати слово й зрозуміти його значення.

Розгляньте словники на *форзаці 2*. Як їх називають?

- Перепиши перше речення. Випиши підкреслене слово, зроби звукову схему.

— А ще є перекладні словники з усіх мов світу.

Слово *словник* із латини означає «колекція слів».

- Розкажи, що нового ти дізнався / дізналася про словники.

42. Прочитай вірш.

Глянь: відвозять коники
Літечко від нас.
Дзвонять в лузі **дзвоники:**
— Вже до школи час! —
Зупиню я коників,
Вийду на **росу**,
І найкращих дзвоників
В школу принесу.

А. Камінчук

- Скільки значень має кожне з виділених слів? Прочитай.

Росá — краплі води, що осідають на поверхні ґрунту, рослин та інших предметів.

Дзво́ник — трав'яниста або напівкущова рослина з квітками різного кольору, що формою подібні до маленьких дзвоників.

Дзво́ник — прилад для звукових сигналів.

- Скільки значень має підкреслене слово? Звернися за допомогою до малюнків.
- Як ти вважаєш, про яких коників і про які дзвоники йдеться у вірші?
- Створи три речення зі словом *коники* з різними значеннями. Запиши.

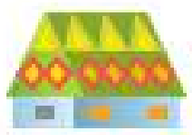

43. Створи два речення зі словом *дзвоники* з різними значеннями. Запиши.

14. Однозначні й багатозначні слова

44. Прочитай вірш.

Запахущий і розлогий
Зріс **любисток** край **дороги.**
Там йому приємно дуже,
Там з кульбабкою він дружить.

Т. Петровська

Дослідіть значення виділених слів, користуючись тлумачним словником. Звірте з написаним нижче.

Любисток — багаторічна духмяна трав'яниста рослина, корені та листя якої використовують у народній медицині. Його ще називають *зоря, любчик, любим-трава.*

Дорога

1. Смуга землі, по якій їздять і ходять.
2. Смуга, що залишається як слід після руху кого-, чого-небудь.
3. Перебування в русі.
4. Правильний напрямок для руху кого-небудь.

- Скільки значень має слово *любисток*? Скільки значень має слово *дорога?* Зроби висновок.

Однозначними називаємо слова, які мають одне лексичне значення. ***Багатозначними*** називаємо слова, які мають кілька лексичних значень. У багатозначних словах одне значення — *основне*, інші — *побічні*. Наприклад: серед значень слова *дорога* основним є «смуга землі, по якій їздять і ходять». Усі інші — побічні.

- Поясни, у якому значенні слово *дорога* вжито у вірші.
- Поясни зміст прислів'я.

Краще погана дорога, ніж поганий супутник.

45. Розглянь малюнки.

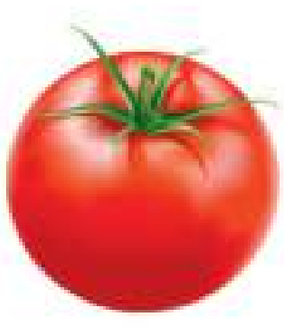

- Визнач, яке зі слів — назв намальованих предметів є багатозначним. Створи речення з багатозначним словом. Запиши.

46. Прочитай текст.

Зібра́ння банкірів минуло швидко. Голова — чоловік веселий та розумний — сипав дотепами й примовками.

Вислухавши звіт, він зауважив: «Голова не на те, щоб тільки шапку носити» *(за С. Демченком)*.

- Прочитай значення слова *голова*, які подано в тлумачному словнику. Скільки значень має це слово? Зроби висновок.

Голова́

1. Частина тіла людини чи тварини.

2. Особа, яка керує зборами або засі́данням.

3. Керівник установи, об'є́днання, товариства, організації та їхніх відділів.

4. Перші ряди, передня частина чого-небудь (колони, групи...), що рухається.

- Перепиши речення, у яких є слово *голова*. Поясни значення, з якими вжито це слово *(усно)*.

47. Розглянь малюнки.

- Створи до кожного малюнка речення зі словом *гребінь*, звертаючи увагу на значення, у якому його вжито.

15. Створюю розповідь за серією малюнків та опорними словами

48. Пригадайте твори про перші дні осені, з якими ви ознайомилися на уроках читання. Прочитайте уривки з окремих із них.

День коротшим стає щодоби.
Глянь, берізки уже златокосі,
І в дубів багряніють чуби.

В. Бичко

Жовтий лист упав додолу,
Відлетіли журавлі.

А. Левченко

Журавлиними ключами
Дзвонить осінь школярам
І розносить над садами
Жовте листя телеграм.

А. Качан

49. Розгляньте фотоколаж про перші дні осені.

50. Користуючись опорними словами, рядками з творів, ілюстраціями та власними спостереженнями, створіть кілька речень про перші дні осені.

Опорні слова та словосполучення: холодні ранки, високе синє небо, перші жовті листочки, відлетіли, жоржини, айстри, дари саду, збір овочів.

16. Пряме й переносне значення слова

51. Розгляньте й обговоріть малюнки.

сміється дівчинка — **сміється сонце**

плаче дитина — **плаче верба**

шепоче мама — **шепоче листя**

- Як ти розумієш значення виділених сполучень слів?
- Доповни речення відповідним сполученням слів.

Якщо сонце яскраве, променисте, кажуть: ... .
Якщо з гілля верби стікає дощ, кажуть: ... .
Якщо листя шелестить, кажуть: ... .

Допомога. Слова вживаємо в ***прямому*** та ***переносному значенні***. У сполученні слів *плаче дитина* слово *плаче* вжито в *прямому значенні*. У сполученні слів *плаче верба* слово *плаче* вжито в *переносному значенні*.

52. Розгляньте таблицю.

Пряме значення	Переносне значення
шепоче бабуся	сніг, листя
чорна тканина	думка, робота
срібна ложка	роса, дорога

солодкі цукерки	сни, мрії
дерев'яний стіл	ручка, хода

- До слів, ужитих у прямому значенні, першої колонки доберіть слова з другої колонки в переносному значенні *(за зразком)*.

Зразок Чорна тканина — чорна думка.

53. Прочитай текст.

Росте на пагорбі кремезний дуб і шепоче листям. Час подзьобав його стару кору. Біля нього сумує золота берізка. Її шовкові коси ледь торкаються покрученого гілля дуба. Плаче над ними осінь. Її холодні обійми скували дерева. Скоро вдарить морозець *(за А. Давидовим)*.

- Випиши з перших трьох речень тексту три сполучення слів, ужиті в переносному значенні. Добери сполучення слів, у яких слова вжиті в прямому значенні. Запиши парами.

54. Випиши з трьох останніх речень *вправи 53* сполучення слів, ужиті в переносному значенні. Добери до них сполучення слів, у яких ці слова вжиті в прямому значенні. Запиши парами.

17. Слова-антоніми

55. Розгляньте й обговоріть малюнок.

- ***Хто*** зображений на малюнку? ***Що*** зображено на малюнку?

- Доберіть і запишіть до назв намальованих предметів протилежні за значенням слова, які вказують на зріст, колір, якість і вік *(за зразком)*.

Зразок Собака великий — цуцик малий.

Пари слів, що мають протилежні значення, називаємо ***антóнімами***.

Антонімами можуть бути слова тільки однієї частини мови. Вони завжди виступають парами. Наприклад: *солодкий — гіркий; радість — сум*.

56. Відшукай продовження прислів'їв на жовтих плашках. Запиши. Підкресли антоніми.

Маленька праця там мало роботи.
Згода дім будує, а незгода руйнує.
Де багато крику, краща за велике безділля.

57. Прочитай уривок з індійської народної казки.

В Індії біля шляхів є хатинки для подорожніх. Різні люди зупиняються тут ночувати: **бідні** і _____, **добрі** і _____, **веселі** і _____, **старі** і _____.

- Добери до виділених слів антоніми. Упиши їх у зошиті замість рисок.

— Якщо тобі важко дібрати антоніми, використовуй «Повний словник антонімів української мови».

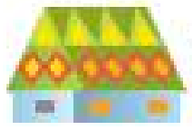

58. Створи чотири речення про квартиру (дім), де ти мешкаєш, використовуючи антоніми. Запиши, охайно оформлюючи свою роботу.

18. Слова-синоніми

59. Прочитай вірш.

Ой яка чудова українська мова!
Де береться все це, звідкіля і як?

Є в ній **ліс — лісок — лісочок, пуща, гай, діброва, бір, перелісок, чорноліс.** Є іще й **байрак.**

О. Підсуха

- Прочитай виділені слова. Чи подібні вони за значенням? Вислов власну думку.

Слова, які мають близьке або однакове значення, але різне звучання, називаємо ***синóніма-ми***. Вони є словами однієї частини мови. Наприклад: *лан, нива, поле*.

60. Прочитай текст. Як називаємо виділені слова?

Осінь. Укривається багрянцем клен. Він стоїть на узліссі **сумний, безутішний, скорботний.** Сумує, що настає жовтень. А яка золота берізка! Її **жовті, бурштинові** листочки, наче сонячні зайчики на тлі синюватих ялинок, зеленавих сосен.

Берізка ніжно пригортається до **сильного, могутнього,** гордовитого дуба. Просить захисту. Дарма. Дуже скоро його **тугі, жорсткі** листочки стануть **бурунатними, рудими, бурими.** Всесильна осінь переможе! *(за О. Копиленком).*

61. Розглянь малюнок. Чи відповідає зміст малюнка змісту тексту? Яку із зображених рослин називаємо кущем?

- Створи й запиши кілька речень про калину, використовуючи такі синоніми: *соковиті, наливні; багряне, темно-червоне; пишний, густий*.

— Українська мова дуже багата на синоніми. Так, до слова *бити* є 45 синонімів! А до слова *говорити* — аж 108!

Якщо тобі важко дібрати синоніми, використовуй «Словник синонімів української мови».

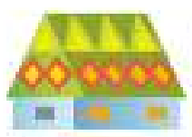

62. Добери до слова *говорити* п'ять синонімів. Скористайся словником синонімів.

19. Синоніми, антоніми та багатозначні слова в текстах

63. Прочитайте одне одному уривок із вірша.

Красива осінь вишиває клени
Червоним, жовтим, срібним, золотим.
А листя просить: — Виший нас зеленим!
Ми ще побудем, ще не облетим.

Л. Костенко

- Випиши сполучення слів, ужиті в переносному значенні.

64. Розгляньте таблицю та обговоріть її зміст.

Пряме значення	Переносне значення
сережки у вусі	
скляні двері	
залізні деталі	

- Заповни в зошиті другу колонку таблиці.

65. Прочитайте текст.

Зірочка роздивлялася знайоме морське дно. Навкруги сумно, журливо та невтішно... Корали стоя-

ли занехаяні й занедбані. **Маленька** зірочка зазирнула під **велику** мушлю. Звідти виплив коник. Він розказав, що гуляв під дощем і застудився. Голка пошила йому чобіток. Але чобіток так сподобався півнику, що він улаштував справжню війну! *(за Е. Заржицькою)*.

- Де відбуваються події, відображені в тексті? Що могло бути далі? Створи про це два речення. Запиши.
- Як називаємо підкреслені слова? Чому?
- Як називаємо виділені слова? Чому?
- Хто зображений на першому малюнку? На другому? Що їх об'єднує? Як називаємо слова, які звучать і пишуться однаково, а значення мають різне?

- Випиши з тексту антоніми, синоніми та багатозначні слова *(за зразком)*.

Зразок Морська зірка — небесна зірка.

66. Розглянь малюнок. Прочитай вірш, уставляючи слова відповідно до питань. Як ми їх називаємо?

(хто?) ... у кошик збирає *(що?)* ... —
Хай буде на зиму запас невеличкий *(Р. Скиба)*.

- Перепиши вірш, охайно оформлюючи свою роботу. Поясни значення вписаних слів.

Карта пам'яті: від тексту — до мене

Прочитайте текст.

Медунка

У вулику пахло медом. Тут народилася маленька бджілка Медунка. Великі сестрички годували й частували її. Літнього ранку Медунка вперше підійшла до льотка й вилетіла зі свого м..дового міста. Вона побачила синє небо й золоте сонце, зелене, оксамитове листя на д..ревах, зілля м'яти, квіти конюшини. Бджоли заклопотано гули над конюшиною *(за О. Іваненко)*.

1 Слово

Випиши:

синоніми;

антоніми;

слова, ужиті в переносному значенні.

2 Склад

Випиши й поділи на склади для переносу слова з ***ь, ьо, дж*** та апострофом.

3 Звуки

1. Зроби звукові моделі підкреслених слів.
2. Добери перевірні слова до слів, у яких пропущені ненаголошені **[е]**,**[и]**.
3. Запиши звуки виділених букв:[ ], [ ],[ ].

- Дай письмові відповіді на кожний пункт карти пам'яті *(за зразком)*.

Зразок

1. Слово.

1. Синоніми.

2. …

БУДОВА СЛОВА

21. Поняття про закінчення

67. Прочитайте слова. Покажіть одне одному частину слова, яка змінюється.

Ліс, ліс**у**, ліс**ом**, у ліс**ах**.
Сніг, сніг**ом**, сніг**у**, сніг**и**.

- Перепиши слова, позначаючи частину, яка змінюється.

Частину слова, яка змінюється, називаємо ***закінченням***. Щоб визначити закінчення, треба змінити слово. Закінчення позначаємо так: □. Наприклад: *мор***е**, *на мор***і**, *мор***ем**, *до мор***я**.

За допомогою закінчень утворюємо різні *форми* одного й того ж слова. Закінчення слугують для зв'язку слів у реченні.

68. Прочитай прислів'я, уставляючи пропущені закінчення. Поясни їхнє значення.

1. Одна книжк.. тисячі людей навчає. 2. Книжк.. читають не очима, а розумом. 3. Розум без книжк.. — що птах без крил. 4. З книжк.. жити — з добром дружити *(нар. тв.)*.

— Прочитати прислів'я можна в багатьох збірках. Але виявляється, що прислів'я можна «намалювати»! Подивися, як це зробила художниця А. Стефурак.

- Вибери будь-яке прислів'я, «намалюй» словами його зміст.

Спілкуймося красно

Прислі́в'я — мудрі правила щоденного життя, поради, які застерігають або схвалюють, засуджують чи повчають. Це прикраси нашого мовлення. Запам'ятовуй прислів'я, збагачуй своє мовлення перлинками народної мудрості.

- Перепиши прислів'я, уставляючи пропущені закінчення.

69. Прочитай текст, уставляючи пропущені закінчення. Добери заголовок.

На **земл..** опускалися тихі сутінки. Ожинові кущі, що росли на **земл..** , були подібні до темних загадкових купин. Час від часу звідти долинав незрозумілий шурхіт. Над **земл..** повільно пропливав повний місяць. Від нього падало бліде сяйво *(за В. Рутківським)*.

Купина́ — горбик на луці чи болоті, порослий травою або мохом.

- Випиши речення з виділеними словами, уписуючи пропущені закінчення. Познач їх.

70. Прочитай слова.

1. Вікно, на вікні, біля вікна, під вікном.
2. Фарба, ... , ...

- Доповни другий ряд словами за зразком першого. Перепиши, позначаючи закінчення.

22. Створюю вітальну листівку з побажаннями для захисників / захисниць Вітчизни «Повернися живим»

71. Розгляньте зразки вітальних листівок ваших однолітків.

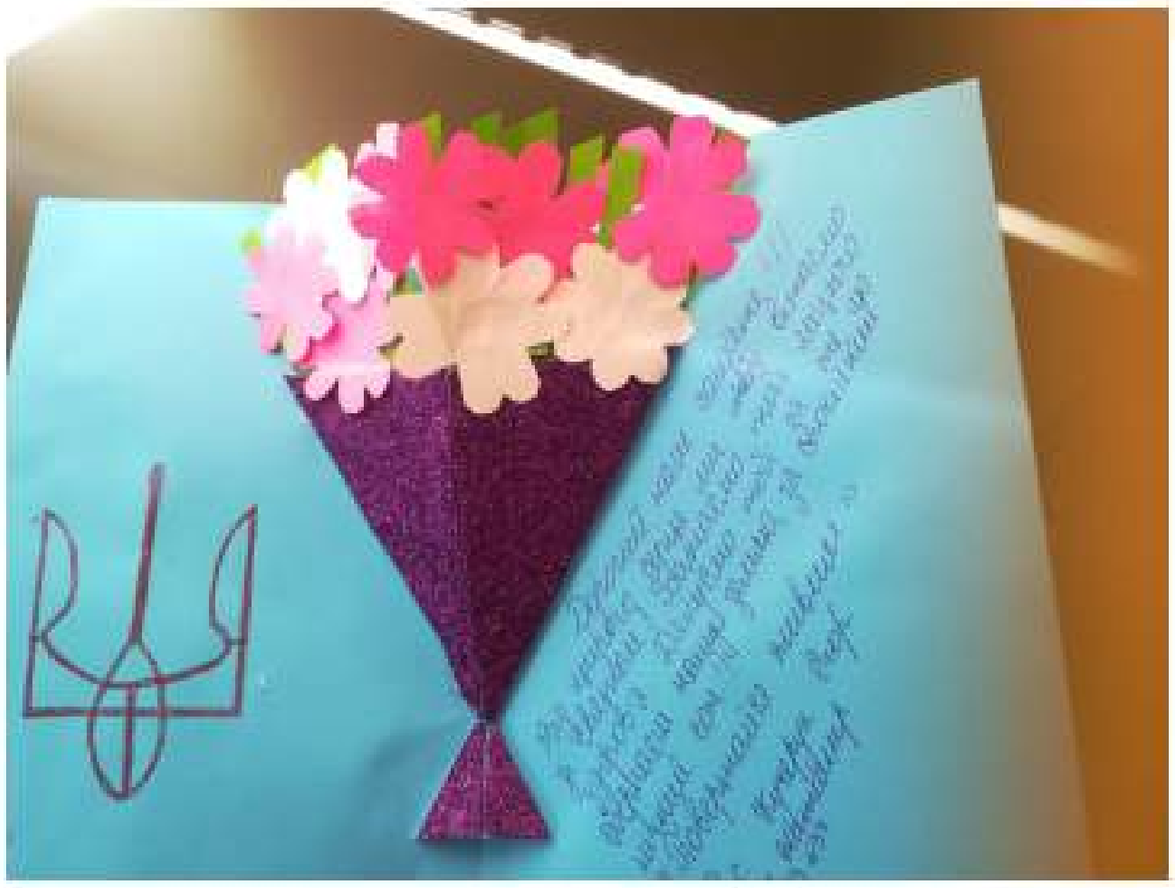

72. Створи власну листівку до Дня захисників і захисниць України.

23. Споріднені словá. Форми слóва

73. Розгляньте малюнки.

1. Гуска

гусенята

гусениця

2. Курка

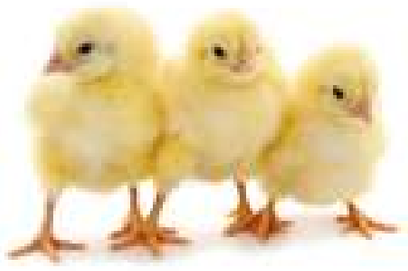

курчата

куртка

- Прочитайте одне одному підписи під малюнками. Поміркуйте, які слова першого рядка можна об'єднати в одну «родину». Яке слово «зайве»? Які слова другого рядка можна об'єднати в одну «родину»? Яке слово «зайве»?

Слова, які мають спільну частину одного значення, називаємо ***слова́ми-«ро́дичами»***, або ***спорі́дненими слова́ми***. Наприклад: *море, морський, моряк*.

- Перепиши споріднені слова, познач закінчення.

74. Розглянь таблицю.

Споріднені слова	Форми того ж слова
ліс	ліс
лісник	ліс у
лісовий	ліс ом
мають	
різне лексичне значення	***однакове*** лексичне значення
належать	
до ***різних*** частин мови	***тільки до однієї*** частини мови
до ***однієї*** частини мови	

- Продовж речення, користуючись таблицею.

Форми слова мають ... . Вони належать ... . Форми слова відрізняються тільки ... .

75. Прочитайте слова.

Мороз, морозиво, морози, морозом, заморозив, на морозі, морозу, приморозив; **вода**, водяний, води, водою, підводний; **хліб**, хліба, хлібні, хлібороб, хлібом; **сад**, садити, сади, садівник, садом, саду, посадив.

- Порадьтеся, хто з вас запише форми слова, а хто — споріднені слова до виділених слів *(за зразком)*.

Зразок

Мир, мирити, мирилка.

76. Прочитай слова, випиши споріднені до виділеного слова.

Береза, березень, березою, підберезник, березі.

24. Основа слова. Частини основи: корінь, префікс і суфікс

77. Прочитай споріднені слова до першого слова.

Ліс, лісник**и**, проліск**и**.

Сад, садівник**и**, посадк**а**.

- Перевір, чи правильно позначено закінчення. Прочитай частину слова без закінчення.

Частину слова без закінчення називаємо ***осно́вою***. Основу позначаємо так: ⌊ ⌋.

Основа слова складається з таких частин: ***ко́рінь***, ***пре́фікс*** і ***су́фікс***.

78. Розгляньте таблицю та обговоріть її зміст.

Будова слова

частини слова	позначення
основа	⌊‾‾‾‾⌋
корінь	⌒
префікс	⌐
суфікс	∧

Наприклад:

- «Збери» слова й познач частини, користуючись таблицею.

префікс	корінь	суфікс	закінчення
при	мор	ськ	а
під	вод	н	ий

79. Прочитай текст.

Дівчинка й море були друзями. Вона бігла до моря, і морська хвиля цілувала її щоки.

— Ти дуже гарне й щедре, море! Ти даруєш себе людям. Вони ніжаться у твоїх водах, шукають морські скарби та вдихають морський запах. Люди стають щасливими *(за Дз. Матіяш)*.

- Випиши з тексту споріднені слова. Познач основу та закінчення за зразком *(за зразком)*.

Зразок

80. Добери до назв дерев — *ясен* і *дуб* — по три споріднені слова. Познач закінчення та основу.

25. Спільнокореневі слова. Корінь слова

81. Прочитай вірш.

Сніговик для **сніговички**
Сплів із **снігу** рукавички.
Попросила сніговичка:

— Подаруй ще й черевички
Із бурульок крижаних,
Буду ковзати у них.

М. Пономаренко

- Прочитай виділені слова. Визнач у них спільну частину.

Спільну частину споріднених слів називаємо ***ко́ренем***. Корінь позначаємо так: ⌒.

Слова, які мають спільний корінь, називаємо ***спільнокорене́вими***. Наприклад: *лис*, *лисичка*, *лисонька*.

- Перепиши виділені спільнокореневі слова. Познач корінь кожного слова *(за зразком)*.

Зразок *Лисичка*

- Опиши, якими ти уявляєш рукавички та черевички для сніговички.

82. Розглянь малюнки.

бабка (комаха) бабка (гриб) бабка (із сиру)

Допомога. У всіх словах корінь ***баб***, але слова мають різні значення.

Корінь визначай так:

- добери кілька спільнокореневих слів;
- порівняй значення та написання;
- спільна частина в цих словах є коренем.

- Створи й запиши три речення зі словом *бабка* з різними значеннями.

Слова, у яких корені звучать однаково, але мають різне значення, називаємо ***різнокорене́вими*** словами. Наприклад: *буряк*, *буря*, *буріння* не споріднені, бо в них корені різні за значенням.

Буріння — створення шахтної свердловини.

83. Продовж речення, визначивши, які це слова: спільнокореневі, різнокореневі, форми одного й того ж слова.

Будинок, будівля, будівельник — це ... . Будинок, будильник — це ... . Будинок, будинком, будинку — це ... .

- Познач корінь у споріднених словах.

84. Продовж ряд спільнокореневих слів, використавши відповідну назву місяця. Познач корінь.

Квіти, квітник, ... Береза, березовий, ... Трава, травник, ...

26. Спільнокореневі слова. Корінь слова

85. Прочитайте виразно одне одному вірш.

З татком ми садівники,
Сад розводим **залюбки**.
Де високий крутосхил,
Висадили купу слив.

Де тепленькі бережки,
Посадили ми грушки.
Біля хати всім на втіху
Підростатимуть горіхи!

Л. Повх

- Випиши спільнокореневі слова. Познач корінь.
- Зроби звукову схему виділеного слова.

86. Розглянь малюнки.

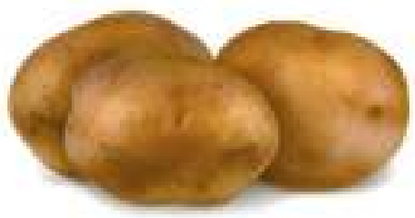

- Запиши слова — на́зви предметів, які намальовані.
- Добери спільнокореневі слова — на́зви виробів із цих продуктів: *сирники, картопляники, сирий, медівник*. Яке слово «зайве»? Чому? Познач корінь у спільнокореневих словах.

87. Прочитай текст, уставляючи пропущену букву.

Гриби ховают..ся в долон..ках торішн..ого листя. Головне в гриба — грибниця. Зрізайте грибочки тіл..ки ножем. Бережіт.. грибницю! Тоді буде багато грибних місц.. *(із журналу)*.

Грибни́ця — нижня частина гриба, яка знаходиться в ґрунті.

- Перепиши текст, уставляючи пропущену букву. Що ти знаєш про цю букву? Поділи слова з м'яким знаком на склади для переносу *(усно)*.
- Підкресли спільнокореневі слова, познач корінь у кожному слові.

88. Прочитай слова, добери до кожного два спільнокореневі. Познач корінь.

Риба, сніг, вода.

27. Вимова та правопис слів із ненаголошеними [е], [и] у корені слова, що перевіряємо наголосом

89. Розглянь малюнки.

В(и, е)шневе варення, в(и, е)шневий компот, сл(и, е)вове варення, сл(и, е)вовий компот.

- Прочитай на́зви продуктів із вишень і слив. Як вимовляємо ненаголошені звуки **[е]**, **[и]** у корені слова? Яку букву потрібно писати в цих словах? Чому?

Щоб знати, яку букву писати в ненаголошеному складі кореня (*е* чи *и*), треба змінити слово або дібрати до нього споріднене слово так, щоб ***ненаголошений*** голосний звук (**[е]** чи **[и]**) став ***наголошеним***. Наприклад: *риба́лка — ри́ба, шишка́р — ши́шка.*

90. Прочитай словосполучення, розкриваючи дужки.

Л(е, и)гки́й д(е, и)мо́к, б(е, и)ре́зовий л(е, и)сто́чок, в(е, и)се́ле ж(е, и)ття́, ст(е, и)пова́ ст(е, и)жи́на.

- Перепиши словосполучення, вибравши з дужок потрібні букви. Скористайся рубрикою «Допомога».

Допомога. Вибери перевірні слова: *степ, степові; стежками, стежка; легенький, легко; дим, димі́ти; весело, веселитися; жити, животіти; березень, берег; листя, листки.*

91. Прочитай текст, уставляючи пропущені букви.

Л..генький вітер колише ж..та. Під вагою з..рна низько хилиться до з..млі повний колос. Ст..бло стоїть в..соке й рівне. Подекуди с..ніють волошки, ч..рвоніє мак. Радісно, в..село в полі! *(за В. Лісовською).*

- Перепиши текст, уставляючи пропущені букви. Добери перевірні слова, які допоможуть правильно написати слова з ненаголошеними голосними.

92. Прочитай слова, уставляючи пропущені букви. Перепиши.

Св..стати, к..слота, т..мнота, в..рхівка, п..сати, гр..чаний, т..пленько, т..мніє.

- Підкресли букви, які позначають ненаголошені звуки **[е]**, **[и]**.

28. Вимова та правопис слів із ненаголошеними [е], [и] у корені слова, що перевіряємо наголосом

93. Прочитай словосполучення, уставляючи пропущені букви.

Кл..новий листок — листок із кле́на.
Гр..чаний мед — … .
В..шневий цвіт — … .

- Перепиши словосполучення за зразком першого, змінюючи слова з пропущеною буквою так, щоб ненаголошений звук у корені слова став наголошеним.

94. Прочитай слова з двома ненаголошеними голосними, уставляючи букви, які їх позначають. Скористайся рубрикою «Допомога».

Д..р..в'я́ний, б..р..знякй́, в..с..лі́ться, щ..б..чі́ть, з..л..ні́є.

- Перепиши слова, уставляючи пропущені букви. Добери перевірні слова спочатку для першого, а потім для другого ненаголошеного звука. Запиши.

95. Прочитай текст, уставляючи пропущені букви.

Ми навідуємося до бабусі в карпатське с..ло тричі на рік: на з..мові, в..сняні та літні канікули. Яка там д..вовижа! Біля бабусиної хати ростуть в..сочезні смереки. Василь — мій брат — такий шв..дкий та вертлявий, наче отой гірський вітер!

Теплий л..пневий день. Брат приніс багато гр..бів та ожину. Він знає всі гірські ст..жки, кринички, в..ликі й маленькі печери *(за С. Дерманським)*.

- Перепиши перший абзац, уставляючи пропущені букви. Добери перевірні слова *(усно)*.

96. Перепиши другий абзац тексту *вправи 95*, уставляючи пропущені букви. Добери перевірні слова *(усно)*.

Мистецтво слова: міркую, описую, розповідаю

29. Створюю письмове висловлення (розповідь) на добре відому тему

Про мою бібліотеку

97. Прочитай вірш.

В ЦЕНТРІ МІСТА...

В центрі міста, де аптека,
Є моя бібліотека.
Там завжди красиво й чисто,
Наче в храмі урочистім.
До книжок охоту маю —
Їх усіх перечитаю.
А закінчу інститут,
Працювати буду тут.

Г. Чубач

98. Прочитай текст самостійно.

Бібліотека — приміщення, де зберігають книжки. Її ще називають *книгозбірнею*. Сучасні великі бібліотеки — це книжкові містечка зі своїми вулицями, площами, палацами й будиночками. Мешканці цього містечка — книжки. Стелажі — то їхні квартири. Кожна книжка має своє місце на стелажі й не може його змінити без дозволу бібліотекаря. Мовчать книжки й чекають, коли їх візьмуть у руки. В абонементі читачам на їхній формуляр видадуть книжки. У читальному залі бібліотеки або вдома вони почнуть свої розповіді.

99. Прочитайте одне одному «Правила поведінки в бібліотеці». Поділіться, чи дотримуєтеся ви цих правил.

Правила поведінки в бібліотеці

1. Поводь себе в бібліотеці тихо.
2. Став книжку на те місце, де ти її взяв / узяла.
3. Повертай книжку вчасно! Книжку в бібліотеці можна брати тільки на 10 днів.
4. Бережи книжки: їх хочуть читати й інші діти.
5. Не загуби книжку, узяту в бібліотеці.
6. Не роби на сторінках книжок записи ручкою або олівцем.

100. Створи й запиши речення — відповіді на запитання.

— Ти любиш ходити до бібліотеки?

— У тебе є формуляр в абонементі?

— Де ти любиш читати: удома чи в читальному залі?

— Яке твоє ставлення до книжок?

30. Вимова та правопис слів із ненаголошеними [е], [и] у корені слова, що перевіряємо наголосом

101. Розгляньте схему й обговоріть її зміст.

Щоб знати, яку букву писати (***е*** чи ***и***) у ненаголошеному складі, треба:

- дібрати перевірні слова за зразком ***один–багато*** або ***багато–один***: *село́ — се́ла; сини́й — син*
- дібрати споріднені слова так, щоб ненаголошений звук став наголошеним: *димо́к — дим; грибо́к — гриб*

- Прочитай слова, уставляючи пропущені букви.

З..мля́, кр..ло́, гр..бни́ця, с..ла́ч, в..рблю́д, кор..до́р, д..ре́ктор.

- Яким правилом ти користувався / користувалася, добираючи перевірні слова до кожного слова? Чи вдалося тобі дібрати перевірні слова до підкреслених слів?

Правильне написання, яке відповідає певним правилам, називаємо ***орфогра́мою***. Наприклад: *«Написання великої букви»*, *«Написання апострофа»* та ін.

Допомога. Правопис багатьох слів із ненаголошеними **[е]** та **[и]** у корені слова не можна перевірити наголосом. Такі слова називаємо ***словнико́вими***. Їхнє правильне написання перевіряємо за ***орфографічним словником***: *верблюд, коридор, директор*.

102. Прочитай слова першого рядка, уставляючи пропущені букви ***е*** чи ***и***. Перевір їхнє написання за словником.

1. М..да́ль, ч..ре́шня, в..дмі́дь, тр..во́га, ч..ревики́.
2. Соковита, золота, бурий, чорні, нічна.

- Утвори словосполучення зі слів першого та другого рядків. Запиши.

103. Прочитай текст, уставляючи пропущені букви.

Петро вперше потрапив за кулі-си цирку. Він т..нявся у в..ликому кор..дорі перед ареною. Проходили с..лачі-акробати, конюхи в..ли своїх білих коней. Пройшли др..сировані в..дмеді. Біля Петра зуп..нився гусак-мат..матик. Цієї миті з'явився д..ректор цирку! *(за Ю. Чеповецьким)*.

- Перепиши текст, уставляючи пропущені букви.

- Підкресли слова, написання яких треба перевірити за словником.

104. Прочитай слова, написання яких треба перевірити за словником. Запам'ятай їхній правопис. Створи із цими словами речення.

Президент, депутат, велосипед, апетит, ведмідь.

31. Префікс. Словотворча роль префіксів

105. Прочитайте слова першої колонки. Що в них спільне? Зверніть увагу на виділену частину. Перед якою частиною слова вона стоїть?

летів		пишу	
вилетів		спишу	
долетів	журавель	допишу	текст
залетів		запишу	
перелетів		перепишу	

- Утвори та прочитай сполучення слів першої колонки.

Частину слова, що стоїть перед коренем, називаємо ***пре́фіксом***. Префікс позначаємо так: ⌐¬ .

За допомогою префікса утворюємо нові слова: *ніс — приніс; везли — привезли*.

- Утвори й запиши словосполучення другої колонки. Визнач і познач префікси. Як вони змінюють зміст словосполучень? Створи й запиши речення з одним із них *(на вибір)*.

106. Прочитай вірш.

Зажурились мама й татко —
Не засне лелеченятко.
Мама казку розказала,
Та дитяти не приспала.
Не заплющуються очі,
Бо дзьобастик їсти хоче!

Т. Чорновол

- Випиши підкреслені слова, познач префікс *(за зразком)*.

Зразок Розказала

107. Прочитай словосполучення, уставляючи префікси: ***з-, за-, роз-, ви-, про-, по-***.

..бирати гриби, ..йти в хату, ..казати казку, ..бігти з класу, ..читати в книжці, ..садити яблуньку.

- Перепиши словосполучення, уставляючи потрібні префікси, познач їх. Добери антоніми до підкреслених словосполучень *(усно)*.

108. Прочитай слова.

Заніс, прилетіли, закопав, відплив.

- Добери до кожного слова антонім. Запиши в стовпчик.

32. Правопис префіксів *роз-, без-*. Перенос слів із префіксами

109. Прочитай прислів'я.

Розпочалися жнива — закочуй рукава.
Безхмарне небо грому не боїться.

- Перепиши виділені слова. Познач префікс.

У префіксах ***роз-, без-*** завжди пишемо букву ***з***. При переносі слів із префіксами ***роз-, без-*** не можна відривати букву ***з*** від префікса: ***роз-лити, без-вусий***.

Допомога. Орфограма «Правопис префіксів ***роз-, без-***».

110. Прочитай групи слів без виділеного префікса.

1. ***роз:*** малювала, писала, чистила, казав.
2. ***без:*** хмарний, сердечна, відповідальний, вітряний.

- Запиши утворені слова, познач префікс.

111. Прочитай текст.

Люблю пізно восени блукати бе..листим лісом. Густий туман ро..фарбував усе в сірі кольори. Ро..миті кущі й дерева. Я сам ро..чиняюся в бе..межному лісі.

У таку пору дерева бе..шумно плачуть. На кожну гілочку туман бе..звучно ро..вішує намисто — чіпляє крапельки води. Вітер ро..гойдує ро..плетені віти, і чуєш: кап-кап-кап... Шурхотить опале листя під ногами, стежка ро..мотує свій клубок *(за С. Мацюцьким)*.

- Перепиши речення першого абзацу, уставляючи пропущені букви. Познач префікси.

112. Перепиши речення другого абзацу *вправи 111*, уставляючи пропущені букви. Познач префікси.

33. Написання префіксів з-, с-

113. Прочитайте слова. Порівняйте префікси в словах лівого й правого стовпчиків. Зверніть увагу на виділені букви.

с**к**азати	з**в**арити
с**п**итати	з**м**ішати
с**т**улити	з**ц**ілити
с**ф**отографувати	з**ч**есати
с**х**овати	з**ш**ити

- Перепиши слова лівого стовпчика та познач префікси. Підкресли виділену букву. Який звук вона позначає?

Префікс ***с-*** пишемо перед буквами, що позначають глухі приголосні: ***к, п, т, ф, х***. Допоможе їх запам'ятати вислів «Кафе "Птах"». Перед усіма іншими приголосними пишемо префікс ***з-***.

114. Прочитай слова, добираючи потрібні префікси ***з-***, ***с-***.

(З, с)ламати, (з, с)клеїти, (з, с)ховати, (з, с)мішати, (з, с)чистити, (з, с)пекти, (з, с)фотографувати, (з, с)веселити, (з, с)плести.

- Запиши утворені слова з префіксом ***з-***.
- Запиши утворені слова з префіксом ***с-***.

115. Прочитайте текст.

Навесні діти на пустирі садили дерева.

Гриць відмовився. Схопив м'яч і спробував сам грати у футбол. Але хто ж грає сам із собою? Мабуть, треба було йому сходити з хлопцями. Закінчили б роботу, а потім розбіглися футбольним полем! От якби **погукали** його, то він **безвідмовно** пішов би. І **засумував** Гриць... А потім **скочив** і **побіг** до дітей.

Але ніхто не **сказав** йому й слова. Ніби Гриця тут і зовсім не було... *(за М. Слабошпицьким)*.

- Випиши підкреслені слова, познач префікси. Поясни правопис префіксів ***роз-, без-, з-, с-***. Підкресли орфограму «Написання апострофа».

116. Розбери за будовою слово *перерозподілила*.

117. Випиши виділені слова з *вправи 115*. Познач префікси.

34. Префікс. Словотворча роль префіксів

118. Розгляньте таблицю. Зверніть увагу на правопис префіксів і прийменників.

Префікси *від-, за-, з-, до-, під-*	**Прийменники** *від, за, з, до, під*
відплив	**від** берега
забіг	**за** дерево
зробив	**з** паперу
доїхав	**до** міста
підрізав	**під** корінь

- Поставте одне одному запитання про правопис прийменників із наступним словом.

Пре́фікс — це частина слова: ***відписав, дочитав.***

Прийме́нники — це окремі слова. Їх пишемо окремо від інших слів: ***від школи, до школи***. Між прийменником і наступним словом можна вставити інше слово: *від школи — від* ***нашої*** *школи.*

119. Прочитай словосполучення, розкриваючи дужки.

(Без)радісний день — день (без)сонця; (без)людний острів — острів (без)рослин; (до)будований будинок — прийти (до)лісу; (на)малюю сонце — покласти (на)стіл; (з)робити завдання — прийти (з)роботи; (зі)грійте цуцика — (зі)схилу гори.

- Перепиши словосполучення, розкриваючи дужки. Познач префікси.

120. Прочитайте одне одному вірш, розкриваючи дужки.

(Під)березу їжачок
(На)носив сінця стіжок.
От (про)кинувся грибок.

А на нім лежить стіжок.
— Ой їжаче, їжачок,
(За)бери кудись стіжок!..

Не (по)слухався їжак:
— (Про)живеш ти, грибе, й так!
І (роз)сердився грибок,
Вперся в землю — і стіжок
(Роз)летівся, наче пух.
Їжаку **(за)било дух.**

М. Стельмах

- Перепиши першу строфу вірша, розкриваючи дужки. Познач префікси.
- Перепиши другу строфу вірша, розкриваючи дужки. Познач префікси.
- Поясни, як ти розумієш виділений вислів.

Допомога.

- У слові *зігрійте* вжито префікс ***зі-***. Префікс ***зі-*** вживаємо для полегшеної вимови при збігові кількох приголосних звуків: *зіставити, зібрати.*
- Прийменники ***із, зі*** вживаємо перед збігом приголосних: *товари **зі** знижкою, прийшов **зі** школи, кадр **із** фільму*.

121. Створи два речення з префіксом ***під*** і співзвучним прийменником.

Мистецтво слова: міркую, описую, розповідаю

35. Створюю навчальний переказ тексту розповідного змісту за малюнками

122. Прочитайте рубрику «Допомога».

Допомога. ***Перéказ*** — це відтворення прослуханого або прочитаного тексту власними словами.

Поради

1. Уважно слухай учителя / учительку під час читання тексту.
2. З'ясуй значення незрозумілих слів у тексті.
3. Запам'ятай основних персонажів розповіді.
4. Поділи текст на структурні частини: зачин, основна частина, кінцівка.
5. Напиши переказ у чернетці.
6. Перевір написаний переказ, виправ помилки (якщо вони є), запиши в зошиті.

123. Розгляньте малюнки.

- З якої казки до вас завітали намальовані персонажі?

124. Розгорніть підручник «Читання» на *с. 76*. Повторіть правило, що таке *план*. Прочитайте план казки. З яких речень (розповідних чи питальних) створено план?

1. Якою була перша хатинка Гнома?
2. Що трапилося з хатинкою-капелюхом?
3. Що стало новим житлом для Гнома?
4. Яка пригода трапилася одного вечора?
5. Хто став новим другом Гнома?

- Прочитайте абзаци тексту казки «Хатка, яку можна з'їсти», що відповідають кожному пункту плану.

125. Прочитай опорні слова та сполучення слів.

Опорні слова та сполучення слів: старий капелюх; маленький Гном; звали шанобливо; почепив номер; сильний вітер; без даху над головою; знайшов гарбуз; вирізав двері, вікно, шибку; піч, димар; змайстрував; проганяє шпаків, ворон, мишей, зайців; топив пічку; читав газету «Польові відомості»; хтось хрумкає; малесеньке поросятко; шматочок кукурудзяного коржика; заходь.

- Створи письмовий переказ розповідного змісту за казкою «Хатка, яку можна з'їсти», використовуючи поданий план, малюнки й опорні слова *(вправи 123, 124)*.
- Уважно прочитай створений текст.

36. Суфікс. Роль суфіксів

126. Прочитай спільнокореневі слова.

Вод|а|, водичк|а|, підводн|ий|

- Назви́ позначені частини слова (закінчення, основа, корінь, префікс). Де стоїть не позначена виділена частина основи?

Частину основи, що стоїть після кореня, називаємо ***су́фіксом***. У словах із закінченням суфікс стоїть між коренем і закінченням. Суфікс слугує для утворення нових слів. Його позначаємо так: ^.

127. Прочитай закличку.

Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику
У новенькім горщику.
Поставлю на дубочку.
Дубочок схитнувся,
А дощик минувся...

- Випиши підкреслені слова, познач суфікси.

128. Прочитай суфікси та слова в рядках.

1. ***-к-, -ок-, -ик-, -ечк-.***
Брат, міст, хмара, риба, качка.

2. ***-очк-, -оньк-, -ичк-.***
Квітка, сестра, вода, тітка, білка.

- Утвори від поданих груп слів усі можливі нові (зменшено-пестливі) слова за допомогою запропонованих суфіксів. Запиши й познач суфікси.

129. Прочитай текст.

Тітонька Леся почастувала Тараса жменькою цукерок. Отих круглесеньких, манюсіньких, що їх горошком називають. Хлопець подякував і поклав цукерки до кишеньки. Та не знав тієї миті Тарас, що є в його кишені одна новина — дірочка. А далі... *(за О. Кротюк)*.

- Випиши з тексту зменшено-пестливі слова із суфіксами ***-оньк-, -еньк-, -есеньк-, юсіньк-, -очк-***. Познач суфікси.

37. Творення слів із найуживанішими суфіксами

130. Прочитай загадку.

В слові знаєш, де я є?
Після кореня.
А призначення моє —
Словотворення.

Я творю нові слова
або форми слова,
щоб красива і жива
розквітала мова... Хто я?

Д. Білоус

- Доповни речення словом-відгадкою.

_____ — це частина слова, що стоїть після кореня.

- Які слова загадки допомогли тобі знайти відгадку?
- Перепиши другу строфу загадки. У підкреслених словах познач частини.

131. Прочитайте слова.

Вода — водичка, підводний; пень — пеньок, опеньок; сад — садок, посадка; море — морський, приморські.

- Визнач суфікси.

Допомога. Щоб визначити ***суфікс***, треба: • дібрати ***спорідненні*** слова; • визначити ***основу*** й ***корінь***; • позначити частину слова між коренем і закінченням — ***суфікс***.

Спілкуймося красно

Спілкуючись із рідними, друзями, близькими для тебе людьми, використовуй зменшено-пестливі слова: *мамочко, сестричко, братику, бабусенько, подружечко*. Цінуй того, хто тебе любить.

132. Прочитай прислів'я.

1. Засвітить сонечко й у наше віконечко. 2. Дощик **вимочить,** сонечко **висушить,** а вітри чуба **роз-**

чешуть. 3. Кожний дубок хвалить свій чубок. 4. Синичка пищить — зиму віщить. 5. Де сріблiє вербиця, там здорова водиця *(нар. тв.)*.

- Випиши підкреслені слова, крім останнього речення, познач суфікси.

133. Випиши виділені слова з *вправи 132*, познач префікси. Поясни орфограму в слові *розчешуть*.

- Утвори від підкреслених слів останнього прислів'я нові слова із суфіксом ***-ичк-***. Познач суфікс.
- «Намалюй» словами зміст одного з прислів'їв *(на вибір)*.

38. Спостереження за збігом двох однакових приголосних на межі суфікса та кореня

134. Розгляньте таблицю. Зверніть увагу на правопис утворених слів.

іменник	суфікс	прикметник
осінь	***-н-***	осі**нн**ій
рослина	***-н-***	рослі**нн**ий
година	***-н-***	годи**нн**ик

- Поясніть правопис прикметників, які утворилися за допомогою суфікса ***-н-***.

Допомога. Якщо корінь закінчується приголосним **[н]**, то в словах із суфіксом ***-н-*** виникає збіг двох приголосних, яке на письмі передаємо подвоєнням букв ***нн***.

Наприклад: *вітамін* *и* + ***н*** = *вітамін* ***н*** *ий*.

135. Прочитай слова.

День, туман, вагон, сон.

Утворіть від поданих іменників прикметники за допомогою суфікса ***-н-*** за зразком *вправи 134*. Запишіть, позначте частини слова. Поясніть подвоєння букв ***нн***.

136. Розглянь таблицю.

слово	основа			закінчення
	префікс	корінь	суфікс	
?	бе(з,с)	вин	н	ий
	–	ран	н	ій
	ро(з,с)	ли	л	а
	–	мал	еньк	ий
	с (з)	кош	ен	ий

- Утвори слова. Запиши, поясни відповідну орфограму.

137. Випиши слова, у яких пропущена буква. Устав пропущену букву, познач суфікс. Користуйся таблицею *вправи 134*.

Вина — безвин..ий, причина — причин..ий, закон — закон..ий, кінь — кін..ий, ранок — ран..ій, вікно — вікон..а.

39. Узагальнення вивченого про будову слова

138. Прочитай текст. Випиши спільнокореневі слова, познач корінь.

Дуже дощик я люблю,
Коли дощ іде — не сплю!

Одягну дощовичок,
В ньому я — боровичок!

Н. Паснак

139. Випиши букви, перед якими пишемо префікс **с-**: *к, р, п, т, з, д, ф, л, х.*

140. Прочитай слова. Добери слово до схеми: ⌒⌂□.

Лісочок, посадила, рибка.

141. Прочитай слова, уставляючи пропущені букви. Перепиши.

Бе..листий, ..фотографувати, ..шити, ро..чистити, ро..писати, ..писати, ..берегти.

Карта пам'яті: від тексту — до мене

Прочитайте текст.

Перші морози вщипнули хвости й носи звірів. Заєць змінив свою стареньку сіру шубку на нову. Мишка зробила з насіння халву та сховала в нірку. Їжак розгорнув книжку, у якій зберігалися листки м'яти та квіточка ромашки. І тільки ведмедик не знав, чим зайнятися. Ходив і тер очі лапами. Чому? *(за К. Кулик)*.

1 **Закінчення, основа**
Випиши два слова до схеми: ⌊____⌋□ .

2 **Префікси**
1. Випиши два слова з префіксами ***з-***, ***с-***.
2. Випиши слово з префіксом ***роз-***.

3 **Суфікси**
Випиши слова із суфіксами ***-еньк-***, ***-очк-***, ***-ик-***, ***-к-***.

4 **Я пишу**
Дай відповідь на запитання тексту.

- Дай письмові відповіді на кожний пункт карти пам'яті *(за зразком)*.

Зразок

1. Закінчення, основа.
2. Префікси.
3. Суфікси.
4. Я пишу.

ЧАСТИНИ МОВИ

41. Повторення знань про різні частини мови

142. Прочитай текст мовчки.

Осінній вітер гойдав гілки старої яблуні. Вона була сумна. Минулого року яблук уродило багато. Гілки хилилися до землі. Марічка відчула, що їй шкода де́рева. Навіть не його соковитих яблук, а саму яблуню. Дідусь дівчинки теж дуже любив і доглядав дерево. А тепер яблуня сохне. Марічка тихенько заплакала. Вона підійшла до стовбура, торкнулася дерева. Стара кора яблуні була шершавою. Виднілися тріщини, наче старі рани.

— Пробач мені, стара яблуне, — тихенько мовила дівчинка *(за Н. Дев'ятко)*.

- Чи сподобався тобі текст? Що зробила Марічка? Ти схвалюєш її дії?

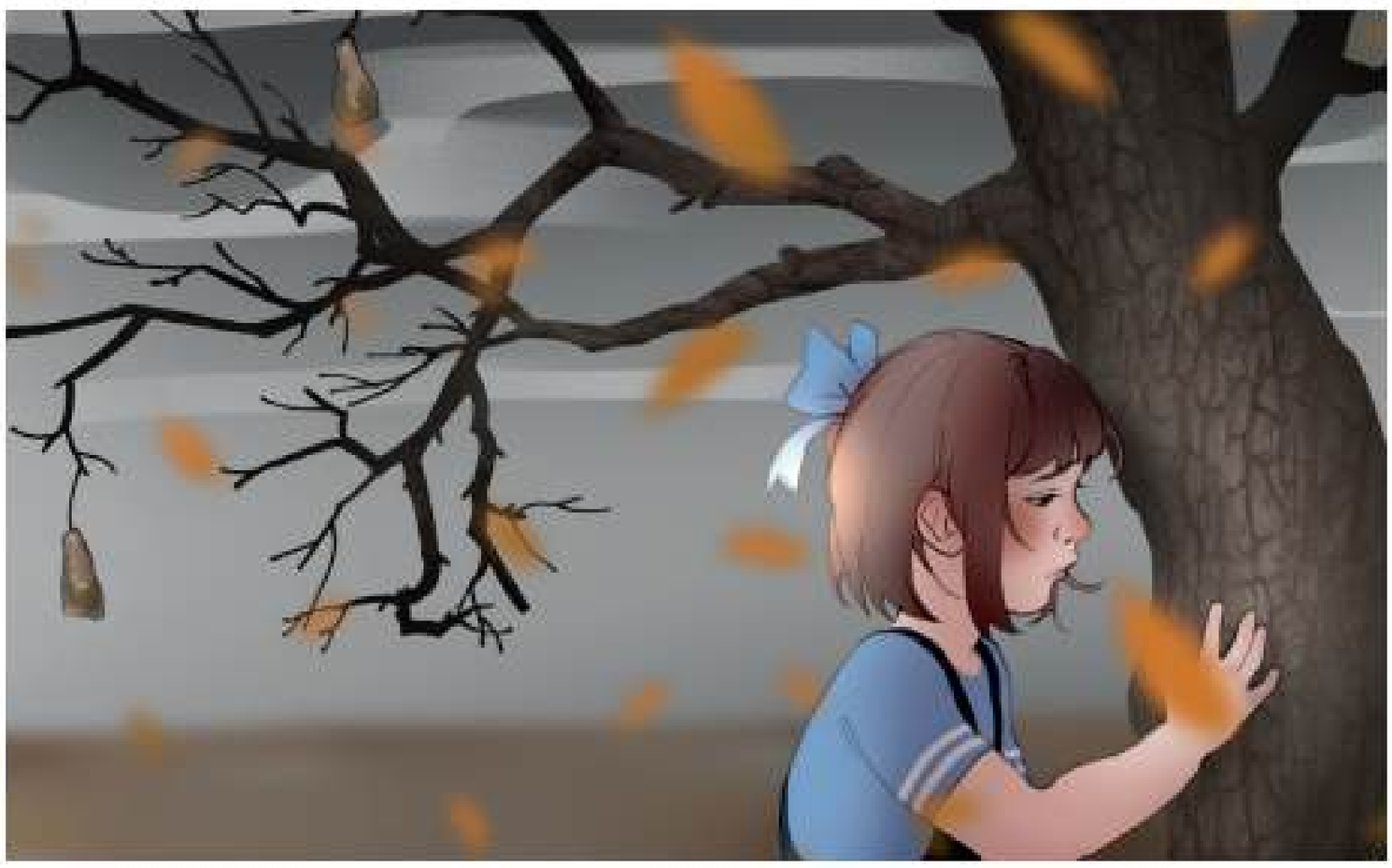

- Розглянь ілюстрацію. Чи відповідає вона змісту тексту? Який настрій тексту? Чи вдалося художниці відобразити настрій тексту?

143. Розгляньте таблицю та обговоріть її зміст.

	Я знаю, умію, можу
1	виписати два іменники, які відповідають на питання ***хто?***
2	виписати два іменники, які відповідають на питання ***що?***
3	виписати два прикметники, які відповідають на питання ***який? яка?***
4	виписати два дієслова, які відповідають на питання ***що робив? що зробила?***
5	виписати прикметники, протилежні за значенням до слів *весела, молода*
6	виписати речення з порівнянням

- Виконайте завдання. Здійсніть взаємоперевірку.

144. Прочитай прислів'я.

1. Велике дерево поволі росте. 2. Дерево криве, та яблука солодкі. 3. Швидко дерева садять, та не зразу з нього плоди їдять. 4. Дерево міцне корінням, людина — друзями *(нар. тв.)*.

- Перепиши прислів'я, у якому є прикметники, протилежні за значенням.

145. Перепиши два прислів'я з *вправи 144 (на вибір)*. Підкресли іменники.

Спілкуймося красно

- Дружба — велика сила *(нар. тв.)*.
- Друга шукай, а знайдеш — тримай *(нар. тв.)*.
- Людина з друзями — степ із квітами, а людина без друзів — жменя попелу *(нар. тв.)*.

42. Створюю відгук про прочитаний текст «Подарунок від святого Миколая» *(за Дз. Матіяш)*

146. Прочитай текст.

Відгук — це текст, у якому дають оцінку прочитаному, почутому, баченому, висловлюють ставлення до нього. Мета відгуку — описати свої почуття та думки, які з'явилися від знайомства з автором / авторкою твору, головними героями й героїнями, подіями та вчинками персонажів.

Як написати відгук про прочитаний текст (книжку) правильно? Потрібно: • указати автора / авторку тексту та заголовок; • розкрити тему й основну думку твору; • указати, де та коли відбуваються зображені в ньому події; • написати, що сподобалося, а що ні, чому; • описати свої почуття, ставлення до вчинків головних героїв і героїнь.

147. Напиши відгук про прочитаний текст «Подарунок від святого Миколая» *(за Дз. Матіяш) («Читання», с. 86)*.

ІМЕННИК

43. Іменник як частина мови

148. Розгляньте малюнки.

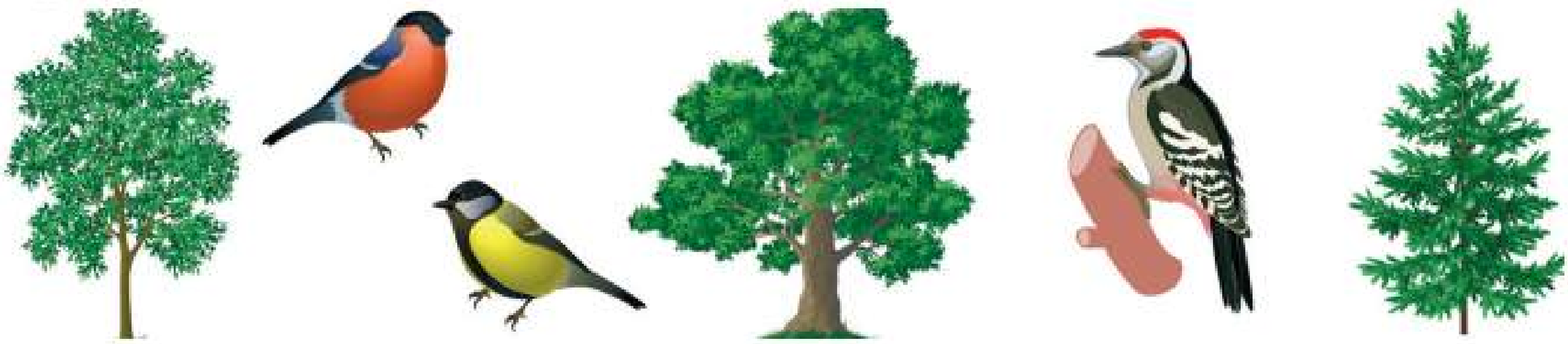

- Згрупуй слова — на́зви намальованих предметів у дві групи: істоти й неістоти. До якої частини мови вони належать? На яке питання відповідають іменники кожної групи?
- Порівняй свій висновок із правилом.

Іме́нник — це самостійна частина мови, яка називає предмет. Іменники, що є назвами істот (людей та тварин), відповідають на питання ***хто?*** Іменники, що є назвами неістот, відповідають на питання ***що?*** Наприклад: *(хто?)* бабуся; *(що?)* прапор.

149. Прочитай вірш.

Спить під листям їжачок,
Під камінчиком — жучок,
Дідусь — під кожухом,
Зайчик вкрився вухом.
Вже зима в дорозі
На скрипучім возі.

О. Богемський

- Перепиши вірш, безвідривно поєднуючи елементи букв і букви між собою в словах останнього речення.

- Випиши іменники, що є назвами істот.
- Випиши іменники, що є назвами неістот.

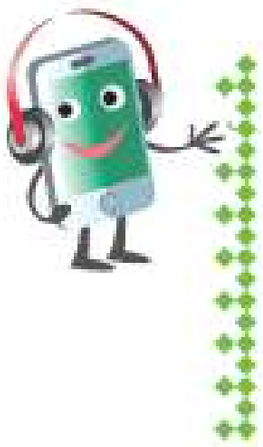

— Іменник — це частина мови, до якої належить найбільша кількість слів у нашій мові. Так, у «Словнику української мови» є 135 тисяч слів, половина з яких — іменники!

150. Прочитайте текст.

Швидко листя дуба пожовкло, узялося памороззю. А як пригріло сонце, повіяв вітерець, окремі листочки почали опадати. Дзинь-дзінь-дзелень! Немовби золоті дзвоники виграють, ударяючись об заніміле гіл-

ля. Пташок у його гіллі поменшало. Подалися в теплі краї вивільги, зозулі, сла́вки та горлиці. Ще раніше поблизу озерця зібралося кільканадцять лелек. Обирали перед вильотом вожака *(за А. Давидовим)*.

- Про ***що*** розповідається в тексті? Про ***кого*** йдеться в тексті? Поділіть текст на дві частини: у першій використовуйте речення, у яких розповідається про дуб; у другій — речення, у яких ідеться про пташок.
- Перепиши першу частину тексту.

151. Розглянь малюнок.

- Запиши іменники, що є назвами істот.
- Запиши іменники, що є назвами неістот.
- Створи й запиши три речення про Правила дорожнього руху.

44. Поняття предметності

152. Розгляньте таблицю та обговоріть її зміст.

Який?	*Що робити?*	*Що?*
сумний	сумувати	сум
добрий	добріти	доброта
радісний	радіти	радість

- До яких частин мови належать слова першої та другої колонок? Від яких частин мови утворилися іменники третьої колонки?

Іменники можуть утворюватися від прикметників і дієслів, називати опредмечені якості та дії. Такі іменники відповідають на питання ***що?*** Наприклад: *(що робити?)* радіти — *(що?)* радість; *(який?)* щедрий — *(що?)* щедрість.

153. Прочитайте загадки.

Хто на гілочці **зеленій**
Усміхається до мене?
Червоненьке, **соковите,**
Теплим сонечком зігріте.

Весною народилося,
Влітку зеленілося,
Восени пожовтіло
І за вітром полетіло.

- Утвори іменники від виділених прикметників у першій загадці. Запиши парами. Зроби звуко-буквений аналіз слова-відгадки.
- Утвори іменники від підкреслених дієслів другої загадки. Запиши парами. Поясни інше значення слова-відгадки.

154. Прочитай текст.

У квітковій чашечці лотоса жив світлячок. Лотос ріс на озері, у кришталевій поверхні якого віддзеркалювалися величезні листки. Світлячок чорної ночі сяяв діамантовою зіркою, і здавалося, що лотос убрався в коштовну корону. Люди приходили помилуватися казковою красою чарівного озера *(за Б. Ферро)*.

- Утвори іменники від підкреслених прикметників. Запиши парами. Які з утворених іменників указують на предмети, що можна пізнати за допомогою органів чуття?

155. Прочитай дієслова.

Діяти, вітати, сумувати, читати, малювати.

- Утвори іменники від дієслів.

45. Іменники — власні та загальні. Велика буква у власних назвах

156. Розгляньте ілюстрації. Прочитайте одне одному підписи до них.

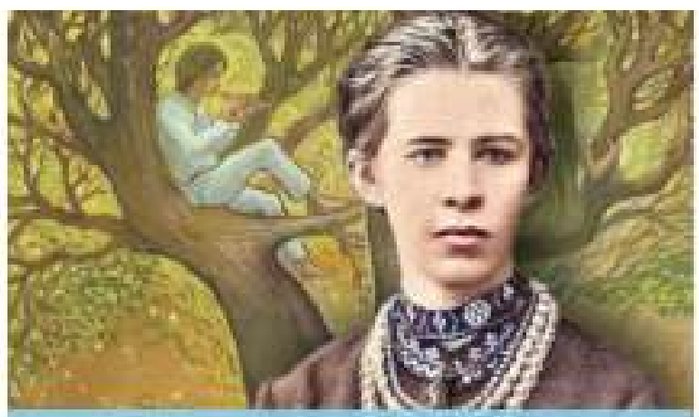

Леся Українка

Михайло Вербицький

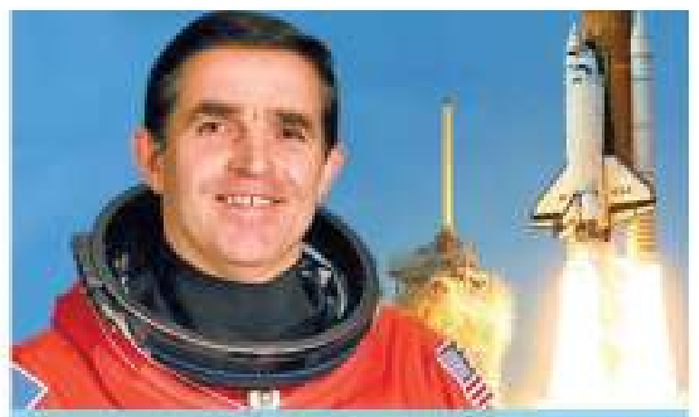

Леонід Каденюк

- Доповни подані речення.

Відома українська поетеса — _____ . Музику до Державного Гімну України створив _____ . Перший космонавт незалежної України — _____ .

Зага́льні іме́нники — це на́зви багатьох предметів. Наприклад: *композитор, поет, астронавт*. Загальні іменники пишемо з малої букви.

Вла́сні іме́нники — прізвища, імена, імена по батькові людей, клички тварин, на́зви країн, міст, сіл, вулиць, майданів, річок, морів і гір — пишемо з великої букви. Наприклад: *Тарас Григорович Шевченко, Дністер, Дніпро, Карпати, Чорне море*.

157. Розкодуй слова.

Ім’я та прізвище мого друга — _____ .

А моєї подружки — _____ .

- Запиши розкодовані слова, поясни правопис загальних і власних іменників.

158. Прочитай вірш.

Наш (А, а)ндрійко вищий (Г, г) ната,
За (А, а)ндрійка вищий тато,
А за тата — татів тато.
А за татового тата
Вища, мабуть, тільки хата.

Тата братів звали (І, і)ваном. Татового тата звали (А, а)ндрієм (Г, г)натовичем.

- Запиши ім'я та по батькові тата хлопчиків. Запиши, як будуть звертатися до братів, коли вони виростуть.

159. Запиши своє ім'я та по батькові, ім'я й по батькові своєї мами, тата, сестри (брата).

46. Велика буква в кличках тварин

160. Прочитай вірш.

Кіт Мартин і слон Мирон
Вдвох зробили телефон.
Цілу ніч і цілий день
Чути в хаті: дзінь-дзелень.
Дзвонить лев, ведмідь, куниця,
Заєць, вовк, їжак, лисиця.
Дуже раді кіт і слон,
Що зробили телефон.

А. Камінчук

- Хто зробив телефон? Прочитай спочатку на́зви господарів телефона, а потім — їхні клички. Зверни увагу, з якої букви пишемо ці слова.
- Прочитай підкреслені слова. Прочитай клички тварин: *Сірячок, Медолюб, Колючка, Пухнастик, Хитруся*. Які з них підійдуть до підкреслених слів — назв тварин? Запиши підкреслені слова — на́зви тварин з обраними для них кличками.

— Понад 50 років тому з'явився мобільний телефон. Його винайшов американець українського походження Мартін Купер.

Перший телефон важив 2,5 кілограми й працював тільки 20 хвилин! Винахідник та його компанія створили мобільний телефон таким, яким ми маємо його сьогодні.

Спілкуймося красно

Якщо ти комусь телефонуєш, то привітайся і назви своє ім'я. Говори виразно й коротко. Прощаючись, подякуй за розмову. Користуючись мобільним телефоном у транспорті чи інших громадських місцях, говори тихо й коротко.

Прочитайте текст одне одному. Поділіться, чи дотримуєтеся ви таких правил розмови.

161. Розгляньте малюнки. Розкодуйте імена дітей та клички тварин.

- Відшукай, де чий домашній улюбленець. Створи про них речення, указавши назву тварини та її кличку. Запиши.

162. Прочитайте текст, уставляючи розкодовані слова. Перекажіть.

Під трухлявим гіллям живе ▲уж ★нисько. І не лише він. Праворуч мешкає ■абка ★дарочка. Вона чудова господиня! Ліворуч — ★ишка ●вредіка. Вона вміє вишивати хрестиком і гладдю. За хаткою ●вредіки — нірка ♥робачка ◆узі. Він дуже романтичний! Їхнім сусідом був ще й колорадський ■ук ●■ек. Він любить ласувати сирою картоплею або чипсами *(за С. Дерманським)*.

- З якої букви пишемо на́зви тварин, а з якої — їхні клички?

- Розглянь малюнок. Опиши кожного персонажа казки. Чим вони займаються?
- Поділи текст на дві частини: у першій використовуй речення, у яких розповідається, хто де живе, а в другій — якими їх зображено. Запиши першу частину.

163. Розглянь малюнки. Розкодуй на́зви та клички тварин. Запиши.

★авпа
◆іку

♥уцик
☾обік

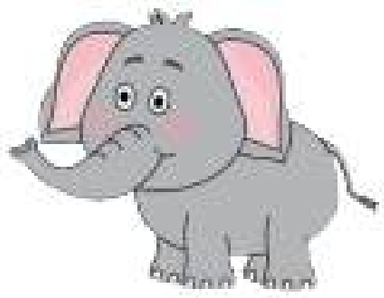

☾лоник
●нріко

47. Велика буква в назвах гір, річок, морів, міст і сіл

164. Розкодуйте слова. Прочитайте одне одному виразно вірш.

Про Україну

Я тримаю у руці
Кольорові олівці.
Хочу я намалювати
гори і .

Степ і пагорби Дніпрові,
І озера, і діброви,
І веселку, і калину,
море і —
Все це наша Україна,
Наш чудовий рідний край!

Н. Зарічна

- Випишіть на́зви гір, річок і моря, які хоче намалювати дівчинка.

165. Розкодуй слова. Прочитай текст.

Хто не знає яскравої квітки кульбаби? Вона — наче сонечко. У Сполучених Штатах Америки в першу суботу травня відзначають День кульбаби. Люди прикрашають свої оселі квітами й готують страви з кульбаби. В кульбаби продають у магазинах квітів, їх вирощують на плантаціях. У розводять кульбабу з великими листками, з яких роблять салати. А в з коріння рослини готують каву *(за Т. Колодницькою)*.

- У якій країні відзначають День кульбаби? Де ці квіти продають у магазинах? У якій країні з кореня кульбаби готують каву? Де роблять салат із листків кульбаби? Запиши відповіді. Підкресли власні на́зви.

166. Прочитайте текст.

Чи знаєте ви, що в багатьох країнах є пам'ятники «доброти»? Доброта, любов, повага — це основні почуття, які мають бути в людських стосунках. Символом доброти є квіточка кульбаби. Пам'ятники кульбабі є в таких містах: Миколаїв (🇺🇦), Юрмала (🇱🇻),Таллінн (🇪🇪), Валь-д'Ізер (🇫🇷), Женева (🇨🇭), Гуанчжоу (🇨🇳), Рач (🇦🇹).

- Перепиши речення, у яких указані міста, де є пам'ятники «доброти». Замість прапорів напиши назву держави. Скористайся допомогою Медіагіда.

— Це прапори згаданих країн: 🇺🇦 — України, 🇱🇻 — Латвії, 🇪🇪 — Естонії, 🇫🇷 — Франції, 🇨🇭 — Швейцарії, 🇨🇳 — Китаю, 🇦🇹 — Австрії.

167. Розглянь репродукції картин.

О. Кваша. Краса України

С. Потіха. Кульбаби

- Обери одну з них. Створи кілька речень за її змістом, використовуючи власні назви.

48. Рід іменників: чоловічий, жіночий та середній

168. Розгляньте й обговоріть малюнок.

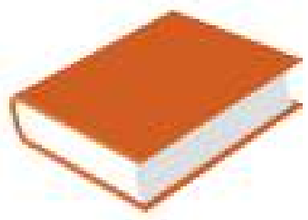

Альбом *чий?*

Він мій.

Книжка *чия?*

Вона моя.

Яблуко *чиє?*

Воно моє.

Іменники бувають ***чолові́чого (ч. р.), жіно́чого (ж. р.)*** і ***сере́днього роду (с. р.)***.

Іменники, до яких можна додати слова *він, мій,* — це іменники ***чоловічого роду***. Наприклад: *дідусь, брат, дощ*.

Іменники, до яких можна додати слова *вона, моя,* — це іменники ***жіночого роду***. Наприклад: *матуся, сестра, ластівка*.

Іменники, до яких можна додати слова *воно, моє,* — це іменники ***середнього роду***. Наприклад: *море, цуценя, серце*.

169. Прочитай прислів'я про зиму.

1. **Зима** біла, та не їсть снігу, а все — **сіно**. 2. Зимнє **тепло**, як ма́чушине **добро**. 3. Зимня **пора** все підби-

ра. 4. Зимою **деньок** — як комарів носок. 5. Зимою **поле** чисте, та **хліб** не родить. 6. Зимою **сонце** крізь плач сміється. 7. **Місяць** лютий спитає, чи взутий *(нар. тв.)*.

- Випиши виділені слова *(за зразком)*.

Зразок Сіно — воно, моє, с.р.

170. Прочитай вірш.

Лосенятко, лось, лосиха
В лісі ходять тихо-тихо.
Та тихіше, аніж лосі,
В темнім лісі ходить **осінь.**

Є. Гуцало

- Випиши виділені слова за зразком *вправи 169*.

Мистецтво слова: міркую, описую, розповідаю

49. Створюю письмовий навчальний переказ розповідного змісту за поданим планом

171. Прочитай текст.

МОЯ ЯЛИНКА

Незабаром Новий рік, а в мене немає ялинки. У Тараса на балконі є, у Наталки теж є. Тато сьогодні сказав, що **можна обійтися без ялинки. Навіщо дерево нищити?**

Під вечір тато повернувся з пухнастими й духмяними ялинковими гілками. Ми з мамою почали їх прикрашати.

Закінчився Новий рік. Наталчина ялинка валялася біля під'їзду, Тарасова — біля смітника. На них було боляче дивитися! А наші гілочки ще довго тішили своєю красою.

— Ось бачиш, Марино, ми врятували одну ялинку! — радіє мама.

Я теж радію, адже **моя ялинка залишилася в лісі** *(за Г. Лебєдєвою, перекл. С. Тарнавської)*.

- Створи зв'язну розповідь про враження від прочитаного тексту. Вислов власні думки щодо використання ялинок на Новий рік і Різдво.

Моя ялинка ...

... прикрасить нашу кімнату. ... залишиться в лісі.

План переказу

1. Хто розповідає про подію?
2. Яке свято наближалося?
3. У кого були ялинки?
4. Що сказав тато?
5. Що він приніс?
6. Що сталося з ялинками Наталки та Тараса?
7. Які почуття охопили Марину?
8. Як ти оцінюєш учинок дівчинки та її сім'ї?

50. Рід іменників: чоловічий, жіночий та середній

172. Прочитайте одне одному виразно вірш.

Мову рідну, **слово** рідне
Має, дітки, кожний в світі.
З деревом говорить **вітер**,
З квіткою говорить **квітка**.
З пташкою щебече **пташка**,
Тиха **річечка** — з озерцем.
Мову знати цю неважко,
Коли хоче того **серце**.

В. Каменчук

- Випиши виділені іменники, познач у дужках рід.

173. Прочитай текст.

Сьогодні особливий день (ч. р.)! Мама і тато таємничо переглядаються між собою та ховають щось за спинами. Приїхали дідусь і бабуся, і вже пахне кутя. А до неї — мед, узвар, мак, родзинки й горішки! По хаті гуляють пузаті пиріжки — так пахне! Марко, Петро й Олена знали, що сьогодні Різдво. Вони прибрали й поскладали свої речі та тихенько пішли до найбільшої кімнати. А там... *(за Ю. Смаль)*.

- До якого свята готувалася родина? Що тато та мама ховали за спинами? Чому вони таємничо переглядалися? Що готує бабуся? Що зробили діти? Якими, на твою думку, вони були? Чи святкують у твоїй родині Різдво й Новий рік? Які колядки ти знаєш?
- Випиши речення з підкресленими іменниками, позначаючи в дужках рід за зразком першого.

174. Розглянь малюнок до *вправи 173*. Перепиши речення з *вправи 173*, у яких ідеться про дітей. Продовж текст, використовуючи малюнок.

Спілкуймося красно

Різдво — це день милосердя, доброти й усепрощення. Це єдиний день у календарі, коли люди розкривають одне одному своє серце, дарують чудові слова-побажання. Я вірю, що Різдво приносить усім людям добро, щастя та радість *(Ч. Дікенс, англійський письменник)*.

175. Перепиши останнє речення з рубрики «Спілкуймося красно», указуючи в дужках рід підкреслених іменників.

51. Змінювання іменників за числами

176. Розглянь малюнок.

- Доповни речення *(усно)*.

Один предмет: заєць, … .
Багато предметів: ялинки, … .

Іменники, що позначають один предмет, ужиті в ***однині***. Наприклад: *літак* (чоловічий рід, однина); *сестра* (жіночий рід, однина); *дерево* (середній рід, однина).

Іменники, що позначають багато предметів, ужиті в ***множині***. У множині іменники роду не мають. Наприклад: *літаки, сестри, дерева* ***(вони)***.

Однина та множина — це ***два числа*** іменників.

177. Прочитайте одне одному вірш виразно.

Ой, летять, летять сніжинки
На будинки, на ялинки,
На дороги, на поля —
Біла-біла вся **земля!**

Сніг лапатий, сніговій…
Здрастуй, **свято** — рік Новий!

Грицько Бойко

- Укажи число й рід виділених іменників *(усно)*.
- Випиши підкреслені іменники *(за зразком)*.

Зразок Сніжинки (вони, мн.) — сніжинка (вона, ж. р., одн).

Обміняйтеся із сусідом / сусідкою по парті зошитами. Перевірте одне в одного роботу.

- Зроби аналіз іменника *ялинка* за поданою послідовністю. 1. Слово, яке аналізуємо. 2. Частина мови. 3. Назва істоти чи неістоти. 4. Питання, на яке відповідає слово. 5. Власна чи загальна назва. 6. Рід. 7. Число.

178. Прочитай текст.

Веселий вогонь затанцював у печі. Тато їжак позатуляв вузькі щілини щепками. Форко з Тосиком поставили в кутку соснові гілочки, навколо — біле мереживо, а під ними — подарунки. Мама їжачиха дала Мілі й Росинці білу скатертину, щоб застелити святковий стіл. На столі — підсвічник і різдвяна свічка. Готові святкові страви: кутя, грибна юшка, річкова рибка, смачні пампушки та багато іншого. Усіх чекає гарячий чай і різдвяний пиріг… *(за Н. Гербіш)*.

— У цій світлій казці живе справжній дух Різдва. Родина їжаків — тато, мама та троє їхніх дітей — не лише разом готуються до свята, а й зустрічають несподіваних гостей, які заблукали в лісі. Хто це, ти дізнаєшся, якщо прочитаєш казку Н. Гербіш «Одного разу на Різдво».

- Випиши підкреслені іменники, які вжиті в однині.
- Випиши підкреслені іменники, які вжиті в множині.
- Укажи в дужках число (рід, де можливо) *(за зразком)*. Пиши охайно, дотримуючись нахилу букв.

Зразок

Вогонь (одн., ч. р.), гілочки (мн.)

179. Прочитай текст, розкриваючи дужки.

Україна завжди славилася своєю кухнею. Далеко за межами держави відомі українські (борщ), (галушка), (вареник), (калач)!

В Україні навіть є пам'ятники, пов'язані з улюбленою їжею. У місті Ніжині встановлено пам'ятник огірку, у Черкасах — варенику, у Полтаві — галушці.

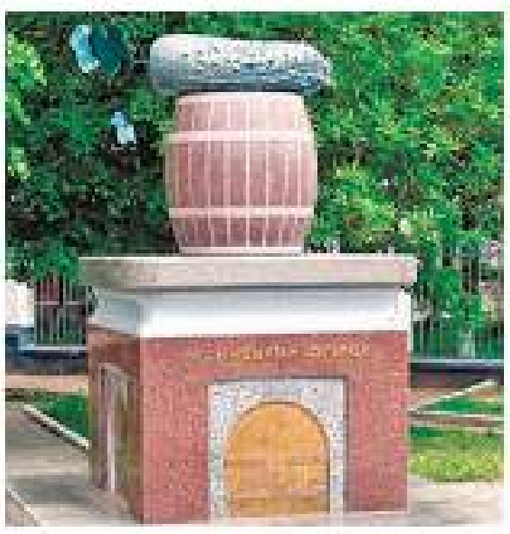

- Перепиши перший абзац тексту, розкриваючи дужки. Зміни число іменників за змістом.
- Випиши іменники — власні на́зви. Поясни орфограму «Правопис власних іменників».

Карта пам'яті: від тексту — до мене

- Прочитай текст. Запиши відповіді на кожний пункт карти пам'яті.

Зима. Дівчинка ◆атруся вийшла ввечері погуляти. А надворі сніг, мороз пекучий. Узяла вона саночки — гірка уже чекає. Почала спускатися. Щоки червоні стали, очі блискотять, пара з рота вилітає. Спинилася відпочити. На небо задивилася. Усе небо синє-синє, а на ньому — молодий місяць і зорі.

Аж тут сусід ✕рчик, а за ним і цуценя ●ружок *(за І. Сенченком)*.

1. Випиши з тексту три іменники, які відповідають на питання ***хто?*** Випиши з тексту три іменники, які відповідають на питання ***що?***
2. Випиши два власні іменники. Випиши назву та кличку тварини.
3. Випиши по два іменники чоловічого, жіночого та середнього роду.
4. Випиши по три іменники, ужиті у формі однини та множини.
5. Запиши свою адресу, прізвище, ім'я, по батькові.

ПРИКМЕТНИК

53. Прикметник як частина мови

180. Розглянь малюнок і прочитай слова.

Червоне, велике, кругле, соковитий, солодкий, чубатий, жовта, солодка, запашна.

- Запиши іменники — на́зви предметів, які зображені на малюнку, і подані до них слова-ознаки.

(що?) … , *(який?)* … .
(що?) … , *(яка?)* … .
(що?) … , *(яке?)* … .

Прикме́тник — це самостійна частина мови, яка виражає ознаку предмета й відповідає на питання ***який? яка? яке? які? чий? чия? чиє? чиї?*** Наприклад: *червоний, осінній, сестрин.*

181. Розгляньте малюнки.

- Прочитайте слова, які називають ознаки предметів: колір, розмір, смак, форма, матеріал.
- Запишіть на́зви предметів та їхні ознаки *(за зразком)*.

Зразок Мак червоний *(колір)*.

Допомога. У реченні прикметники пов'язані з іменниками. Прикметник завжди стоїть у тому ж роді й числі, що й іменник. Питання треба ставити від іменника до прикметника. Наприклад: троянда *(яка?)* духмяна; дуб *(який?)* могутній; озеро *(яке?)* велике; троянди, дуби, озера *(які?)* красиві.

182. Прочитайте текст, обговоріть його зміст.

Софія стояла й дивилася на нову однокласницю. Її звали Терезія.

Висока та стрункa дівчинка всміхалася. Волосся золотаве, довге. Зав'язане в тугий хвостик. Спідничка коричнева з блискітками внизу. Чорний ремінець. Жовта блуза. На блузі ледь виднілася коричнева вишивка. Через плече — красива зелена сумка. Терезія була взута в білі черевички на підборах. І це найбільше вразило Софію. Усі мовчки розглядали новеньку *(за К. Хабіхт)*.

- Розглянь малюнки. Визнач, хто з дівчат — Терезія, а хто — Софія. Що допомогло тобі впізнати нову однокласницю?
- Випиши іменники, виділені блакитним кольором, а також прикметники, які зв'язані з ними *(за зразком)*.

Зразок *(Що?)* **хвостик** *(який?)* **тугий.**

183. Розглянь малюнок до *вправи 182*. Створи кілька речень про зовнішній вигляд Софії.

54. Роль прикметників у мовленні

184. Прочитай вірш. Порівняй його з віршем у рамці, який склала Катруся з 3-А класу.

Сама собою річка ця тече,
Маленька річечка, вузенька, як долоня.
Ця річечка — Дніпра тихенька синя доня,
Маленька донечка без імені іще.

М. Вінграновський

Тече річка мала,
Тихо тече і завмира.
Водичку свою несе
До могутнього Дніпра.

- З якого вірша ти отримав / отримала більше інформації про річку? У якому з них виражені почуття ніжності до маленької річечки? Яка частина мови допомогла тобі краще уявити річку?
- Яка роль прикметника в писемному й усному мовленні?

— Прикметники дають більше інформації про предмет.

— Прикметники роблять мовлення яскравим, виразним та емоційним.

- Вислов власну думку.
- Доповни словосполучення прикметниками з вірша М. Вінграновського.

Річечка *(яка?)* ... , доня *(яка?)* ... .

185. Розгляньте й обговоріть малюнки.

- Вибери один із малюнків. Створи кілька речень про зображену на ньому пору року, використовуючи прикметники.

186. Прочитай текст.

Український вишитий рушник — це не річ і не прикраса. Це один з оберегів України, культурна спадщина народу. Символ злагоди, працьовитості, гостинності та щедрості. Вишиті червоні соковиті грона калини, листя могутнього дуба, вірні голубки з гілочкою в дзьобику, житні колоски й пишна троянда — цариця квітів — усе має значення. Це все — матінка-природа, берегиня нашого життя.

- Перепиши два останні речення, підкресливши прикметники.
- Що нового ти дізнався / дізналася про український рушник?

187. Розглянь малюнки.

- Прочитай прикметники. Добери до слів — назв намальованих предметів по два прикметники, які характеризують пташку.

Червоногрудий, метка, білобока, білосніжний, гордий, сіренький, весела, хвостата, яскравий, маленький.

55. Зв'язок прикметників з іменниками

188. Розглянь малюнки.

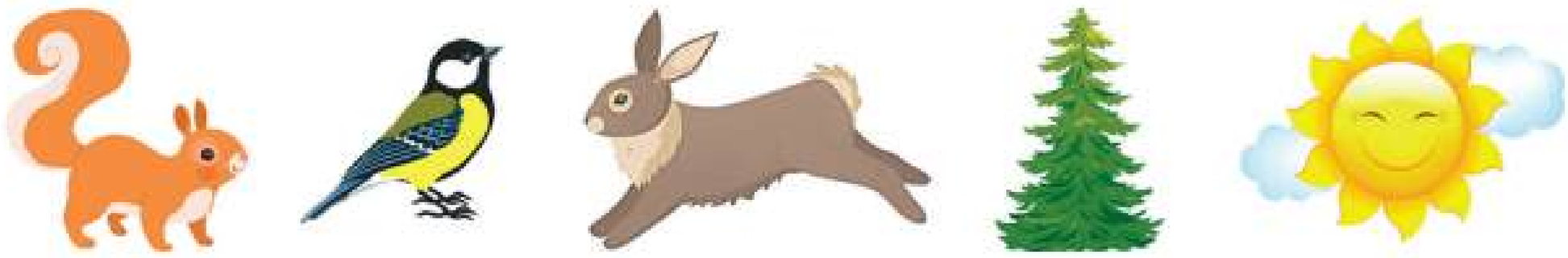

- ***Хто*** зображений на малюнках? ***Що*** зображено на малюнках?
- Прочитай прикметники, поєднай їх з іменниками за змістом і питаннями. Запиши *(за зразком)*.

Зразок

(хто?) заєць (який?) прудконогий, лякливий

Тепле, пишна, прудконогий, веселе, метка, руда, жовтогруда, зелена, лякливий, працьовита.

Білка, заєць, синиця, ялина, сонце.

189. Прочитай прикметники.

Свіже, чисте, весняне — … .

Хитра, руда, довгохвоста — … .

Сірий, малий, меткий — … .

Червона, духмяна, пишна — … .

- Добери до запропонованих прикметників іменники: *лисиця, троянда, повітря, горобець*.

190. Прочитай текст, уставляючи з довідки пропущені прикметники за змістом і питаннями.

Пісня — це душа українського народу. Дуже яскравими є колядки та щедрівки. Ці *(які?)* … пісні зображують сили природи: *(яке?)* … сонечко, *(який?)* … місяць, *(який?)* … дощ, *(який?)* … вітер. А які побажання на наступний рік? «*(якого?)* … щастя, *(якого?)* … здоров'я на *(який?)* … рік, щоб вам родило ліпше, як торік!» *(за «Народним календарем»)*.

Довідка. Веселі, тепле, світлий, життєдайний, могутній, великого, міцного, новий.

- Випиши з тексту речення, у яких пропущені прикметники. Упиши їх.

191. Створи й запиши три побажання на Новий рік.

56. Уживання прикметників у прямому й переносному значенні

192. Прочитай словосполучення.

срібний голос

срібні сережки

темна ніч

залізна воля

гострий ніж

чиста совість

залізний цвях

чисті руки

гострий погляд

золота каблучка

- Запиши словосполучення у дві колонки: у першу — з прикметниками, ужитими в прямому значенні; у другу — з прикметниками, ужитими в переносному значенні.
- Добери пропущені словосполучення. Створи з ними речення.

193. Прочитай колонки прикметників. Прочитай іменники, які подані в рамках.

гострий металевий м'який	пшеничне шовкове чисте	срібний крижаний великий	гіркий червоний сумний
погляд, ніж	волосся, поле	голос, перстень	перець, спогад

- Утвори з кожної групи слів словосполучення та запиши у дві колонки: у першу — з прикметниками, ужитими в прямому значенні; у другу — з прикметниками, ужитими в переносному значенні *(за зразком)*.

Зразок

Гострий, металевий ніж;
гострий, м'який погляд.

194. Прочитайте текст та обговоріть його зміст.

Чудові зимові Карпати! Срібні тони, холодні відтінки. Сумні берізки одягли білі шапки. Високі ялини припорошені срібним пилом. Кришталеве **джерельце** пробиває собі дорогу. Холодні обійми зими відчуває навіть сердитий дуб. Він стоїть тихо, удає, що спить. Зима! *(М. Братко)*.

- Випиши з тексту словосполучення, у яких прикметники вжиті в переносному значенні.
- Зроби звуко-буквений аналіз виділеного слова.

195. Створи по три словосполучення іменників із прикметниками, ужитими в прямому значенні; словосполучення з прикметниками в переносному значенні.

57. Прикметники-антоніми

196. Прочитай прикметники.

Швидкий, добрий, сумний, високий, глибокий.

- Добери слова, утворивши антонімічні пари. Запиши.

— Ти знаєш, що антоніми можна «малювати»? Подивися, як «намалювали» антоніми художники Романа Романишин та Андрій Лесів у своїй книжці «Антоміми». Прочитай її.

мокрий сухий кольоровий чорно-білий

— Книжки цих авторів отримали бронзову медаль на Всесвітньому конкурсі «Найкращі книжки світу для дітей».

Мім — наслідувач; лицедій, актор.

197. Прочитай прислів'я.

1. Корінь навчання — гіркий, та плід його солодкий. 2. Лінивий двічі робить, а скупий два рази платить. 3. Хочеш собі добра — не роби нікому зла. 4. Як рік сухий — купуй бджілку, а коли мокрий — коріВку *(нар. тв.)*.

- Перепиши прислів'я, у яких є прикметники-антоніми. Підкресли їх. Яке прислів'я ти не переписав / переписала. Поясни чому.

198. Прочитайте текст.

На вулиці сніг, а Галинка згадує бабусин різнобарвний квітник. Дівчинка уявляє, що **сумний** чарівник перекинув над ним **малий** кошик із квітами. Стрункі, **низькі** мальви всміхалися біля **чорної** бабусиної хатинки. **Тьмяні** голівки соняшників визирали з-за тину. **Боязкі** темно-червоні чорнобривці сяяли обабіч широких доріжок. Над ними літали **лініві** бджілки *(за Л. Лапіною)*.

- Розглянь малюнок до тексту. Чи відповідає малюнок змісту тексту?

- Перепиши текст, замінюючи виділені прикметники на антоніми. Дотримуйся пропорційної ширини, висоти та нахилу букв.
- Як змінився текст? Який настрій він викликає? Саме такий текст написала авторка.

199. Добери до прикметників антоніми. Запиши парами. З однією парою склади речення.

Сміливий, великий, товстий, далекий, новий.

Мистецтво слова: міркую, описую, розповідаю

58. Створюю навчальний переказ тексту розповідного змісту за малюнками та планом

200. Розглянь малюнки. Що тобі відомо про цих героїв? Розкажи.

201. Прочитайте казку А. Балінт «Пригода на озері», про яку ви дізналися на уроках читання (с. 108).

202. Пригадай поради, як писати переказ. Прочитай план переказу.

1. Що найбільше любив Родзинко в холодні зимові дні?

2. Хто його запросив на прогулянку?
3. Де опинилися друзі?
4. Що вирішила Киш-Мишка?
5. Хто попереджав Родзинка про небезпеку катання на тонкому льоду?
6. Що вирішив Родзинко?
7. Хто врятував сміливе порося?
8. Як лікував Гном Гномич свого друга?
9. Чого навчає вас ця казка?

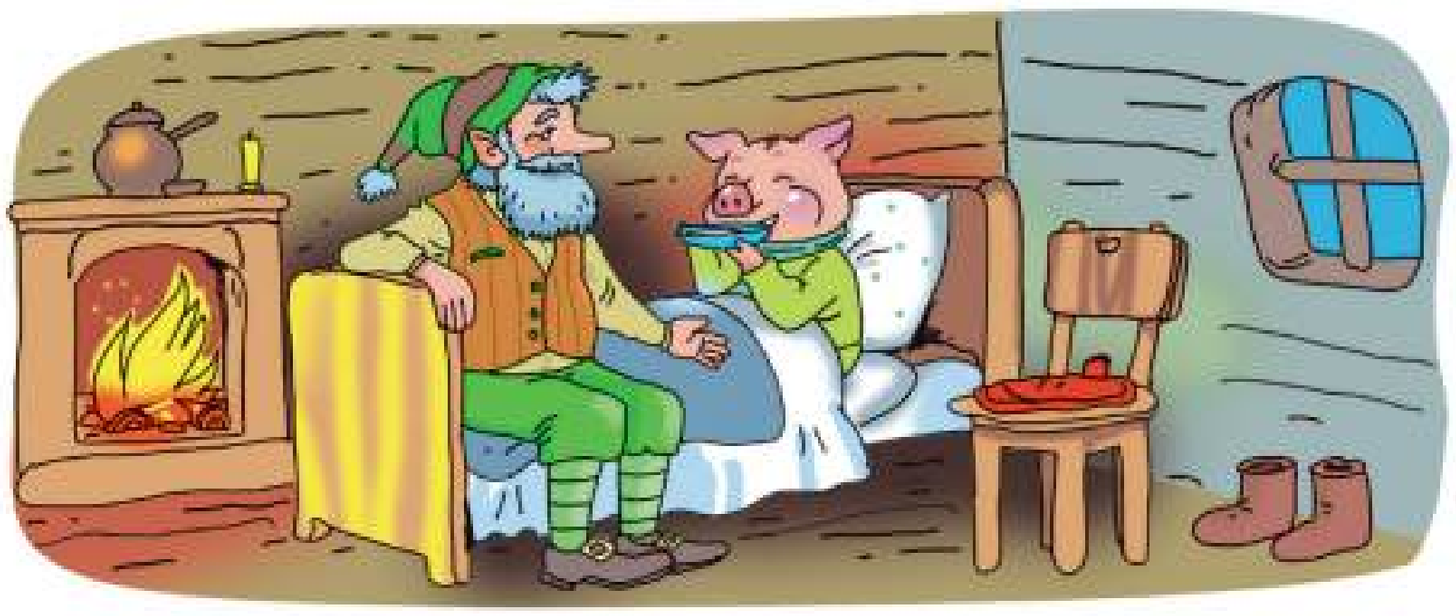

Удома Гном поклав Родзинка в ліжко, скип'ятив йому чаю. А Киш-Мишка побігла додому розповідати всім, яке сміливе порося Родзинко.

59. Прикметники-синоніми

203. Розглянь малюнки. Прочитай прикметники, які характеризують героїв.

заєць пихатий
(аорзузіимйл,
оонриойвг,
чаививнлй)

сова розумна
(одаслврузи,
мияаслч,
маурд)

сороки крикливі
(виліласга,
марініг,
гінчу)

- «Збери» «розгублені» прикметники, які характеризують персонажів. Чи близькі ці слова за значенням?

Допомога. Якщо ти забув / забула, що таке синоніми, повтори правило на с. 29.

204. Прочитай словосполучення.

Важкий (тяжкий, ...) характер. **Занедбаний** будинок. **Обережний** звір. **Щасливий** рік.

- Добери до виділених прикметників запропоновані синоніми з довідки. Запиши за зразком першого словосполучення.

Довідка. Тяжкий, радісний, складний, запущений, обачливий, хороший, занехаяний, зачуханий, обачний, нелегкий, благополучний.

205. Прочитай текст.

Я люблю рідну землю в будь-яку пору року!

Весна сяюча й промениста заглядає в кожний куточок! Різнокольорові й багатобарвні клаптики землі, наче барвистий та яскравий килим. Оксамитові, шовковисті перші листочки на деревах, а між ними — співи дзвінкі, голосисті, лункі!

Улітку чарує запашна й духмяна липа. Соковиті та наливні вишні. Жовті й золоті черешні. Солодка та медова малина. А он хилиться важке й повне колосся пшениці *(М. Братко)*.

- Перепиши друге та третє речення. Підкресли синоніми.

206. Перепиши останній абзац *вправи 205*. Підкресли синоніми.

60. Змінювання прикметників за числами в сполученні з іменниками

207. Розгляньте таблицю.

іменник	число	прикметник	число
мак	однина	червоний	однина
риба	однина	велика	?
озеро	однина	чисте	?
маки	множина	червоні	множина
риби	множина	великі	?
озера	множина	чисті	?

- Прочитай кожний рядок таблиці, звернувши увагу на число іменника та прикметника. Зроби висновок.

Допомога. Прикметник використовуємо завжди в тому числі, що й іменник, з яким він пов'язаний: *біла ромашка — білі ромашки*; *зелений дуб — зелені дуби*.

208. Прочитай іменники, доповнивши їх прикметниками у відповідному числі.

Вітер, вітри, озеро, озе́ра, трава, тра́ви, стежка, стежки́, ліс, ліси.

Густі, густа, холодні, холодний, молодий, молоді, глибоке, глибокі, польова, польові.

- Запиши *(за зразком)*.

Зразок

Вітер (одн.), *який?* холодний (одн.); вітри (мн.) *які?* холодні (мн.).

209. Прочитай текст, узгоджуючи іменник із прикметником у числі.

Ксеня — це моя молодш.. сестра. У неї дві довг.. косички, кар.. очі й страшенно балакуч.. язик. У Кс-

ні є «діти» — її мал.. та велик.. ляльки, м'як.. ведмедик, пухнаст.. котик, сір.. зайчики, руд.. лисичка.

Сестра переконана, що «дітей» залишати одних не можна. Вона їх усіх хоче взяти в туристичний похід у Карпати! *(за О. Русіною)*.

- Перепиши перший абзац, уставляючи пропущені закінчення прикметників.

210. Розглянь малюнки.

1.

2. 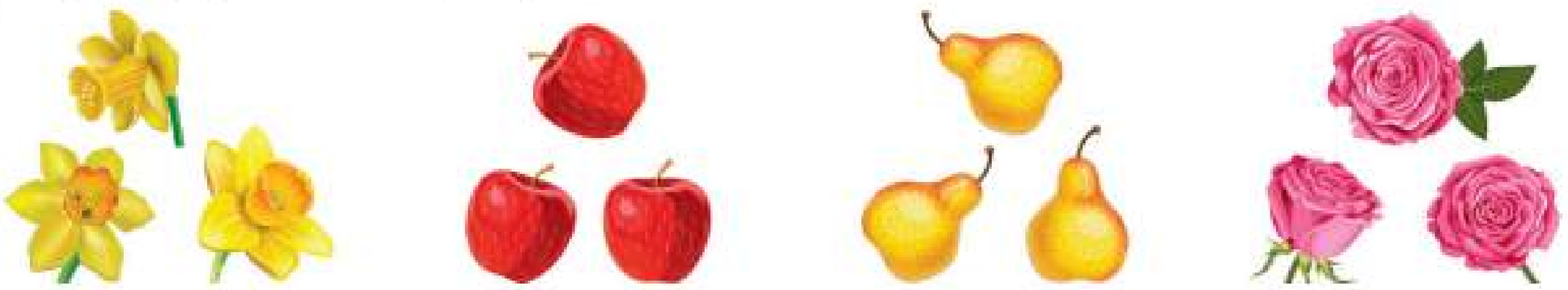

- Добери до назв зображених предметів прикметники, які вказують на ознаку кольору, запаху та смаку. Запиши сполучення іменників із прикметниками, указавши в дужках число в першому й другому рядках.

61. Змінювання прикметників за родами в сполученні з іменниками

211. Розгляньте таблицю та обговоріть її зміст.

Рід	Однина	Множина
чоловічий	теплий шарф	шарфи
жіночий	тепла хустка	теплі хустки
середній	тепле пальто	пáльта

Шарф — зіткана чи зв'язана річ верхнього одягу, якою кутають шию, накривають голову або плечі.

- У якому числі прикметники змінюємо за родами? У якому — не змінюємо? Зроби висновок.

Прикметники, як і іменники, уживаємо в однині та множині. В однині прикметники ***змінюємо*** за родами: *чоловічий*, *жіночий* та *середній*. У множині прикметники ***не змінюємо***. Наприклад: однина — *весняний сад*, *весняна квітка*, *весняне поле*; множина — *весняні сади*, *весняні квіти*, *весняні поля*.

Допомога. Щоб визначити рід прикметника:
- знайди іменник, з яким пов'язаний прикметник;
- визнач рід іменника;
- за родом іменника визнач рід прикметника.

212. Прочитай вірш.

В зелене **скельце** глянув кіт —
Зелений весь навколо **світ!**
Зелене листячко й трава.
Зелена **жабка:** ква-ква-ква!
І навіть мишка сіра вмить
Позеленіла — не відмить!

В. Верховень

- Випиши з вірша виділені сполучення іменників із прикметниками, указавши в дужках число та рід.
- Продовж речення.

Скельця, світи, жабки *(які?)* ... .

213. Прочитай прислів'я, розкриваючи дужки. Узгоджуй, де треба, прикметник з іменником у роді.

1. (Добрий) пряха на скіпку напряде. 2. (Гіркий) робота, а (солодкий) хліб. 3. (Маленький) праця краща за (великий) безділля. 4. Бджола (малий), а й та працює. 5. (Добрий) початок — половина діла. 6. Хто (добрий) серце має, той усе здолає *(нар. тв.)*.

- Перепиши прислів'я, розкриваючи дужки й узгоджуючи, де треба, прикметник з іменником у роді.

214. Прочитай іменники.

Казка, сонце, літо, озеро, вечір, гарбуз, цибуля, хмара.

- Утвори словосполучення із запропонованих у довідці іменників і прикметників, узгоджуючи, де треба, у роді. Запиши.

Довідка. Яскравий, цікавий, веселий, спілий, глибокий, гіркий, дощовий, пізній.

62. Родові закінчення прикметників

215. Розгляньте таблицю та обговоріть її зміст. Порівняйте виділені закінчення прикметників в однині.

Однина		
чоловічий рід	**жіночий рід**	**середній рід**
кавун солодк **ий**	диня солодк **а**	яблуко солодк **е**
день осінн **ій**	подорож осінн **я**	свято осінн **є**
Множина		
кавуни, дині, яблука соковит **і**		
дні, подорожі, свята осінн **і**		

Прикметники чоловічого роду в однині мають закінчення *-**ий**, -**ій** (**твердий** ґрунт, **учорашній** хліб)*; жіночого роду — *-**а**, -**я** (**тверда** груша, **учорашня** газета)*; середнього роду — *-**е**, -**є** (**тверде** ліжко, **учорашнє** молоко)*.

У множині прикметники мають закінчення *-**і** (**тверді** ґрунти, **груші**, **ліжка**)*.

- Перепиши за зразком таблиці сполучення іменників із прикметниками в однині, дописуючи закінчення. Познач його.

Однина: тепл.. день, тепл.. хустка, тепл.. сонце; учорашн.. хліб, учорашн.. страва, учорашн.. яблуко.

216. Прочитай словосполучення.

Швидк**ий** потяг — повільн**ий** потяг; бурхлива річка — … ; глибоке озеро — … ; пізня весна — … ; учорашнє сонце — … .

- Добери до словосполучень протилежні за значенням за зразком першого. Познач у прикметниках закінчення.

217. Прочитай текст.

Оленка захворіла. За вікном холодн.. заметілі, колюч.. морози й велик.. снігопади. Ось прийшла мама з магазину. А в подарунок — цікав.. картина. На ній намальована багатобарвн.. весна! Яскрав.. квіти, квітуч.. дерева, весел.. пташки й метушлив.. комахи!

Задивилася дівчинка на барви весни й написала, чого й скільки є, указуючи число іменників *(за В. Лісовською)*.

- Перепиши перший абзац тексту, уставляючи пропущені родові закінчення прикметників. Познач їх.

218. Розглянь картину *(вправа 217)*. Запиши сполучення прикметників з іменниками, ураховуючи число та рід предметів. Допиши закінчення, ураховуючи побачене на картині. Познач закінчення за зразком першого.

Червон[і] тюльпан[и]; повільн.. равлик; чорн.. курк.. ; маленьк.. курчат.. ; весел.. синичк.. ; біл.. ромашк.. ; фіолетов.. півник.. ; похмур.. неб.. .

63. Уживання прикметників у загадках та описах

219. Прочитай загадку.

На городі виріс дужий,
Круглий, жовтий і байдужий
До червоних помідорів,
До капусти і квасолі.
Хто цей гордий карапуз?
Здогадалися? …

А Я ***Карапу́з*** (жарт.) — маля.

- Які прикметники допомогли тобі дізнатися, про що йдеться в тексті? Перепиши загадку. Підкресли прикметники.

220. Прочитай загадки, уставляючи з довідки прикметники за змістом.

У темниці виростає
та … зубки має.
Хоч … він і … ,
та … і цілющий.

Помаранчева і …
У землі сиджу не марно:
… , … ,
Вже я стала … .

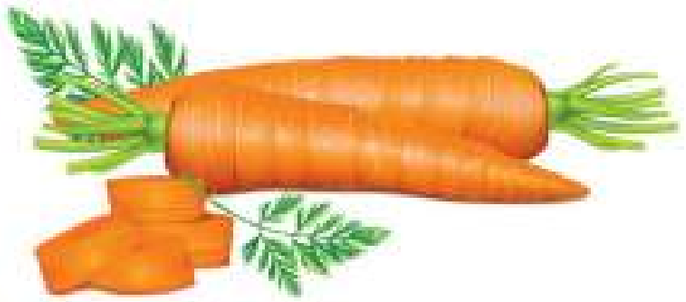

Довідка. Гіркий, біленькі, пекучий, корисний; гарна, соковита, солоденька, чималенька.

- Перепиши одну із загадок, уставляючи пропущені прикметники *(на вибір)*.

221. Прочитайте тексти. Порівняйте їхній зміст.

Коло самісінького паркана росла маленька ромашка.

Одного ранку вона повністю розцвіла: її маленькі блискучо-білі пелюсточки промінням розходилися від золотого сонечка, що було посередині. Вона сиділа на зеленій стеблинці, а білі пелюсточки навколо блискотіли, як срібло *(за Г.-Х. Андерсеном)*.

Коло паркана виросла ромашка. Одного ранку вона розцвіла: на стеблі з'явилася біла квітка із жовтою серединкою.

- У якому тексті є більше виражальних засобів опису ромашки — у першому чи другому? Доповни речення словами та словосполученнями з першого тексту, які описують ромашку.

  Пелюсточки ... ; серединка ... ; стеблинка ... .

222. Розглянь малюнок.

- Знайди й запиши загадку про білочку. Підкресли прикметники.
- Опиши білочку, використовуючи прикметники. Запиши, підкресли прикметники.

64. Уживання прикметників у власних висловленнях

223. Розглянь малюнки.

- Добери до кожного предмета відповідні прикметники, які вказують на колір, смак, матеріал і форму. Створи з ними речення.

224. Розгляньте малюнок.

- Доповніть речення прикметниками, які відповідають на питання *яке? яка?*, за змістом і малюнком.

Жило собі кошеня: ... , ... , ... І звали його Пухнастик. Біля Пухнастика стояло ... , ... , ... курча.

— Моя мама ... , ... , ... , — сказало кошеня.

— А моя мама ... , ... У неї ... , ... голос!

- Що могли сказати кошеня та курча одне одному про своїх мам? Перепиши текст.

Розіграйте діалог.

225. Розгляньте й обговоріть малюнок.

- Створи розповідь про весну, уживаючи прикметники, які відповідають на питання *який? яка? яке? які?* Запиши.

226. Розглянь зображення квітів.

- Добери до на́зви кожної квітки по два прикметники, запиши *(за зразком)*.

Зразок

(Що?) барвінок *(який?)* вічнозелений, блакитний.

Карта пам'яті: від тексту — до мене

Прочитайте текст.

Це була незвичайно **рання** весна! Тепле сонечко. З'явився яскравий, барвистий, квітчастий килим. Ще лежить тьмяний сніг. Першими з-під нього проклюнулися срібні підсніжники. Біла, ніжна та <u>смілива</u> квіточка тягнеться до сонця. А он блакитний пролісок. Зелене стебельце міцно тримає яскраво-сині дзвоники. Он видніється низький жовтий кущик. То яскравий весняник у торішньому листі. Біля нього — білосніжна висока анемона. Нарешті розцвів ряст!

Різноманітна форма листя, красиві суцвіття! Сніжно-білі, червоні, рожеві, бузкові та жовті квіти рясту видніються навколо *(М. Братко)*.

1 Прикметники-синоніми

1. Випиши з тексту синоніми до слова *яскравий*.
2. Добери два синоніми до підкресленого прикметника.

2 Прикметники-антоніми

1. Випиши з тексту дві пари прикметників-антонімів.
2. Добери до виділеного слова прикметник-антонім.

3 Число прикметника

Випиши по два словосполучення, у яких прикметники вжито в однині та множині.

4 Рід прикметника

Випиши по два сполучення іменників із прикметниками: чоловічого, жіночого й середнього роду.

- Перепиши речення, у якому п'ять прикметників ужито в множині.

ЧИСЛІВНИК

66. Числівник як частина мови. Питання числівника

227. Прочитай запитання.

Скільки в тебе сьогодні уроків? Скільки днів має тиждень? Який за порядком лічби день тижня середа? Котра на малюнку за порядком лічби лялька в рожевій сукні, котра — у блакитній, а котре — яблуко? Які числа ти бачиш на календарі?

Числі́вник — це частина мови, що позначає кількість предметів або їхній порядок під час лічби й відповідає на питання ***скільки? котрий? котра? котре? котрі?*** Наприклад: *скільки?* — п'ять, *котрий?* — п'ятий, *котра?* — п'ята, *котре?* — п'яте, *котрі?* — п'яті.

- Запиши відповіді на запитання. Підкресли слова, що відповідають на питання ***скільки? котрий? котра? котре?*** Які зі слів позначають кількість предметів, а які — порядок під час лічби?

228. Прочитай числівники.

Одина́дцять, одина́дцятий, одина́дцята, одина́дцяте, одина́дцяті. Чотирна́дцять, чотирна́дцятий, чотирна́дцята, чотирна́дцяте, чотирна́дцяті.

- Постав до числівників питання, запиши *(за зразком)*.

Зразок

(Скільки?) одинадцять, *(котрий?)* одинадцятий, … .

Спілкуймося красно

Важливою ознакою краси мовлення є правильне наголошування слів. У числівниках від *одина́дцяти* до *дев'ятна́дцяти* наголошуємо склад **-на́-**: *одина́дцять, двана́дцять, трина́дцять, чотирна́дцять, п'ятна́дцять, шістна́дцять, сімна́дцять, вісімна́дцять, дев'ятна́дцять*.

229. Прочитай вірш.

Вийшли з лісу ведмежата.
Заходились жито жати:
Запряглося в жатку троє.
До в'язання стало двоє,
Шосте між дубками косить,
Сьоме воду всім підносить.

В. Ладижець

- Випиши числівники, у дужках запиши питання.

230. Прочитай речення.

Олена *(котра?)* 5 за списком, а Максим — *(котрий?)* 10. Надіслали *(скільки?)* 2 повідомлення. Прочитали *(котре?)* 2 повідомлення. У класі *(скільки?)* 12 дівчат і *(скільки?)* 14 хлопців.

- Запиши, замінюючи числа словами. Підкресли наголошений склад.

67. Питання числівника

231. Розглянь малюнки.

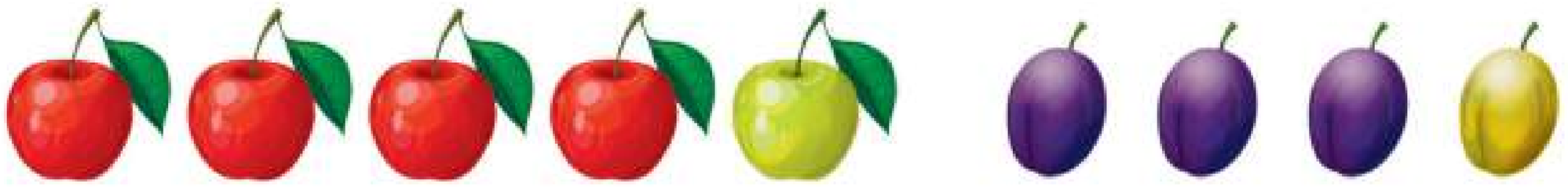

- Скільки всього яблук? Котре яблуко зелене? Скільки всього слив? Котра слива жовта?
- Запиши відповіді на запитання. Підкресли числівники.

232. Розгляньте таблицю та обговоріть її зміст.

скільки?	котрий?	котра?	котре?
п'ятнадцять	п'ятнадцятий	п'ятнадцята	п'ятнадцяте

- Запиши числівники *19, 20, 30* словами відповідно до питань у чотири стовпчики. Зверни увагу на вживання **ь**.

Допомога. У числівниках від *5* до *19*, а також у числівниках *20* і *30* у кінці слова після букви ***т*** пишемо ***м'який знак***. Орфограма «*М'який знак*».

233. Прочитай прислів'я.

1. Улітку один *(скільки?)* тиждень рік годує. 2. Краще на п'ять хвилин раніше, ніж на хвилину пізніше. 3. Сім п'ятниць на тиждень. 4. Обходити десятою дорогою. 5. Одна ластівка не робить весни. 6. На годину спізнишся — за рік не доженеш *(нар. тв.)*.

- Перепиши прислів'я, уписуючи в дужках біля числівника питання, на яке він відповідає, за зразком першого.

234. Прочитай загадки.

1. Стоїть дуб, на дубі — 12 гнізд, у кожнім гнізді — по 4 синиці. 2. 1 багаття всю землю обігріває. 3. У 2 матерів по 5 синів, 1 всім ім'я *(нар. тв.)*.

- Перепиши загадки, замінюючи числа словами. «Збери» «розсипані» букви слів-відгадок.

  1. крі, іцмсяі, жтниі. 2. оенсц. 3. альпіц.

68. Правопис і наголошування числівників

235. Розглянь малюнки.

- Запиши на́зви казок, замінюючи числа словами.

236. Прочитай словосполучення, розкриваючи дужки.

(Котрий?) 5 (олівець); *(скільки?)* 5 (олівець); *(котрий?)* 9 (зошит); *(скільки?)* 9 (зошит); *(котре?)* 2 (гуценя); *(скільки?)* 2 (гуценя).

- Запиши словосполучення, розкриваючи дужки *(за зразком)*.

Зразок *(Котрий?)* п'ятий олівець.

237. Прочитай словосполучення, уставляючи, де треба, м'який знак.

Дев'ят.. вікон, п'ят..надцят.. овець, шіст.. учнів, сімнадцят.. зошитів, шіст..надцят.. літаків, дев'ят..-надцят.. кілометрів, тридцят.. днів, двадцят.. книжок, одинадцят.. учнів, чотирнадцят.. яблук.

- Перепиши словосполучення, уставляючи, де треба, м'який знак. Вимов наголошений склад у підкреслених числівниках.

238. Прочитай прислів'я.

1. Говорить, наче 3 дні хліба не їв. 2. 5 днів не робили, а 2 — відпочиваємо. 3. Треба, як 5 колесо до воза. 4. Знаю, як свої 5 пальців *(нар. тв.)*.

- Запиши прислів'я, замінюючи числа словами.

69. Вимова та правопис найуживаніших числових виразів

239. Розгадай ребуси із числівниками.

100лиця 3буна 100ляр

мі100 пі2л г1а ві3ла

- Запиши відгадані слова.

240. Прочитайте текст, замінюючи цифри словами.

Якось Равлик, Черепаха та Слимак вирішили позмагатися, хто з них швидше доповзе до озера.

— На змаганнях головне під3мка. Я покличу всю свою р1у вболівати за мене. Прийдуть брати й сес3. А ще я скажу у7 своїм друзям. Та вони про100 с3батимуть від щастя! — радісно повідомив Равлик. — Через г1у зустрічаємося на городі.

І от нарешті настав час розпочинати змагання. Але на городі зов7 порожньо! Лише маленький с3ж смакує смор1ою та 40ки бавляться кі100чками з абрикос, розколюючи їх об 100вбур дерева. А куди поділися спортсмени? Про100 вони ще повзуть! Можливо, до Різ2 та й доповзуть *(за Є. Дмитренком)*.

- Випиши зі слів виділені числівники, поєднуючи їх з іменниками *книжки, зошити, кілограми (за зразком)*.

Зразок *(Скільки?)* сто зошитів.

241. Прочитай математичні вирази.

$6 + 11 = 17$ $40 - 25 = 15$

$12 + 10 = 22$ $30 - 10 = 20$

- Запиши математичні вирази словами, використовуючи прийменники ***від, до***. Наприклад: *(до скількох?)* до одинадцяти; *(від скількох?)* від дев'яти; додати *(скільки?)*, відняти *(скільки?)* одинадцять; дорівнює *(скільком?)* трьом.

242. Прочитай текст.

На бе́резі річки Сіверський Донець є великий парк. У ньому налічується дев'ятсот сорок три види дерев! З них 123 — рідкісні. 48 видів занесені до Червоної книги України, 12 видів — до Європейського червоного переліку, а 45 — є рідкісними для Донбасу. Усі дерева охороняє закон України *(за В. Садовничою)*.

- Перепиши текст, замінюючи числа словами.

70. Вимова та правопис найуживаніших числових виразів

243. Прочитайте діалог в особах.

— Які зимові свята ми відзначаємо?

— 6 грудня — День святого Миколая.

— 24 грудня — Святий вечір, Різдво — 25 грудня. А Старий Новий рік (його ще називають свято Маланки та Василя) святкують 31 грудня і 1 січня.

— Ти забув, що 6 січня в Україні святкують Водохреща.

244. Прочитайте одне одному лічилку.

Раз лічилка, *(скільки?)* 2 — це гілка:
(скільки?) 3 горішки з'їла білка,

Щоб лишилось трішки
З *(скількох?)* 4 горішків.
Ой смачний горішок *(котрий?)* 5,
(котрий?) 6, *(котрий?)* 7 — кривуваті,
(котрий?) 8 — трішки гіркуватий,
А *(котрий?)* 9 — молодий,
А *(котрий?)* 10 — золотий!
Залишились смішки білці на горішки.

Л. Голота

- Перепиши частину лічилки *(до п'яти)*, замінюючи числа словами. Узгоджуй із питаннями та за змістом.

245. Розглянь зображення українських грошових одиниць.

- Продовж речення.

У мене є *(скільки?)* ... гривень і *(скільки?)* ... гривень.

Я витратив *(скільки?)* ... гривень і *(скільки?)* ... гривень.

Гри́вня — це грошова одиниця в Україні.
Гри́вна — це прикраса на шию, подібна до обруча.

246. Перепиши частину лічилки *(від п'яти)*, замінюючи числа словами *(вправа 244)*. Узгоджуй із питаннями та за змістом.

71. Створюю розповідь на відому тему

247. Прочитай текст.

Мене звати Макар. Я тобі розкажу, що я люблю. Я люблю дихати носом мамі у вушко. Люблю читати книжки про сміливих героїв. Коли читаю, люблю гризти сухий хліб або ще щось. Я люблю маленьких зелених жаб. Вони очищають воду. Люблю комп'ютерні ігри. Люблю зоопарк і слона. А ще люблю солодке морозиво! А що любиш ти? *(за В. Драгунським)*.

- Розкажи й запиши, що ти любиш. Уважно прочитай свою розповідь. Якщо ти знайшов / знайшла помилку, акуратно виправ її.

72. Вимова та правопис найуживаніших числових виразів

248. Розгляньте й обговоріть малюнок.

- Дай відповідь на запитання.

Скільки дітей упорядковують подвір'я школи? Скільки дітей садять дерево? Скільки дорослих? Скільки зацвіло червоних квітів? Скільки дітей несуть воду?

- Запиши відповіді на три запитання *(на вибір)*. Підкресли числівники.

249. Розгляньте таблицю та обговоріть її зміст.

зображення квітки	назва квітки	«прокидається» (год)	«засинає» (год)	«спить» (год)
	мак, цикорій	4	14	14
	кульбаба	5	15	
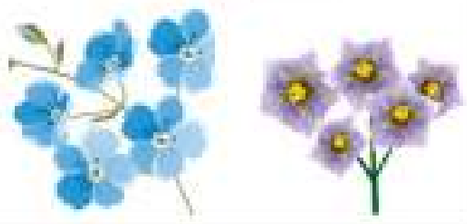	льон, картопля	6	16	
	фіалка, березка	7	15	
	гвоздика, незабудки	9	13	

- Дай відповідь на запитання *(усно)*.

О котрій годині «прокидається» квітка маку? О котрій годині вона «засинає»?

Речення будуй так:

Квітка маку «прокидається» о четвертій годині.

- Запиши два речення, використовуючи таблицю, підкресли числівники.

Полічи, скільки годин «сплять» дві квітки *(на вибір)*. Створи й запиши речення.

250. Прочитай текст.

Паць вийшов із будинку за п'ять хвилин до восьмої години й уже о дванадцятій хвилині на дев'яту був у школі. Вінні-Пух прийшов до школи о двадцять п'ятій хвилині на дев'яту годину, хоча йому потрібно було йти на десять хвилин менше, ніж Пацю. О котрій годині Вінні-Пух вийшов із дому? *(з посібника «Планета міркувань»).*

- Перепиши словосполучення із числівниками, що відповідають на питання ***о котрій годині?*** Відшукай на малюнку годинники, які показують, коли Паць і Вінні-Пух прийшли до школи.

Спілкуймося красно

Правильно вимовляй, пиши та відповідай на питання ***о котрі́й годині? котра́ година?***

Прокинувся *о сьомій годині*. Чекатиму *об одина́дцятій годині*. Прийду *на сімнадцяту годину*. Дзвінок продзвенів *о пів на дев'яту*.

251. Прочитай, доповнивши речення числівниками.

Я прокидаюсь о сьомій годині. Уроки розпочинаються о ... . Обідаю о ... . Лягаю спати о ... .

- Створи два речення за змістом таблиці *вправи 249*, використовуючи числівники. Запиши, підкресли числівники.

ДІЄСЛОВО

73. Дієслово як частина мови

252. Прочитай вірш.

Чуєш? **Жебонять** струмки!
Чуєш? **Цвірінчать** пташки!
Глянь! Бруньки он на гіллі…
В синім небі — журавлі…

Перші проліски **цвітуть**,
Перші джмелики **гудуть**.
Це прекрасна й чарівна
В гості **йде** до нас весна!

Т. Корольова

- Доповни речення словами з вірша.

• *(Що?)* струмки *(що роблять?)* … . • *(хто?)* пташки *(що роблять?)* … . • *(що?)* проліски *(що роблять?)* … . • *(хто?)* джмелики *(що роблять?)* … . • *(що?)* весна *(що робить?)* … .

Дієсло́во — частина мови, що означає дію предмета й відповідає на питання ***що робити?*** *(писати)*, ***що робить?*** *(пише)*, ***що роблять?*** *(пишуть)*, ***що буде робити?*** *(буде писати)*.

253. Поєднай іменники з дієсловами за змістом і питаннями. Запиши *(за зразком)*.

Зразок Діти *(що роблять?)* граються.

Діти, ластівка, літак, косарка, пекар, учитель, лікар, море.

- Прочитай дієслова, звернувши увагу на питання.

(Що роблять?) граються, *(що зробила?)* скосила, *(що зробила?)* прилетіла, *(що зробив?)* відлетів, *(що буде робити?)* буде пекти, *(що робить?)* шумить, *(що робить?)* лікує, *(що робитиме?)* писатиме.

254. Прочитай текст.

У їжачихи росли два синочки. Наче клубочки! Покотилися клубочки їжі шукати. Котяться їжаки садом, городом. Туман стелиться низько. Зупинився менший їжак. Перед ним стоїть величезний кінь! Білий і великий! Чи то туман поплив, чи то кінь потонув? Їжачки перелякалися! Сад зник у тумані. А де ж подівся білий кінь? Туман заховав його *(М. Братко)*.

- Перепиши підкреслені речення. Підкресли дієслова.

- Розглянь малюнок. Прочитай речення, які пояснюють зміст малюнка. Кого художник забув намалювати? Як ти вважаєш, це дійсно був кінь?

255. Доповни речення дієсловами з *вправи 254* (окрім підкреслених речень) відповідно до питань.

Їжак *(що зробив?)* .... . Кінь *(що робить?)* ... . Туман *(що зробив?)* ... . Їжачки *(що зробили?)* ... . Сад *(що зробив?)* .... Білий кінь *(що зробив?)* ... .

74. Зв'язок дієслова з іменником

256. Прочитай вірш.

Береза розвивається
У тихому гайку.
Зозуля озивається:
— Ку-ку, ку-ку, ку-ку!

А сонце усміхається
В зеленому вінку.
Он зайчик умивається
На теплому пеньку.

А. Камінчук

- Випиши з вірша сполучення іменників із дієсловами *(за зразком)*.

Зразок *(Що?)* береза *(що робить?)* розвивається.

257. Прочитай іменники та дієслова.

Бджола, лелека, хлібороб, дизайнер, письменник, художник, продавець.

Прилітає, пише, оздоблює, продає, літає, збирає, малює.

- Поєднай іменники з дієсловами за зразком попередньої вправи. Запиши.

258. Прочитай дієслова з довідки. Прочитай текст, уставляючи замість питань слова з довідки.

(Що зробила?) весна. *(Що зробив?)* теплий поривчастий вітер. Цей вітер *(що робить?)* і *(що робить?)* завісу хмар. Тікаючи по небу від вітру, хмари *(що роблять?)* великі краплини дощу *(за Г. Сенкевичем)*.

Довідка. Настала, подув, зганяє, розганяє, залишають.

- Знайди й підкресли слово з довідки, у якому є орфограма «Правопис префікса ***роз-***». Поясни, як пишемо префікси ***роз-***, ***без-***.
- Перепиши текст, уставляючи замість питань дієслова з довідки.

259. Прочитай загадки. Розкодуй відгадки.

На городі нога стоїть,
На нозі голова висить.
Куди сонце повертається,
Туди голова обертається.

Прийшла кума із віником
На бесіду із нашим півником,
Схопила кума півня на обід
Та й замела хитрюга слід.

- Прочитай підкреслені іменники. Випиши *(за зразком)*.

Зразок *(Що?)* нога *(що робить?)* стоїть.

75. Змінювання дієслів за часами

260. Прочитай текст.

— Я — щеврик. Я — не горобець. Я радію весні!

— Доброго ранку, шелестлива берізко! Учора я бачив листячко маленьке. Сьогодні я бачу більше. Я стою біля гніздечка, я буду співати. Ти не чула, як я співаю? Я вмію і треллю, і свистом! *(за З. Мензатюк)*.

Прочитайте, поясніть одне одному, коли й що робив щеврик.

Я (що робив?) бачив учора — дія, що відбулася в минулому (час ...).

Я *(що роблю?)* бачу сьогодні — дія, що відбувається тепер (час ...).

Я *(що буду робити?)* буду співати — дія, що відбудеться в майбутньому (час ...).

Дієслова змінюємо за часами. Час дієслів указує на те, коли ***відбувається***, ***відбувалася*** чи ***відбудеться*** дія. Дієслова мають три часи: *теперішній*, *минулий* та *майбутній*.

Дієслова ***теперішнього часу*** відповідають на питання ***що роблю? що робиш? що роблять?*** *(читаю, читаєш, читають)*; ***минулого часу*** — на питання ***що робив? (що робила?), що зробив? (що зробила?), що робили? (що зробили?)***. Наприклад: *читав (читала), прочитав (прочитала), читали (прочитали)*. Дієслова ***майбутнього часу*** відповідають на питання ***що зроблю? що буду робити? що робитиму?*** *(прочитаю, буду читати, читатиму)*.

- Перепиши речення, які ти обговорював / обговорювала із сусідом / сусідкою по парті. У дужках упиши час дієслова. Скористайся правилом.

261. Прочитай дієслова, запиши в три колонки.

Співаю, співала, буду співати; читав, буду читати, читаю; слухала, буду слухати, слухаю; шукаю, шукала, буду шукати.

Теперішній час	*Минулий час*	*Майбутній час*

262. Прочитай продовження розповіді щеврика.

— Ми з моєю дружиною-щевричкою місяць тому збудували *(що зробили? мин. ч.)* гніздечко. Вона там висиджує пташенят. Ми їх годуємо й гріємо. Потім

малята самі шукатимуть собі їжу. Вони летітимуть у небо та співатимуть веселі пісні *(за З. Мензатюк)*.

- Перепиши текст, уписуючи в дужках питання та час дієслів за зразком першого.

263. Прочитай дієслова.

Літав, шукав, вишиваю, буду вирізати.

- Утвори дієслова теперішнього, минулого й майбутнього часу від кожного дієслова. Запиши, указуючи в дужках питання.

76. Змінювання дієслів за часами

264. Прочитай уривок із вірша.

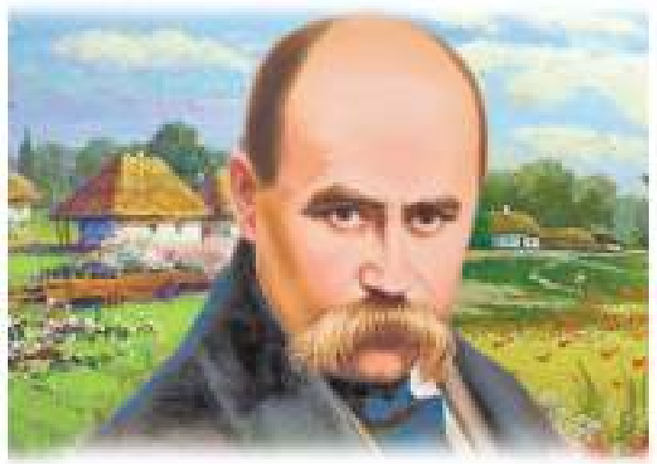

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.

Т. Шевченко

- Чи знаєш ти продовження цього вірша? Розкажи.
- Запиши уривок із пам'яті. Добери до підкреслених дієслів форми минулого й майбутнього часу *(за зразком)*.

Зразок

Дніпр *(що робить?)* ... , ...
Дніпр *(що робив?)* ... .
Дніпр *(що буде робити?)* ... .

9 березня — день народження Тараса Григоровича Шевченка.

Створіть колаж, присвячений творчості генія.

265. Прочитай прислів'я та загадку.

1. Жита́ ростуть, як із води йдуть. 2. Дві сестри до осені зеленіють, а потім одна червонітиме,

а друга чорнітиме. 3. Дуб ламається, а лозина нагинається. 4. Засвітить сонце й у наше віконце *(нар. тв.)*.

- Розглянь малюнки *(с. 115)*. Знайди на них підказку.
- Випиши підкреслені іменники з дієсловами. Зміни час дієслів, записавши в три колонки *(за зразком)*.

Зразок

Теперішній час	*Минулий час*	*Майбутній час*
жита ростуть	жита росли	жита ростимуть

266. Прочитай текст.

Жайворонкова пісня живе у весняному степу. Коли пташка спить уночі, пісня спить разом із нею біля сірої грудки землі. Жайворонок оберігає її від холодного вітру та студеної роси. Пробуджується пташка — і пісня пробуджується *(за Є. Гуцалом)*.

- Перепиши текст, змінивши час дієслів на майбутній.

Обміняйтеся зошитами із сусідом / сусідкою по парті, проведіть взаємоперевірку.

267. Перепиши текст *вправи 266*, змінивши час дієслів на минулий.

77. Написання *не* з дієсловами

268. Прочитай уривок із вірша.

…А носоріг уздовж доріг
насіяв незабудок
і написав:
— Не насмітіть!
Не наступіть!
І не зірвіть! —

нехай ростуть на радість
людям.

Т. Коломієць

- Про кого йдеться у вірші? Прочитай, що написав носоріг. Зверни увагу, як пишемо ***не*** з дієсловами. Запиши їх.

Не з дієсловами пишемо окремо: ***не мовчав, не прочитала, не ображайся.***

269. Прочитай частини прислів'їв і за́гадки.

Не гавкає, не кусає,	і хліба не просить.
Доброго не бійся	а в дім не пускає.
Ремесло на плечах не висить	і поганого не роби.

- Перепиши прислів'я, з'єднавши частини. Підкресли ***не*** з дієсловами.
- Запиши слово-відгадку. У якому значенні його вживаємо? Які значення це слово може мати? За якої умови слово-відгадка може мати інше значення?

270. Прочитай текст.

Давним-давно в Києві жив князь Володимир. Він любив книжки. Князь не тільки багато читав, а й багато писав. Ось що написав Мономах дітям:

Що вмієш — не забувай, чого не вмієш — навчайся. Не проходь мимо старших людей, привітайся. Не забувай про бідних, допоможи. Не роби зла ні людям, ні природі. Не ледачкуй, щиро трудися *(із журналу)*.

Є. Демаков. Володимир Мономах. *2010 р.*

- Прочитай повчання князя Володимира. Яке з них тобі необхідно виконати?
- Перепиши речення, написані на сувої. Підкресли ***не*** з дієсловами.

271. Створи самостійно три речення — поради для своїх однокласників та однокласниць, у яких використай ***не*** з дієсловами.

Мистецтво слова: міркую, описую, розповідаю

78. Створюю письмове висловлення (розповідь) на цікаву тему, використовуючи частини тексту та малюнки

272. Прочитай початок тексту.

Сьогодні Оленка — іменинниця. Бабуся зв'язала їй м'якенькі, пухнасті рукавички. Оленка з друзями пішли в сад ліпити сніговика. Чудовий сніговик вийшов! А де ж рукавичка? Одна є, а друга загубилася.

А рукавичка опинилася під снігом...

- Розглянь малюнки. Створи до кожного з них речення, які будуть продовженням розповіді. Запиши, дотримуючись абзаців. Що, на твою думку, зробить Оленка з рукавичкою? А що б зробив / зробила ти?

79. Написання *не* з дієсловами

273. Прочитай частини прислів'їв. З'єднай за змістом.

(Не)кажи гоп, — <u>вилетить, (не)спіймаєш</u>.
<u>Слово не горобець:</u> — поки (не)перескочиш.
(Не)взявся за сокиру, — те ввечері (не)здоженеш
Що вранці (не)зробиш, — хати (не)зробиш.

- Перепиши, розкриваючи дужки. Поясни значення підкресленого прислів'я.

274. Прочитай текст.

— Мамо, що таке комп'ютер? — питає маленька мишка маму.

— Комп'ютер — це така розумна машина, яка вміє писати, читати, малювати, показувати мультфільми та ще багато чого.

— Матусю, а ти мені купиш комп'ютер?

— Обов'язково! Тільки ти не лінуйся, добре вчися, не забувай у школі ранець, не верти хвостом на уроці, не пищи на перервах, не гризи крейду, не залишай під партою сміття.

— І тоді я стану справжньою комп'ютерною мишкою! *(за І. Січовиком)*.

- За якої умови мама-мишка купить доньці комп'ютер?

Прочитайте текст в особах, дотримуючись відповідної інтонації.

- Перепиши речення-настанови мами-мишки. Як пишемо ***не*** з дієсловами?

275. Прочитайте й обговоріть основні правила користування інтернетом.

1. Не давайте нікому особисту інформацію: домашню адресу, номер домашнього телефону, робочу

адресу рідних, їхні номери телефонів, назву й адресу школи.

2. Не погоджуйтеся на зустріч із незнайомими людьми.

3. Не надсилайте свої фотографії чи іншу інформацію без дозволу дорослих.

4. Не відповідайте на образливі листи.

5. Не давайте нікому, крім рідних, свої паролі, навіть найближчим друзям.

6. Не робіть нічого незаконного в інтернеті.

7. Не шкодьте й не заважайте іншим користувачам.

- Чи дотримуєшся ти цих правил?
- Перепиши ті правила, яких ти не знав / не знала. Зверни увагу на правопис ***не*** з дієсловами.

276. Перепиши ті правила, які ти не записав / не записала в класі. Підкресли ***не*** з дієсловами.

80. Дієслова-антоніми

277. Прочитай дієслова.

Світає, згорнути, узутися, сумувати, зайти, вийти, відчинити, сутеніє, розгорнути, роззутися, радіти, зачинити.

- Пригадай, що таке *антоніми (с. 28)*. Продовж речення.

  Антоніми — це … .
- Поєднай дієслова-антоніми, запиши парами.

278. Прочитай частини прислів'їв.

Краще з розумним загубити,	а соловей завершує.
Ластівка день починає,	як із дурнем знайти.
Легко щастя знайти,	ніж віддавати.
Легше брати,	а згубить його ще легше.

- З'єднай прислів'я, перепиши, підкресли дієслова-антоніми.

279. Прочитай текст.

Ельфа Дора та гном Пелдрон мешкали поруч. Гном був цілковитою протилежністю Дорі!

Вона веселилася, а Пелдрон сумував. Дора говорила, а він мовчав. Ельфа бігала, а він стояв. Пелдрон працював, а вона ледачкувала!

Старий мудрий гном вирішив їх забрати до себе в науку. Вони працювали в нього чотири місяці. Ледарювати не мали часу. Дора й Пелдрон дуже змінилися. Тоді гном їм сказав:

— Ви змінилися, ви зрозуміли, що сміятися та плакати варто тільки в слушний момент *(за А. Франк)*.

- Чи погоджуєшся ти з думкою мудрого старого гнома? Перепиши це речення. Запам'ятай цю слушну пораду.
- Продовж речення, уписуючи дієслова-антоніми, які характеризують Пелдрона й Дору.

  Дора ..., ... Пелдрон ... , ...

- Розглянь малюнок. Що, на твою думку, змінило Дору й Пелдрона?

280. Добери п'ять пар дієслів-антонімів. Запиши.

81. Дієслова-синоніми

281. Прочитай групи дієслів.

Відокремлювати — відділяти, відривати, приєднувати.

Іти — крокувати, плентатися, стояти, шкандибати.

Кричати — волати, мовчати, репетувати.

- Як називаємо слова, близькі за значенням?

Допомога. Ти забув /забула, що таке *синоніми*? Повтори правило на с. 29.

- Продовж речення.

Синоніми — це ... .

- Що не так у кожному ряду дієслів? Вилучи «зайве» слово. Як називаємо вилучені дієслова?

- Доповни кожний ряд синонімів запропонованими дієсловами: *верещати, відламувати, галасувати, шкандибати, відколювати, сунути*.

282. Прочитай вірш.

Вкритий цвітом весь садок,
Розцвітає скрізь бузок,
Всюди квітів так багато,
Ніби тут вже справжнє свято!
Це ж весна **хазяйнувала,**
Щедро квіти **дарувала,**
Вона — справжня трудівниця
І прекрасна чарівниця.

О. Ерато

- Прочитай виділені дієслова. Добери до них синоніми з довідки, запиши групами.

Довідка: презентувала, зацвітає, господарювала, озолочувала, квітує, ґаздувала.

283. Прочитайте текст та обговоріть його зміст.

Даринка почула на горищі, як хтось чхнув.

— Хто тут? — запитала вона.

Хтось мовчав. Дівчинка повторила своє запитання.

— І я не я, і рука не моя, — вигукнув Хтось.

— Не бійтеся мене, я сама вас боюся, — тихо мовила Даринка.

— Довіряй, але перевіряй! І годі талалаїти! — пролунав голос незнайомця.

— Що означає талалаїти?

— Талалаїти — це базікати, теревенити, патякати, пустомолоти, пустодзвонити... Тобто без толку говорити, — торохтів домовичок *(за Т. Винник)*.

Прочитайте текст в особах, дотримуючись інтонації.

- Розглянь малюнок. Яким, на твою думку, є домовичок?
- Випиши з тексту відповідь домовичка, у якій він пояснює значення слова *талалаїти*. Як називаємо ці слова?
- Що ти можеш сказати про підкреслене слово?

284. Утвори групи синонімів із запропонованих дієслів.

Доглядати, запам'ятати, пильнувати, їсти, гляділи, споживати, затямити, куштувати, закарбувати.

82. Пряме й переносне значення дієслова

285. Прочитай вірш.

Встала весна, чорну землю
Сонну **розбудила**,
Уквітчала її рястом,
Барвінком **укрила**;
І на полі жайворонок,
Соловейко в гаї
Землю, убрану весною,
Вранці зустрічає.

Т. Шевченко

- Продовж речення дієсловами з тексту.

  Весна *(що зробила?)* встала, ...

- У прямому чи переносному значенні вжиті виділені слова?

- Перепиши доповнене речення.

286. Прочитай частини прислів'їв.

З переляку душа	в п'яти утекла.
Літо біжить підстрибуючи,	а незгода — руйнує.
Згода дім будує,	а зима бреде похнюпившись.

- З'єднай частини прислів'їв. Перепиши, підкресли дієслова, ужиті в переносному значенні.

- Утвори сполучення іменників із дієсловами так, щоб дієслова були вжиті в прямому значенні. Запиши *(за зразком)*.

Зразок Згода будує — будівельник будує.

287. Прочитай текст.

Весна кожному роботу знайде. Кличе нива: «Оброби мене!» Просить сад: «Доглянь мої дерева!» **Усміхаються** квіти: «Полий нас!» Дощик пробіг — одну крапельку подарував. Просить горо́дина: «Полоти час. Бур'яни лізуть!» Сонечко всміхається, наче нагадує: «Весняний день рік годує» *(за Н. Ковпак)*.

- Випиши підкреслені іменники та пов'язані з ними дієслова. У якому значенні їх ужито? Добери до перших трьох іменників дієслова, які вжито в прямому значенні.

- Зроби аналіз виділеного слова за поданою послідовністю.

  1. Частина мови. 2. На яке питання відповідає? 3. Час. 4. З яким словом у реченні пов'язане?

288. Утвори три сполучення іменників із виділеними дієсловами *вправи 287* так, щоб вони були вжиті в прямому значенні. Запиши за зразком *вправи 286*.

83. Уживання дієслів у власному мовленні

289. Прочитай вірш.

Біжать, **біжать**
хмариночки
По небу в далечінь
І кидають від сонечка
Свою легеньку тінь.

А сонечко всміхається,
Цілує гай і сад,
І в листя одягається
Зелений виноград.

О. Журлива

- Випиши виділене слово, добери два синоніми й запиши.
- Випиши підкреслене дієслово, добери до нього антонім. Запиши парою.
- Перепиши вірш, змінивши час дієслів на минулий.

290. Прочитай «розсипані» слова.

На, своєї, хатинки, ґанку, Польовичок. Він, ранковий, напій. Польовичок, відвар, із, польових, трав. З, хати, кіт. Він, біля, Польовичка. Старенький, свої, володіння, великі.

- Чи можна створити речення із запропонованих слів? Якої частини мови не вистачає? Добери з довідки дієслова, «збери» слова в речення та запиши.

Довідка. Пив, сидів, зварив, сів, вийшов, оглядав.

291. Розглянь малюнок.

- Створи власне висловлення за малюнком, використовуючи дієслова в прямому й переносному значенні. Добери до розповіді заголовок. Запиши.

292. Створи кілька речень про свою допомогу дорослим, використовуючи дієслова.

Карта пам'яті: від тексту — до мене

Прочитайте текст.

Дієслово — слово діє:
Ходить, робить, носить, сіє.
Слово плаче і **радіє**,
Усміхається і мріє.
Дієслово — слово діє:
Вірить, любить і жаліє.
Не злословить, не лукавить,
Серця ближнього не ранить.
Дієслово — слово діє:
Народилось і зоріє.
Процвітає й квітне
Слово любе, слово рідне!

Л. Лужецька

1 Дієслова-антоніми

1. Випиши з тексту пару дієслів-антонімів.
2. До виділеного дієслова добери антонім.

2 Дієслова-синоніми

1. Випиши з тексту два дієслова-синоніми.
2. До підкресленого дієслова добери синонім.

3 Дієслова з *не*

Випиши з тексту дієслова з ***не***.

- Перепиши перше речення, змінивши час дієслів на минулий та майбутній.

85. Створюю художній опис за поданим зразком, використовуючи інформацію з різних джерел

293. Розглянь фотографію білки. Створи текст-опис тварини, використовуючи інформацію з різних джерел. У цьому тобі допоможе Медіагід.

— Прочитати про білку ти зможеш в енциклопедіях і художніх творах.

Білка є героїнею багатьох мультфільмів. Розглянь кадри з мультфільму «Лісові мандрівники».

Відомо багато загадок про білку, у яких подано її опис. Прочитай, звернувши увагу на опис тварини. Яка вона?

Пухова руденька шуба
Із сосни стриба на дуба.
Хвіст у неї — як мітла,
А сама на зріст мала.
Очі сяють, як намисто,
В неї хата гарна й чиста.
В лісі любить вона жити.
Відгадайте, хто це, діти.

- Зразком для твоєї роботи можуть бути вірші та загадки про білку. Опиши її, використовуючи запропоновані матеріали.

РЕЧЕННЯ

86. Закріплення та узагальнення вивченого про речення

294. Розгляньте таблицю та обговоріть її зміст.

Речення за метою висловлювання	**Речення за інтонацією**	
Розповідні (про щось розповідають, повідомляють)	**неокличні**	**окличні**
	Школа нас зустріла веселим дзвінком.	*Школа нас зустріла веселим дзвінком!*
Питальні (про щось запитують)	*Ти був сьогодні в школі?*	*Ти був сьогодні в школі?!*
Спонукальні (спонукають до дії, просять, радять, закликають чи застерігають)	*Шануймо працю вчителів.*	*Шануймо працю вчителів!*

- Які є види речень за метою висловлювання? Які почуття висловлюємо за допомогою окличних речень? Які речення називаємо *спонукальними*?

295. Прочитай вірш.

— Про що, пташко,
Нам співаєш
Пісню голосну?
— Я співаю всьому світу
Пісню про весну!

Про її квітки пахучі,
Про сади, гаї...
Раджу я і вам співати,
Дітоньки мої...

Олександр Олесь

- Продовж речення, у яких укажи, які за метою висловлювання та інтонацією речення вірша.

Перше речення — ... .
Друге речення — ... .
Третє речення — ... .
Останнє — ... .

- Перепиши питальне речення.
- Перепиши спонукальне речення.

296. Прочитай текст.

Весняний дощ усю ніч цілував вишеньку теплими краплями в пуп'янки цвіту. І на ранок вона розцвіла! Здивований вітерець увесь день крутився біля неї. Він розправляв їй пелюстки й зелені листочки! Про це звичайне диво радісно загули бджоли.

— Поспішайте, поспішайте, вишенька розцвіла! — закликали вони своїх подруг *(за В. Думанським)*.

- Про яку пору року йдеться в тексті?
- Випиши розповідне неокличне й окличне речення.
- Випиши спонукальне речення.

297. Прочитай вірш.

Молоденька хмаринко,
Нема в небі хатинки. (...)
Тож куди ти, хмаринко, підеш? (...)
Йди до нас у хатинку, молоденька хмаринко! (...)

М. Вінграновський

- Перепиши вірш у стовпчик. У дужках познач види речень за метою висловлювання та інтонацією.

87. Речення за метою висловлювання та інтонацією

298. Прочитайте вірш в особах, дотримуючись відповідної інтонації.

— Де у того грибеняти
мама й тато?

— Де у того грибеняти
рідна хата?

— Од братів своїх
одбилось,
Заблудилось, загубилось!

— На галяві ночувало,
Під листком росистим
спало...

Й. Струцюк

- Хто є героями діалогу? Вибери правильну відповідь: *діти, трава, сонечко*. А можливо, відповідь відсутня? Чому?
- Доповни речення дієсловами з тексту.

  Грибеня *(що зробило? що робило?)* ... , ... , ... , ...

299. Прочитайте репліки.

— Ти часто відвідуєш читальний зал ... .
— У тебе є домашня бібліотека ... .
— Які книжки ти любиш читати ... .

- Які це речення за метою висловлювання? Запиши запитання та відповіді на них. Постав відповідні розділові знаки.

300. Домовтеся із сусідом / сусідкою по парті, хто з вас буде читати запитання, а хто — відповіді. Дотримуйтеся відповідної інтонації.

Запитання	Відповіді
— Чом, вітриську, розходився, хазяйнуєш у саду?	— Це я в листі заблудився і дороги не знайду.
— А навіщо трусиш сливи у некошену траву?	— Бо удався нелінивим, без роботи не живу!

Т. Коломієць

Допомога. У діалозі є речення-питання та речення-відповідь. Їх називаємо ***рéпліками***.

301. Прочитай продовження вірша з відповідною інтонацією.

— Ой вітриську, робиш шкоду!
Угамуйся хоч на мить!
— Краще геть піду з городу,
в чистім полі буду жить!

Т. Коломієць

- Перепиши вірш у стовпчик. Укажи види речень за метою висловлювання та інтонацією.

88. Речення окличні та неокличні

302. Прочитай вірш, дотримуючись відповідної інтонації.

Весна, весна! Радійте, дітки!
Ховайте швидше саночки!
Немов пташки, летіть із клітки,
З кімнати, з хати у садки.

А там, в садочках, — сонце, співи!
В траві фіалки зацвіли...
Джмелі і бджілки загули,
І скрізь метелики щасливі.

Олександр Олесь

- Які почуття висловлює автор у підкреслених реченнях: жаль, смуток, радість, захоплення, здивування? З якою інтонацією треба читати ці речення?
- З якою інтонацією потрібно читати не підкреслені речення? Прочитай.

Речення бувають *окличні* й *неокличні*.

Окли́чні ре́чення треба вимовляти з особливим почуттям (радість, захоплення, жаль, смуток, бажання, здивування, хвилювання, застереження, незадоволення та ін.). У кінці окличних речень ставимо *знак оклику*.

- Перепиши окличні речення.

303. Прочитай текст.

На грядці з морквою сидить заєць, їсть моркву. На цю ж грядку прикотилися два колючі клубочки. Маленькі Їжачки.

— Геть звідси, гидкі, колючі!

— Мамо, заєць каже, що ми гидкі й колючі!

— Та хіба ви колючі, мої ріднесенькі. Волоссячко у вас м'яке, як льон. Лапки маленькі, рівненькі. Та ви ж пухкенькі, мов подушечки! *(за В. Сухомлинським)*.

- Які види речень використали персонажі казки?

- Випиши окличні речення з діалогу персонажів.
- Випиши неокличні речення з діалогу персонажів.

304. Прочитай текст. Подумай, які розділові знаки треба поставити в кінці речень.

Яка чудова рання весна Які веселі, дзвінкі мелодії Ти був у весняному лісі Ти чув ці мелодії Хто це фир-

кає під кущем Їжачок вовтузиться, розгрібає мокре листя Що за стукіт лунає в лісі Дятел дерево лікує Природа пробуджується *(М. Братко)*.

- Прочитай текст голосно, з відповідною інтонацією. Перепиши, розставляючи розділові знаки.

305. Створи два речення — окличні й неокличні. Запиши.

89. Спонукальні речення

306. Прочитай вірш.

Спонукань не жди ніколи.
Своєчасно йди до школи.
Будь привітним до батьків.
Заступайсь за малюків!

К. Мухаммаді

- Скільки речень у вірші? До кого звертається автор? З якими проханнями?

Допомога. ***Спонука́льним*** називаємо речення, у якому висловлено прохання, наказ, заклик до дії, побажання, дозвіл, заборону. У кінці спонукального речення ставимо знак оклику тоді, коли в реченні висловлено сильне почуття. В інших випадках ставимо крапку.

- Перепиши спонукальні речення.

307. Розглянь таблицю.

Розповідні речення	Спонукальні речення
Діти йдуть до бібліотеки.	Діти, ідіть до бібліотеки.
Тарас допомагає батькам.	
Школярі дотримуються чистоти в класі.	

- Утвори з розповідних речень спонукальні за зразком першого. Запиши.

308. Прочитай прислів'я.

1. Сій не пусто, то збереш густо. 2. Людей питай, а свій розум май! 3. Нових друзів наживай, старих не забувай. 4. Добре роби — добре й буде! 5. Терпи, козаче, отаманом будеш.

- Які з наведених прислів'їв треба читати з особливими почуттями?
- Прочитай значення прислів'їв. Зверни увагу на підкреслені слова.
- Перепиши прислів'я, використовуючи запропоновані значення.

1. <u>Підбадьорювання</u> до виконання певних завдань.
2. <u>Заборона</u> втрачати колишніх друзів.
3. <u>Заклик</u> до роботи, яка дасть хороший результат.
4. <u>Побажання</u> творити добро.
5. <u>Порада</u> мати свою думку, позицію, але й урахувати думки близьких людей.

309. Прочитай вірш.

Жук літає: «Жу-жу-жу! Прокидайтеся від сну —
Всіх сьогодні розбуджу. Зустрічать ідем весну!»

М. Демидов

- Перепиши спонукальне речення. Що висловлює автор у цьому реченні?

90. Звертання, розділові знаки при них

310. Прочитайте одне одному вірш.

ЗВЕРТАННЯ

Чи всі ми вмієм спілкуватись,
По-українськи привітатись?

Чи всі вітання наші ґречні,
Теплом зігріті та сердечні?
Шановні і вельмишановні!
А є ж такі чудові форми:

І ви, добродію і пане,
І ви, добродійко і панно,
І господарко, й господине!
Й звертання кожне не єдине
Звучить яскраво і ласкаво!

Д. Білоус

- Прочитай слово, виділене блакитним кольором.

Звертáння — це слово або сполучення слів, які вказують на того, до кого звертаються. Воно може стояти на початку, у середині й у кінці речення. На письмі звертання відокремлюємо *комами*. Якщо речення починається звертанням, то після нього можна поставити або *знак оклику*, або *кому*.

- Випиши з тексту речення зі звертаннями.

311. Розгляньте таблицю та обговоріть її зміст.

слова	**слова у формі звертання**
матуся, брат, сестра	матусю, брате, сестро
Оксана, Петро, Іван	Оксано, Петре, Іване
кінь, лисичка, білочка	коню, лисичко, білочко
гай, земля, зоря	гаю, земле, зоре

- Прочитай слова у формі звертання. Створи три речення зі словами у формі звертання, які подані в таблиці. Запиши, пам'ятаючи про розділові знаки.

312. Прочитай вірш самостійно. Підготуйся до читання в особах.

Я дивлюся у віконце,
А мене лоскоче сонце:
«Мамо, глянь, іде сніжок.
Де мій теплий кожушок?» —
«Так, мій любий, не буває:
Сніг у травні не літає.
То вишневий білий цвіт
Облітає тихо з віт».

О. Роговенко

Прочитайте вірш в особах. Дотримуйтеся відповідної інтонації.

- Перепиши речення зі звертанням.

313. Створи три речення, використовуючи форми звертання, запропоновані у вірші *вправи 310*.

91. Звертання, розділові знаки при них

314. Прочитайте одне одному мирилку.

Дві подружечки зажурилися,
Дві подружечки посварилися.
— Тобі яблучко, мені грушечка —
Не сварімося, **моя душечко.**
— Тобі яблучко, мені зернятко —
Не сварімося, **моє серденько!**

- Як називають одна одну подружки? Як називаємо такі слова або сполучення слів? Які розділові знаки ставимо?
- Випиши з тексту речення зі звертанням.
- Пригадай та розкажи заклички, у яких є звертання *(усно)*.

315. Прочитайте діалог, дотримуючись відповідної інтонації.

— Оленко, глянь, я назбирав повний кошик лисичок!

— А лисички, що — мертві?

— Та ні, нормальні.

— А як же вони, Петрику, з кошика не повтікали?

- Чи в кожній репліці персонажів є звертання? Перепишіть речення зі звертанням. Зверніть увагу на розділові знаки.

316. Прочитай слова.

Тітка, сусідка, дідусь, Борис, Надія, берізка, ластівка, півник.

- Створи речення, використовуючи наведені слова у формі звертання. Запиши.

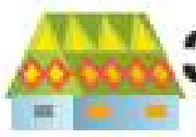

317. Прочитай уривок із вірша.

— Тесляре, тесляре, збудуй мені хижку
В зеленім садочку, в квітучім затишку.
Змуруй мені, муляре, піч та й рівненько,
Щоб в хаті зимою було всім тепленько.
Ти справ мені, столяре, двері й віконця,
Поріг — від дороги, а вікна — до сонця.

М. Підгірянка

- Перепиши речення, у якому є звертання до муляра.

92. Створюю текст-розповідь за малюнками й опорними словами та словосполученнями

318. Розгляньте малюнки.

- Обговоріть зміст.

Коли відбувалася подія? Де відбувалася подія? Що сталося з лелекою? Хто кинувся йому на допомогу? Де жив лелека всю зиму? З ким він подружився? Чим харчувався? Хто повернувся з вирію? Як повів себе птах? Як лелека віддячив своїм рятівникам?

- Створи текст про випадок із лелекою. Скористайся словами та словосполученнями з довідки. Розкажи створений текст *(усно)*.

Довідка. Батько, Микола, лелека, поранення, крило, птах, перев'язали, перезимував, не пручався, подружився, гуси, кури, півень, ловили рибу, купували, повернулися, весна, настала, з вирію, знайшов, приєднався, пару, повернувся, до, господарів, почав, будував, гніздо, малі, лелечата.

- Прочитай створений тобою текст.
- Запиши текст. Дотримуйся послідовності подій. Добери заголовок до своєї розповіді.

93. Члени речення. Головні та другорядні. Зв'язок слів у реченні

319. Прочитай текст.

Весна! Повернулися додому *(хто?)* лелеки. Під стріхою будують гнізда веселі *(хто?)* ластівки. У лісі розцвіли яскраві *(що?)* першоцвіти.

- Скільки речень у тексті? Скільки слів у першому реченні? У другому?
- Постав питання до кожного слова підкресленого речення. Чи можна поставити питання до слова ***під***?

У реченні слова пов'язані за змістом і питаннями. Слова в реченні, що відповідають на питання за змістом, називаємо ***чле́нами ре́чення***.

- Про кого йдеться в кожному з поданих речень?

Член речення, який називає того, про кого чи про що повідомляється в реченні, називаємо ***пі́дметом***. Підмет відповідає на питання ***хто? що?***

320. Розгляньте й обговоріть схему другого речення.

(хто?) лелеки
(що зробили?) повернулися
(куди?) додому.

- Який член речення вказує на те, що сказано про підмет? На яке питання відповідає це слово?

Член речення, який виражає те, що сказано про підмет (яку дію він виконує, хто він є, який він є), називаємо ***при́судком***. Присудок відповідає на питання ***що робить? що зробить? що робив? що зробили? що робитимуть? який він є? хто він є?*** та ін.

Підмет і присудок — це ***головні члени речення***. Усі інші члени речення є ***другорядними***. Підмет і присудок — ***граматична основа*** речення.

Підмет підкреслюємо однією рискою (_____), а присудок — двома (_____).

Розгляньте схему останнього речення *вправи 319*.

Так поєднуються головні й другорядні члени речення.

що? — <u>першоцвіти</u> ⟷ <u>розцвіли</u> — ***що зробили?***

які? яскраві ↓ — ↓ ***де?*** у лісі

Допомога. Питання між головними членами речення можна ставити від підмета до присудка й навпаки.

321. Прочитай вірш.

Потемніли крони сосон.
Тихо падають дощі.
Оголила темна осінь
І дерева, і кущі.

В. Скомаровський

- Створи схему першого речення за зразком попередньої вправи.
- Перепиши друге речення, підкресли головні члени речення.

322. Перепиши останнє речення *вправи 321*. Підкресли його граматичну основу.

94. Члени речення. Головні та другорядні. Зв'язок слів у реченні

323. Прочитай загадку.

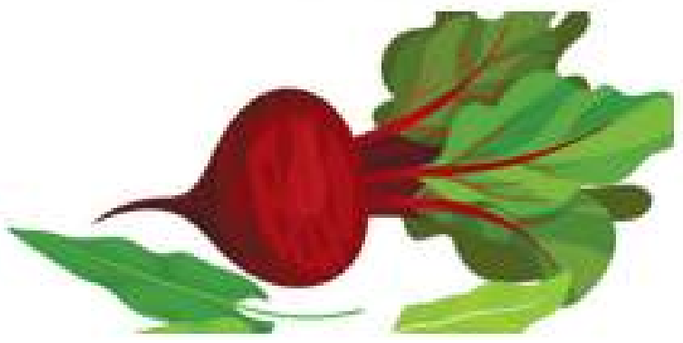

— Бурячок в землі дрімає.
Я швиденько виростаю.
Свіжий борщик зварять з мене,
Не червоний, а зелений.

- Зроби звуко-буквений аналіз слова-відгадки.
- Перепиши перше й друге речення, підкресли головні члени речення.

324. Прочитай текст.

Анна любила книжки́. Вона читала вранці. Вона читала ввечері. У книжках вона знайшла нових друзів. Анна любила бібліотеку й запах нових книжок. Вона берегла старі книжки. Одного разу дівчинка прийшла до бібліотеки й зустріла дідуся Монсена. **Він — розпорядник фонду книжок. Дідусь був дуже сумний.** Він повідомив, що старі книжки будуть знищувати, бо їх уже ніхто не читає.

«Якщо книжки знищать, то зникнуть і люди, які в них є, — подумала дівчинка. — Ми повинні врятувати книжки!» *(за К. Гаґерупом)*.

— Історія дівчинки, яка рятувала книжки, дуже цікава й неочікувана. А головне — її підтримали всі діти класу! Ти можеш про це дізнатися, прочитавши книжку К. Гаґерупа «Дівчинка, яка рятувала книжки».

- Перепиши підкреслені речення, установивши зв'язок слів *(за зразком)*.

Зразок

(Хто?) вона *(що зробила?)* знайшла;
знайшла *(кого?)* друзів;

знайшла *(де?)* у книжках;
друзів *(яких?)* нових.

- Випиши виділені речення. У якому з них присудок відповідає на питання *хто він є?*, а в якому — *який він був?* Познач у дужках.

325. Розгляньте схеми речень.

1. _____ ═══════ … .
2. ═══════ … _____ .
3. … _____ ═══════ .

- Добери до кожної схеми речення. Запиши, позначивши речення цифрою: 1, 2, 3.

326. Випиши речення з *вправи 324*, у яких підкреслений підмет. Підкресли другий головний член.

95. Словосполучення

327. Прочитай слова.

Подарувати *(кому?)*, виписати *(що?)*, ранець *(який?)*; текст, братові, новий.

- Добери до підкреслених слів слова, які відповідають на питання в дужках. Запиши.

Ти утворив / утворила словосполучення. Словосполучення утворюємо з двох або більше повнозначних слів.

Словосполучення має головне й залежне слово. ***Головни́м*** у словосполученні є слово, від якого ставимо питання, ***зале́жним*** — яке відповідає на поставлене питання. Наприклад:

яка?
Велика родина (головне слово — *родина*).

як?
Бігти швидко (головне слово — *бігти*).

328. Прочитай словосполучення.

Червоний ліхтарик, говорити голосно, шанувати старших, цікава книжка.

- Установи зв'язок між головним і залежним словом *(за зразком)*.

Зразок

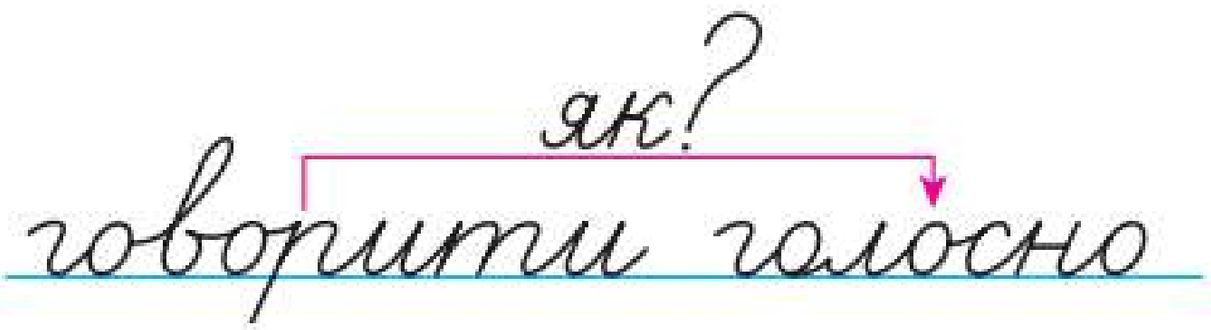

329. Прочитай словосполучення.

Дякувати *(кому?)* товаришеві *(за що?)* ... . Навчатися *(чого?)* мови *(якої?)* ... . Вибачати *(кому?)* мені *(за що?)* ... .

- Запиши словосполучення, поширюючи їх новими словами за допомогою питань. Запам'ятай їх.

330. Прочитай словосполучення.

Пожовкле листя, щира бесіда, вітатися ґречно.

- Запиши словосполучення, поширюючи їх новими словами за допомогою питань за зразком попередньої вправи.

96. Словосполучення в групі підмета й присудка

331. Прочитай речення.

Великий рудий джмелик сів на ромашку. Вона щиро й відкрито всміхнулася.

Розгляньте схему другого речення. Зверніть увагу, якого головного члена речення стосуються слова *щиро, відкрито* й утворюють із ним словосполучення.

- Створи схему першого речення. Зверни увагу, з яким головним членом речення, підметом чи присудком, утворюють словосполучення другорядні члени? Зроби висновок.

332. Прочитайте текст.

Яскравий, червоний тюльпан виріс у квітнику. Квіточка довго не розкривалася. Пригріло тепле, весняне сонечко. Тюльпан розцвів!

- Розглянь схему першого речення.

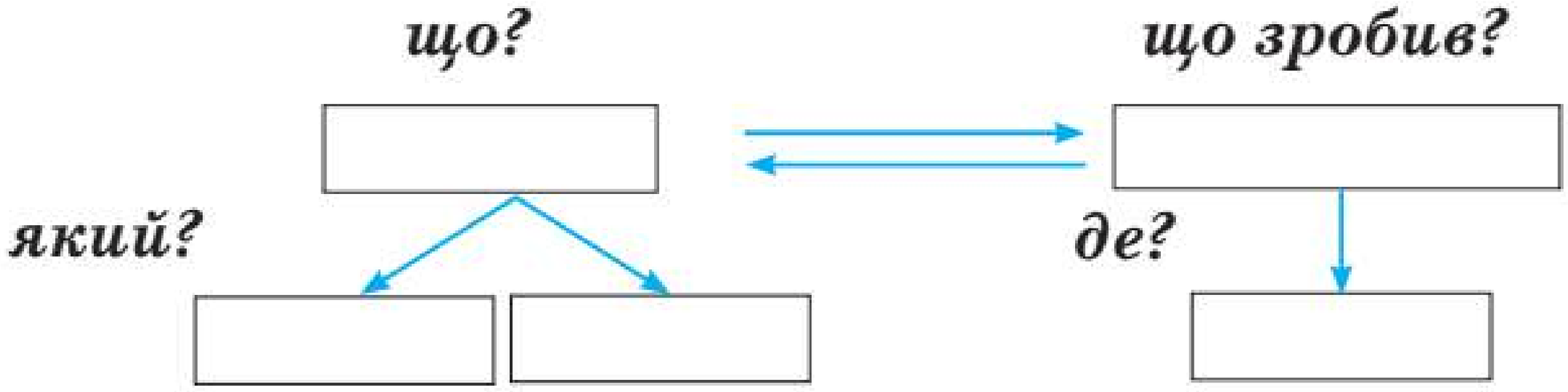

- Скільки членів речення стосується підмета? Скільки — присудка? Зроби висновок.
- Створи схему другого й третього речень. Скільки членів речення стосується підмета, а скільки — присудка?
- Перепиши речення, яке складається тільки з головних членів.

333. Прочитай та добери до поданих залежні слова за питаннями.

Береза *(яка?)* ... ; працювати *(з ким?)* ... ;
на сонечку *(якому?)* ... ; відвідувати *(кого?)* ... .

- Створи речення зі словосполученнями *(на вибір)*. Запиши.

334. Прочитай та добери до поданих залежні слова за питаннями.

У гаях *(яких?)* ... ;
сестричка *(яка?)* ... ;
у лісі *(якому?)* ... ;
відвідувати *(що?)* ... ;
прибігти *(до чого?)* ... ;
прибігти *(до кого?)* ... .

- Створи речення з двома словосполученнями *(на вибір)*. Запиши.

97. Словосполучення в групі підмета й присудка

335. Розгляньте малюнок. Зміст якої казки він ілюструє?

- Розкажіть казку «Колосок» *(усно)*.
- Постав п'ять запитань за змістом малюнка. Запиши діалог, використовуючи різні види речень.

336. Прочитай текст.

Першу ручку винайшли в Стародавньому Єгипті. Вона була мідною. У мідному стержні містилася тоненька тростина. Її наповнювали темною рідиною. **Рідина капала зі стержня. Вона бруднила руки, одяг і папір.**

- Випиши підкреслені словосполучення. Визнач зв'язок між ними. Підкресли головні слова в словосполученнях. Запиши *(за зразком)*.

Зразок

яку?
ручку першу

- Випиши виділені речення. Створи схеми. Визнач, скільки другорядних членів стосуються підмета, а скільки — присудка. Зроби висновок.

337. Прочитай прислів'я.

1. Добра праця ніколи не пропадає. 2. Бджола летить на всякий цвіт. 3. Праця людину годує *(нар. тв.)*.

- Перепиши прислів'я, підкресли граматичну основу речення. Поясни орфограму *«Правопис* ***не*** *з дієсловами»*.

338. Прочитай речення.

Очі бачать далеко, а серце чує глибоко.

- Поясни, як ти розумієш подане речення. Чим воно цікаве?
- Підкресли головні члени речення.

339. Прочитай словосполучення.

Золота береза, чисте повітря, вазони на підвіконні, трав'янисті луки.

- Установи зв'язок між словами за допомогою питань. Запиши *(за зразком)*.

Зразок *(Що?)* вода *(яка?)* холодна.

98. Побудова простих речень

340. Прочитай слова кожного рядка.

Гомінка, настала, нарешті, весна.
Звірів, у, багато, і, птахів, клопотів.
Чепурили, свої, оселі.

- Утвори речення з «розгублених» слів. У *першому* реченні підкресли граматичну основу. З підкреслених слів *другого* речення утвори словосполучення, установи зв'язок між головним і залежним словом. Визнач, якого члена речення не вистачає в *третьому* реченні. Додай його й запиши.

341. Прочитай частини речень.

Ішов весняний ... . Він ... листя яблунь у ... . На небі з'явилася ... . Цей місток ... землю ... .

- Доповни речення словосполученнями з довідки. Визнач зв'язок між ними.

Довідка. Освіжив у саду, теплий дощ, барвиста веселка, з'єднав із небом.

342. Розглянь малюнки. Уяви, що тобі потрібно розказати другу / подрузі, як зробити рамку. Дай відповідь, використавши всі види речень. Запиши її. Не забудь в останньому реченні від імені однокласника / однокласниці висловити подяку.

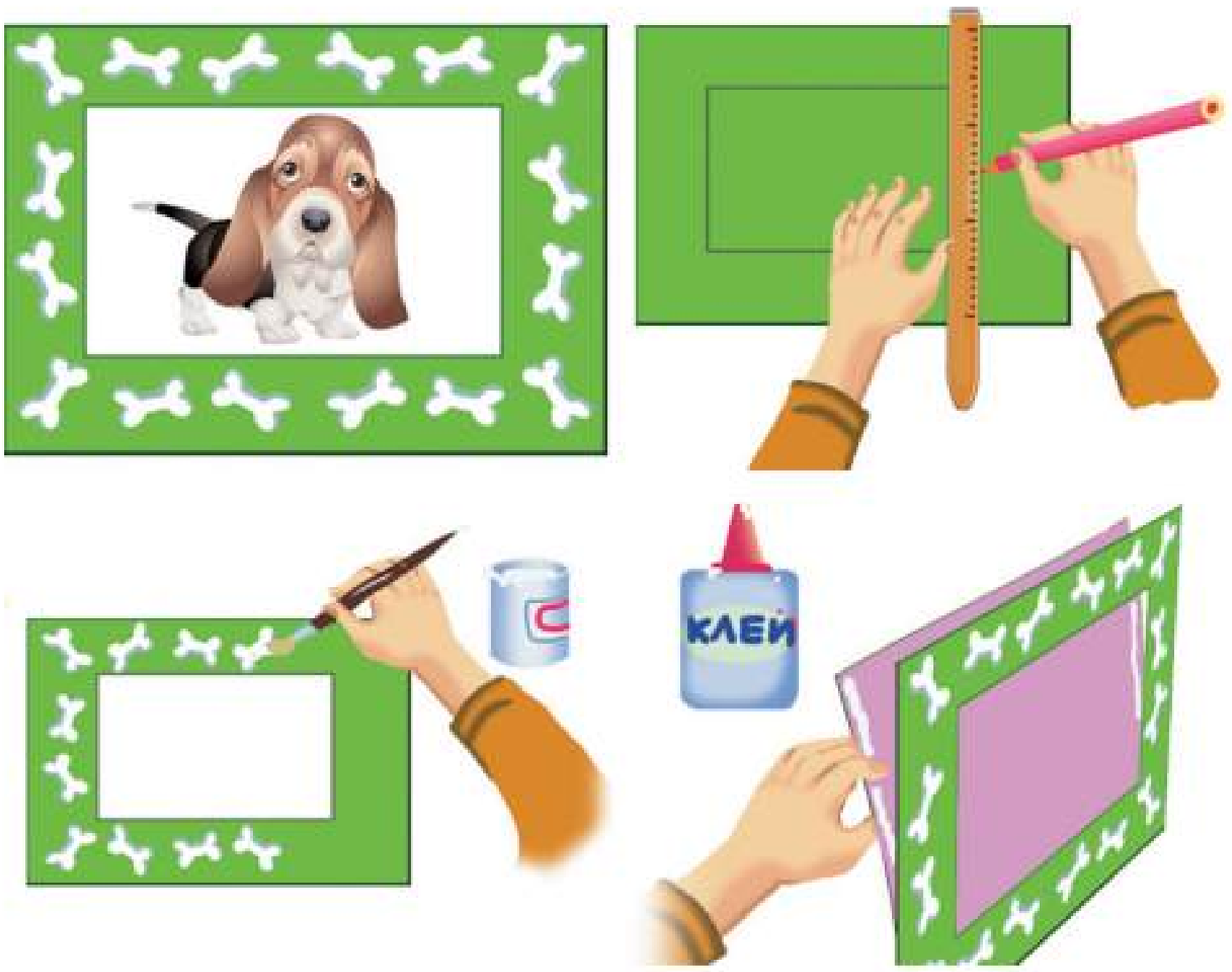

Друг (подруга): — Яка чудова рамка! Як ти її зробив / зробила?

Ти: — ... .

343. Прочитай слова першого та другого рядка.

Птахи, квіти, сонечко.

Пригріло, прилетіли, розцвіли.

- Створи речення так, щоб підметами були слова з першого рядка, а присудками — з другого.

99. Створюю привітання до Дня матері

344. Прочитайте листівку.

- Напиши привітання з Днем матері.

- Прочитай вірш.

МАМА ВТОМИЛАСЬ

Мама втомилась, лягла відпочити,
Маю я тихо в кімнаті сидіти.

Сонечка промінь хотів пострибати,
Я попросила його зачекати.

Я свою маму люблю і жалію,
Бо вже доросла і все розумію.

О. Роговенко

- Створи чотири віршовані рядки про маму *(за бажанням)*.

Карта пам'яті: від тексту — до мене

Прочитайте текст.

На горі стояла хатинка з комином, з ґанком, з пічкою для кота, з будкою для собаки.

Увечері з комина пішов дим. На ґанок вийшла старенька бабуся. **На пічку виліз товстий кіт.** Біля будки всівся пес.

Усі почали чекати ночі. Уночі з-під лопуха вилізло маленьке жабенятко. **Воно побачило синій дзвіночок.** І над подвір'ям помирився блакитний дзвін!

— Що це дзвенить? Хто це дзвенить? Мале жабенятко, навіщо ти дзвениш?! Перестань, чуєш, малий! — лунало в тиші.

— Це не я дзвеню, це синій дзвоник дзвенить! — відповіло мале жабеня *(за С. Козловим)*.

1 Звертання

Випиши з тексту одне речення зі звертанням.

2 Види речень

Випиши по одному реченню:
- розповідне неокличне;
- розповідне окличне;
- питальне;
- спонукальне.

3 Головні та другорядні члени речення

1. Випиши виділені речення.
2. Підкресли головні члени речення.

4 Зв'язок слів у реченні

Створи схему підкресленого речення, визнач зв'язок слів у реченні.

ТЕКСТ

101. Текст та його ознаки

345. На уроках читання ви вивчали, що таке текст та його ознаки. Прочитайте самостійно, пригадайте вивчене.

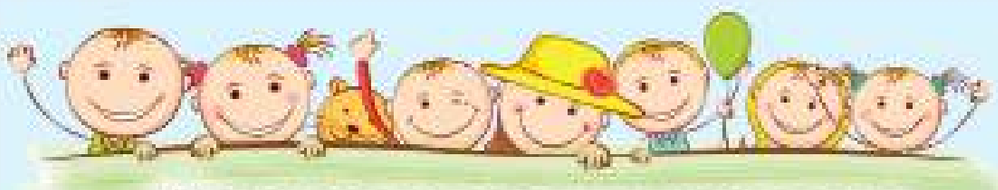

Повторюємо разом

Текст — це зв'язне висловлювання, яке складається з двох і більше речень, що розміщені послідовно й об'єднані між собою за змістом. Текст має тему й основну думку.

Те́ма — це те, про що розповідається в тексті.

Основна́ ду́мка (іде́я) — це те головне, що автор / авторка хоче нам сказати.

Заголо́вок — назва тексту або його частини. Заголовок має бути чітким і коротким. Він містить тему або основну думку тексту.

Абза́ц — це частина тексту, яка містить одне чи кілька речень. Абзаци пов'язані між собою за змістом. Кожний абзац починається з нового рядка.

- Прочитай дві групи речень.

1. У нашому саду дозріли абрикоси. У полі синіли волошки. У саду дядька Петра вродили великі груші. Під вікном гралися діти.

2. Принесли хліб, пахучий, зі шкоринкою золотавою. Це від вогню позолота в нього. Та не тільки від вогню. Золоте зерно сіяли, золоті колоски гойдалися, золоте проміння колосок гріло. Золоті руки врожай зібрали *(за С. Мацюцьким)*.

- Визнач, яку групу речень можна назвати текстом. Обґрунтуй свою відповідь, доповнюючи речення.

Текстом можна назвати ... групу речень тому, що ... .

- Добери заголовок до цього тексту.
- Перепиши з тексту речення, у яких прикметник *золотий* вжито в переносному значенні. Зверни увагу на підкреслене слово. Яка це частина мови?
- Розглянь малюнки до кожної групи речень. Що не так? Які із запропонованих малюнків відображають зміст тексту, а які — окремих речень? Виправ художника.

346. Прочитай текст.

На дереві весело цвірінькав горобчик. Літо!

І не зогледівся горобчик, як і літечко минуло. Настала осінь із вітрами холодними, з дощами дрібними. А потім і сніг став падати.

Біда горобчику — голод, холод! Спати не може: холодний вітер пронизує. Удень їсти нічого. Біда! От і почав наш горобчик до розуму приходити.

— Розум, молодче, на дорозі не валяється, — мовив поважно крук. — Поки біди не знатимеш, то й розуму не матимеш *(за Лесею Українкою)*.

- Зверни увагу, хто написав казку про горобчика. Що тобі відомо про Лесю Українку? Розкажи.
- Доведи, що це текст. Визнач тему й основну думку тексту.
- Перепиши речення, яке виражає основну думку тексту.

347. Розглянь кадри з мультфільму про горобчика за казкою Лесі Українки «Біда навчить» *(с. 152)*. До кого звертався горобчик, крім крука, щоб його розуму навчили?

- Створи до кожного кадру спонукальне речення, у якому передай прохання горобчика. Він використовував такі звертання: *тітонько, дядечку, друже*. Запиши.
- Яка назва казки? Це — заголовок тексту.

348. Знайди та запиши три прислів'я про хліб.

102. Будова тексту

349. Розгляньте таблицю.

Повторюємо разом

Будова тексту

зачин	основна частина	кінцівка
Повідомляється, де, коли, про кого, про що йтиметься в тексті.	Основний зміст тексту.	Висновок, ставлення автора до подій та персонажів тексту.

350. Прочитай текст.

— Послухайте, діти, я розкажу вам свою історію.

Колись давно я жила в теплій Італії, і називали мене Календулою, бо я завжди була квітучою та молодою; лікувала бідних і багатих. Тому мала велику пошану серед людей. Згодом я дізналася, що є країна, де взимку випадає сніг.

Я захотіла відвідати ці казкові місця. Мій знайомий музикант привіз мене в країну, де з неба сіялися блискучі зірочки. Мені тут сподобалося, я прижилася і продовжую всіх лікувати.

Ось така моя історія. Тільки на новій батьківщині мене називають нагідкою, або нігтиком. Але я вже звикла... *(за І. Січовиком)*.

— ***Нагі́дка*** — лікарська рослина. Її дуже шанують у всьому світі. А в Парижі, столиці Франції, стоїть пам'ятник королеві Маргариті, яка тримає в руках календулу — свою улюблену квітку.

- Що нового ти дізнався / дізналася про квітку нагідку? Розкажи.
- Відтвори основну частину тексту.
- Яку інформацію ти отримав / отримала, прочитавши кінцівку? Скільки речень у зачині?

- Перепиши з основної частини речення, з яких можна дізнатися про життя календули в Італії.
- Перепиши з основної частини речення, з яких можна дізнатися, як календула потрапила в країну, де випадає сніг.

351. Прочитай частини тексту.

Ось так підготувався їжачок до холодів. Навіть люта зима й заметілі не налякають його.

Під столітнім дубом їжачок побудував собі хатку. Теплу й затишну. І нехай хоч усю зиму хурделиця, хоч мороз — не страшно.

Ціле літо трудився їжачок. Усе в комірчину! А в комірчині чого тільки не було: запашні лісові яблука, сушені гриби, банки з варенням і ще багато пресмачної всячини *(за М. Пономаренко)*.

- Чи дотримана послідовність подій у прочитаному? Створи текст, дотримуючись послідовності подій. Скільки абзаців у тексті? Чому?

352. Пригадайте казку «Намисто для мами» *(автор В. Мельник)*, з якою ви ознайомилися на уроках читання *(с. 169)*. Розгляньте малюнки. Яка частина тексту зображена?

- Створи кілька речень за змістом малюнків. Скористайся текстом казки. До якої частини тексту належать створені тобою речення: до зачину, основної частини чи кінцівки?

353. Розглянь малюнки. Із чого зроблено намисто? Створи та запиши кілька речень про те, яке б намисто ти хотів / хотіла б зробити для своєї мами.

103. Художній, науково-популярний та діловий тексти

354. Прочитайте текст.

Розгляньте фото цієї симпатичної тваринки в «чорних окулярах». Це панда, чи ведмідь-кішка, бамбуковий, або гірський, ведмідь.

Велика панда має незвичну будову лапи. Окрім 5 нормальних пальців, у неї ще є «великий палець». Панди люблять поїсти. Вони їдять майже 14 годин на добу! Можуть годинами сидіти й повільно пережовувати їжу.

Запроваджено спеціальний День панди, котрий відзначають 16 березня. Учені припускають, що в дикій природі залишилося приблизно 1600 особин *(М. Братко)*.

- Що нового ти дізнався / дізналася про панду? Перепиши другий абзац, записавши числа словами.

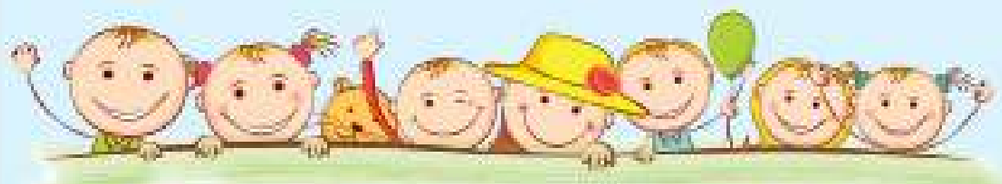

Повторюємо разом

Ти прочитав / прочитала ***художній текст.*** Такі тексти використовують у художній літературі: у казках, оповіданнях і віршах. У художніх текстах є виражальні засоби мови.

— Панда є символом Усесвітнього фонду дикої природи, а також емблемою Китаю — її батьківщини. Більше про цю незвичайну тварину ти можеш дізнатися з енциклопедії.

355. Прочитайте визначення оголошення.

Оголо́шення — це документ, у якому подано інформацію, адресовану певному колу зацікавлених осіб.

- Про що ти дізнався / дізналася із цього речення?

Повторюємо разом

Це ***науко́вий текст.*** У наукових текстах подають коротке й точне повідомлення. Правила в підручниках є науковими текстами.

356. Прочитайте текст.

Велика панда є зникаючим видом тварин. У природному середовищі вона може прожити майже 20 років, а в неволі — 25–27 років. Довжина дорослої тварини — 1,2–1,5 м, вага — майже 160 кг. Лапи й хутро навколо очей чорні. Хвіст довгий, приблизно 12 см. Хутро дорослої панди — 10 см. Передні лапи шестипалі, задні — короткі й товсті, усі пальці з гострими кігтями.

- Що нового ти дізнався / дізналася про тварину із цього тексту? Чим він відрізняється від тексту *вправ 354* і *355*?

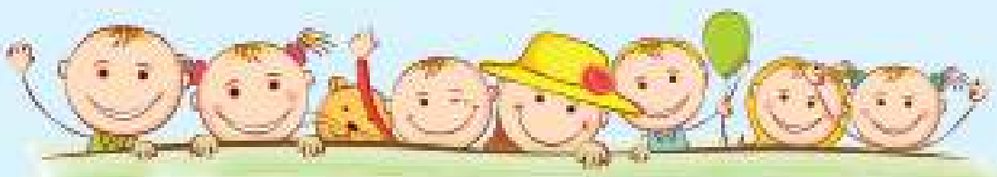

Повторюємо разом

Це ***науко́во-популя́рний текст.*** Він подібний до наукового, але є доступним для всіх читачів.

357. Прочитайте оголошення.

Оголошення

16 березня 2021 року о 12-й годині в Київському зоопарку за адресою проспект Перемоги, 32 відбудеться урочисте відкриття **Дня панди.** Вхід вільний. Усі охочі можуть підготувати вірші про панду, малюнки та фотографії.

Дирекція зоопарку

Порівняйте текст оголошення з попередніми текстами вправ. Чим вони відрізняються?

Повторюємо разом

Це ***ділови́й текст.*** Такі тексти використовують для оформлення документів: наказів, довідок, заяв, оголошень, телеграм і багатьох інших. Вони не містять виражальних засобів мови. Речення в ділових текстах мають бути короткі й конкретні.

- Створи текст оголошення, у якому повідом про свято до Дня матері, яке відбудеться 10 травня у твоїй школі.

358. Уяви, що у твоєму місті / селі відбудеться свято День квітів. Створи оголошення на цю тему. Користуйся зразком оголошення *вправи 357*.

- Устав пропущені визначення типів текстів.

Текст вправи 354 — це ... текст. Текст вправи 355 — це ... текст. Текст вправи 356 — це ... текст. Текст вправи 357 — це ... текст.

104. План тексту

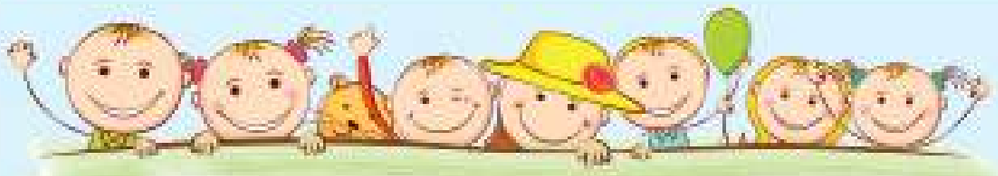

Повторюємо разом

План те́ксту — це на́зви (заголовки) частин тексту, розміщені послідовно за змістом. План допомагає відновити зміст прочитаного. Речення плану можуть бути розповідні, питальні та спонукальні.

359. Прочитай речення першого та другого стовпчиків.

1. Де зимують мурашки?	1. Зимівля мурашок.
2. Яка поведінка малих мурах?	2. Поведінка малих мурах.
3. Хто з'являється в мурашнику?	3. Коник у мурашнику.
4. Кого приспав коник?	4. Мурашки заснули.
5. Що робить коник?	5. Зимовий сон музиканта.

- Які за метою висловлювання речення першого стовпчика? Які — другого?
- Зіставте їх. Що в цих реченнях є спільне?

360. Прочитайте текст та обговоріть його зміст.

Пізньої осені старі мурахи в мурашнику вкладають малих мурах спати. Але дітки пустують, граються та вередують.

Тоді в мурашнику з'являється коник-стрибунець. Він бере скрипочку й грає мурахам лагідну мелодію.

Малеча засинає. Потім поринають у сон усі мурашки.

Коник випускає із зелених лапок скрипочку й теж засинає. Він спатиме в мурашнику цілу зиму. Не можна турбувати сонних мурах *(за В. Патапахою)*.

- Відшукай у тексті речення, яке є відповіддю на перше запитання першого стовпчика *вправи 359*. Прочитай.
- Запиши відповідь на третє та п'яте запитання.
- Чи можуть бути речення *вправи 359* планом до поданого тексту? Зроби висновок.

361. Прочитай план тексту.

1. Де сиділа Христина?
2. Хто відвіз чорниці хворим дітям?
3. Що робила Христина з бабусею після обіду?
4. Що вирішила дівчинка?
5. Про кого була радіопередача?

- Прочитай текст.

Христина з бабусею після обіду збирали чорниці.

Раптом вони почули радіопередачу про хворих дітей, яким потрібні радісні емоції, щоб швидше одужати. Дівчинка вирішила назбирати чорниць для хворих дітей. Вона так і зробила, а дідусь відвіз гостинці в лікарню.

Христина сиділа на ґанку й чекала повернення дідуся. Вона думала, що хворі діти поласують смачними ягодами та стануть на крок ближче до одужання *(за М. Пономаренко)*.

- Чи впорядкований план відповідно до розвитку подій у тексті?
- Упорядкуй план відповідно до розвитку подій у тексті, запиши.
- Створи кілька речень про вчинок Христини. Запиши.

362. Прочитай план.

1. До якого свята готувалися діти?
2. Кого вони запросили на свято?

3. Що підготували матýсям і бабýсям?
4. Як закінчилося свято?

- Прочитай слова з довідки.

Довідка. Готувалися, до свята, Дня матері, вірші, пісні, листівки, вироби, запросили, раділи, дарували, оплески, закінчилося, усі, після, батьки, організували, планетарій, екскурсію.

- Створи текст відповідно до плану, користуючись словами з довідки. Розкажи.

105. Текст-розповідь

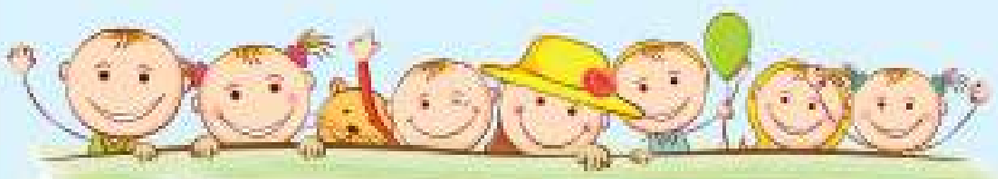

Повторюємо разом

Текст-ро́зповідь — це текст, у якому йдеться про події, пов'язані між собою, про дії персонажів розповіді. Його мета — розповісти, як це було.

Початок події → розгортання події → завершення

363. Прочитай текст.

Скільки з'явилося нових квіток!

Уже відцвіли підсніжники, блакитні проліски. Настала пора цвітіння фіолетових фіалок. А потім задзеленчать пахучі дзвоники конвалій. Грають поміж ними барвисті метелики. Білі — сидять на білих бриликах ромашок, сині — синіють на оксамитових віночках волошок. Жовті метелики жовтіють на золотистих китицях щедринцю.

Веселий місяць травень! *(за Д. Чередниченком).*

- Про що йдеться в цьому тексті? Про кого розповідає автор?

- Перепиши частину тексту, у якій ідеться про істот.
- Перепиши частину тексту, у якій ідеться про неістот.
- Випиши підкреслені слова. Зроби звукові схеми цих слів.

364. Прочитай ту частину написаного, яку називаємо *текстом*.

Травень ліси наряджає, літо в гості чекає. Так і є!

Розлогі крони осокорів і верб у травні кучерявляться новим листом. Свіже, золотаво-смарагдове, воно тріпоче від руху повітря. Різкі пориви вітру куйовдять його на всі боки, збиваються в чудернацьку зачіску.

Саме, пори, побачити, такої, тут, вивільгу, золотоперу, можна.

Найкоштовніший, птах, це, фауни, нашої. Голос, мелодійний, її, птахи, інші, копіюють. Вони, але, флейтової, не досягають, майстерності, такої.

Природа — непрочитана книга таємниць! *(за Г. Фесенком)*.

- Який це текст? Доведи чому. Прочитай речення, яке є зачином тексту; кінцівкою.
- Створи речення з «розсипаних» слів. Чи можна це назвати текстом? До якої частини належить утворений текст?
- Поділи основну частину на дві.

- Перепиши ту частину, у якій розповідається про дерева.
- Перепиши ту частину, у якій розповідається про красиву пташку вивільгу.

Складіть план тексту. Запишіть.

365. Пригадайте оповідання «Картина» *(авторка Л. Сторітеллер, с. 134)*. Прочитайте початок тексту.

На горищі старого будиночка стояв дитячий рожевий стіл, а на ньому — овальна шкатулка. Усередині неї вже давно жили ... ґудзики! Було їх десять.

- Розглянь малюнки. Створи продовження тексту, у якому розкажи, як художниця використала старі ґудзики та створила щось нове, що принесло радість людям. Користуйся текстом із «Читання» *(с. 134)*.

366. Розглянь малюнок.

- Прочитай слова та словосполучення з довідки.

Довідка. Рябко, знайшов, кладка, солодку кісточку, біг, додому, ніс, у зубах, через річку, бачить, пес, у воді, кудлатий, рябий, кістку, держить, скочив, забрати, воду, у.

- Створи текст-розповідь, використовуючи зміст малюнка, слова та словосполучення з довідки. Запиши, дотримуючись схеми тексту-розповіді.

106. Створюю художній опис за поданим зразком, використовуючи інформацію з різних джерел

367. Прочитай вірш.

Могутній дуб, прадавній дуб
Стоїть побіля яру.
Розкинув свій листатий чуб,
чолом торкає хмару.

М. Пригара

- Якими словами авторка описує старий дуб? Порівняй зміст вірша та малюнок. Чи зумів художник відобразити могутність дерева? У чому це виражається?

368. Прочитай текст.

Не першу сотню літ росте на пагорбі кремезний дуб із розлогим, покрученим гіллям, мов пальці в старої роботящої людини. Він міцно вчепився в землю товстим корінням і жодному вітрові не піддається. Не можуть похитнути його ні сонце, ні дощі, ні вітри, ні морози. От і зараз осінь усіх роздягла, а дуб ще зеленіє *(за А. Давидовим)*.

- Порівняй текст із малюнком. Як автор тексту «малює» словами могутність дуба?

— Дуб є одним з оберегів України. Це дерево — довгожитель. Біля Києва росте дуб віком 900 років. Це пам'ятка природи України. На Волині є дуб віком понад 1300 років!

- Створи власний текст-опис дуба, використовуючи інформацію з різних джерел.

107. Текст-опис

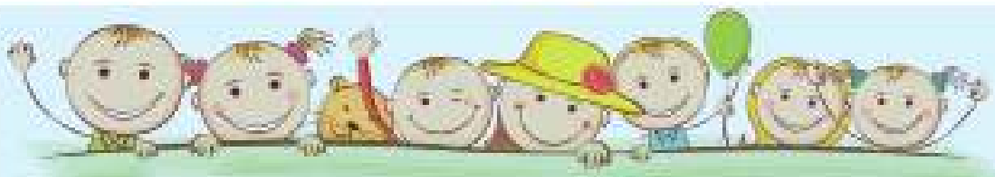

Повторюємо разом

Текст-о́пис — це словесне зображення предмета, істоти, явища, місцевості та приміщення. Для опису предмета використовуємо питання *який? яка? яке? які?*

369. Прочитайте текст. Перекажіть.

Ви, мабуть, знаєте, що художник малює фарбами, а письменник творить за допомогою слів. Щоб писати цікаві тексти, необхідно пізнавати секрети мови.

Сьогодні ми ознайомимося з описом.

Описи бувають різні: зображати можна людей, тварин, будинки, вулиці, природу, події та явища. Описуючи, ми словесно малюємо. Якщо це добре зроблено, тоді легше уявити, про що йдеться в тексті *(за Дз. Матіяш)*.

- Які бувають описи? Знайди відповідь на запитання в тексті, випиши.
- Які секрети мови ти знаєш?

370. Прочитай текст.

Моховинка — найменша в родині — «мізинчик». Була доброю, лагідною, слухняною та роботящою. І ніколи не гнівалася. Це була дуже гарна Моховинка. Вона, як і її родичі, мала мінливу пелехату вовночку, яка не причісувалася. Вовночка набувала того кольору, що й речі, які оточували

Моховинку: зелена — у зеленому лісі, жовта — у піску, блакитна — у воді. У кущах шипшини ставала рожевою, а на снігу — білою.

Великі блакитні очі завжди були здивовані й тріщки перелякані. Сьогодні Моховинка не встигла помінняти колір вовночки, бо біля дуба, де була її хатинка, стався переполох... *(за В. Королевим-Старим)*.

- Розглянь ілюстрацію, яку створив А. Щербак. Порівняй малюнок художника з описом Моховинки. Вислов власну думку.

— Моховинка — це казкове фантастичне створіння, яке мешкає в лісі й оберігає його. Вона та вся її родина люблять ліс і лісових мешканців. Що сталося біля будиночка Моховинки, ти дізнаєшся з казки В. Королева-Старого «Хуха-Моховинка».

- Продовж речення.

  Моховинка була ... .

- Як змінювалася вовночка Моховинки? Знайди відповідь у тексті. Випиши ці речення.

371. Розглянь малюнок.

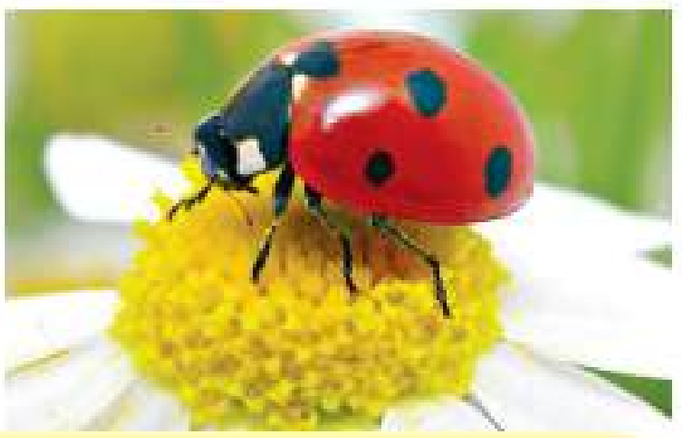

- Що тобі відомо про цю комашку? Опиши її, скориставшись рубрикою «Допомога».

Допомога. *Назва комашки:* сонечко, божа корівка, бедрик. *Розмір:* від 4 до 10 мм. *Форма тіла:* округла або овально-видовжена. *Будова тіла:* голова, черевце, три пари лапок, крила й надкрильця. *Колір:* яскраво-червоний, жовтий, помаранчевий із чорними плямами.

- Використовуй виражальні засоби мови, описуючи предмет. Дотримуйся структури тексту-опису.

372. Опиши свою улюблену тварину. Дотримуйся відповідної структури тексту-опису.

108. Текст-міркування

373. Прочитайте текст та обговоріть його зміст.

Техніка полегшує життя людини. Звичайно, техніка допомагає кожному. Твоїй матусі — поратися по господарству. Що було б, якби не було пральних машин, холодильників, електричних і газових плит?

На мою думку, техніка виконує багато важкої роботи. Адже́ якби не було трактора, комбайна, автомобіля та підйомного крана, усе потрібно було б робити вручну. Але без людини не було б техніки! Це витвір її розуму.

Потрібно вчитися, щоб створювати цікаве й корисне *(за Л. Андрієць)*.

- Про що йдеться в цьому тексті? Як ти вважаєш, авторка тексту описує техніку, розповідає про неї чи переконує, пояснює важливість техніки в житті людини? Вислов власну думку.

Текст-міркува́ння доводить, переконує та пояснює. Текст-міркування має *твердження, докази (доведення)* і *висновки*. Це його будова. У таких текстах ідеться про причини та явища подій, а також у них є відповідь на питання *чому? чому це сталося?*

- Прочитай виділене речення тексту. Це його ***твердження***. Частина тексту після твердження — *це* ***докази (доведення)***. У цій частині використовують такі сполучення слів: *на мою думку, я так думаю, я вважаю, я підтримую*. Прочитай підкреслене речення. Це ***висновок*** тексту. У ньому вживають такі слова: *отже, адже́, безумовно*.

- Перепиши частину тексту, яку називаємо *доказами*.

374. Прочитай текст.

Дід Василь розповідає: «Прилетіли цієї весни лелеки, сіли, роздивилися і полетіли.

Ну, **думаю**, покинули нас лелеки. **По-перше**, їхнього гнізда немає. **По-друге**, нового гнізда, яке я перенiс на нове місце, не побачили. Я був **переконаний**, що лелеки нас покинули. Аж раптом, дивлюся, спускаються та сідають на нове гніздо. І клекочуть весело!

І я зрадів, ніби сини з далекої дороги повернулися» *(за Я. Гояном)*.

- Прочитай речення, у яких дід Василь розмірковував над тим, чому лелеки можуть покинути його хату. Прочитай виділені слова. *Саме такі слова треба використовувати в текстах-міркуваннях. Зверни увагу на розділові знаки до й після виділених слів*. Перепиши цю частину.
- Прочитай підкреслене речення. Як називаємо цю частину тексту?

375. Прочитай речення, яке є твердженням.

Кажуть, що калина є символом України. Чому так вважають?

- Створи текст-міркування за поданим твердженням. Використовуй слова з довідки.

Довідка. Цінують, українці, висаджують, красивий, кущ, пісні, легенди, багато, корисна, цілюща, на рушниках, вишиванках, варили, чай, узвар, росте, криниць, будинків.

- Дотримуйся структури тексту-міркування.

Твердження → докази → висновок

376. Прочитай речення.

Хліб — це святиня. Його потрібно берегти.

- Створи текст-міркування за поданим твердженням. Використовуй слова, словосполучення та сполучення слів із довідки.

Довідка. Я переконаний / переконана, на мою думку, я вважаю, важка праця, збирають урожай, багато професій, землероби, пекар, мірошник, продавець, свіжий, пахне, маленькі зернинки, колосяться хліба, від уранішньої зорі, до пізнього вечора.

109. Текст-есе

377. Прочитайте текст та обговоріть його зміст.

Я люблю море! Тихе, ніжне, тепле й ласкаве. Але море дуже мінливе! Воно буває навіть небезпечним.

Різні та цікаві його мешканці! Ось медуза. Вона складається на 90 відсотків із води. Деякі медузи отруйні, а їхні укуси можуть викликати опіки на шкірі в людини. А цей мешканець із довгими щупальцями — восьминіг. Ти знаєш, що в нього синя кров і він має три серця? Деякі з них дуже отруйні!

На мою думку, не треба спускатися на морське дно. Краще про нього прочитати та мріяти. Хай живуть і здійснюються мрії! Усіх і кожного *(М. Братко)*.

- Скільки частин має текст? Прочитай речення, у яких *описано* море. У якій частині тексту *розповідається* про морських мешканців? Знайди *наукові* відомості, що наводить авторка. Знайди, який *висновок* вона робить.

- Розглянь малюнок.

- Які морські мешканці тобі відомі? Чому вони мають на́зви: морська зірка, морський коник, морський їжак?

Ви прочитали текст-есе. ***Текст-есе́*** — невеликий твір, у якому автор / авторка описує власні враження та міркування про предмет, явища й події, розповідає про них, міркує та наводить наукові докази й факти, робить власні висновки.

- Перепиши основну частину тексту. Про кого розповідає авторка в цій частині?

378. Прочитайте й порівняйте три тексти.

1. Мій дідусь посадив сад. Деревця в саду ще маленькі. Вони швидко ростуть, і сад скоро нас буде тішити плодами.

2. Яблунька вкрилася рожевим цвітом. Сонечко пестило ніжні пелюстки. Яблунька дарувала всім свій чарівний аромат. Бджілки співали.

3. Бджілки літали над яблунькою та збирали нектар. Кожна бджілка набирала у свій зобик нектар і летіла до вулика. Вона мала відвідати сотні яблуневих квіточок! Адже́ для отримання ложки меду (30 г) 200 бджіл повинні збирати нектар протягом дня!

- Чим відрізняються тексти? У якому тексті є наукові відомості про життя бджіл? У якому із запропонованих текстів описано квітучу яблуньку, а в якому подано розповідь?

379. Прочитай прислів'я.

1. Був би сад, а солов'ї прилетять. 2. Сади́ деревину — будеш їсти садовину. 3. Слухай, діброво, що ліс говорить. 4. Дерево пізнають по його плоду. 5. Одне дерево — то ще не ліс. 6. Осика груш не родить *(нар. тв.)*.

- Створи текст-есе, використовуючи тексти з *вправи 378* і подані прислів'я. Скористайся текстом *вправи 377* як зразком.

380. Прочитай план.

1. Травень — останній місяць весни.
2. Скоро літні канікули.
3. Мої літні мрії.

- Створи текст-есе за поданим планом.

110. Засоби зв'язку речень у тексті

381. Прочитайте тексти.

1. Марині на день народження подарували маленький рожевий ноутбук. **Ноутбук** став для **Марини** найкращим другом. Ноутбук зберігав **Маринині** таємниці, листи до подружок, допомагав блукати в інтернеті.

2. Марині на день народження подарували маленький рожевий ноутбук. **Він** став для **дівчинки** найкращим другом. Ноутбук зберігав **її** маленькі таємниці, листи до подружок, допомагав блукати в інтернеті.

- Замість яких слів ужиті виділені слова в другому тексті? Для чого зроблено заміну?

Слова *вона, її, його, він, дівчинка* й інші вжито замість слів *Марина* та *ноутбук* для того, щоб не повторювати їх у наступних реченнях.

- Перепиши перші три речення другого тексту. Підкресли головні члени в третьому реченні.

- Розглянь малюнок.

- Чи відповідає зміст малюнка змісту текстів? Що не так намалював художник? Розкажи.

382. Прочитай текст.

Тюльпани — різнобарвні квіти. Тюльпани є прикрасою квітників. Тюльпани можна вирощувати навіть узимку. Марина посадила цибульку тюльпана в горщик. Марина поливала цибульку тюльпана через день. А незабаром з'явилися ніжні паростки.

- Які слова в тексті повторюються?
- Перепиши текст, замінюючи слова, які повторюються, на такі: *вона, її, їх, дівчинка, рослинка*.

383. Прочитай вірш.

Маленький лискучий жолудь
лягає в холодну землю,
вкривається ковдрою з листя
і починає рости.

Г. Кирпа

- Створи невелику розповідь про історію маленького жолудя, який упав на землю. Використовуй слова та словосполучення з вірша.

ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО

Мої навчальні досягнення

111. Слово

1. Прочитай речення. Доповни. Наведи приклади.

- Слова, які мають одне значення, називаємо ... .
- Слова, які мають кілька значень, називаємо ... .
- Слова, протилежні за значенням, називаємо ... .
- Слова, близькі за значенням, називаємо ... .

2. Прочитай текст.

Олянка поспішала висушити мокре вбрання Буцика. Вона ввімкнула фен. Тієї ж миті маленького мокрого чоловічка підхопив теплий вітер, і він мало не вилетів у вікно! Добре, що дівчинка вхопила нямлика за штанці, втягнула й посадила в зручне, комфортне крісло. Фен кашлянув і замовк *(за Л. Ворониною)*.

- Випиши з тексту антоніми до слів *великий, сухий*. Запиши парами.
- Випиши з тексту слова, які вжиті в переносному значенні.
- Продовж речення.

Слова *втягнула, вхопила; зручне, комфортне* — це ... .

112. Будова слова

1. Прочитай речення. Доповни. Наведи приклади.

- Частину слова без закінчення називаємо ... .
- Спільну частину споріднених слів називаємо ... .
- Префікс — це частина слова, ...
- У префіксах ***роз-***, ***без-*** завжди ... .
- Префікс ***с-*** пишемо перед буквами ... .
- Суфікс — це ... .

2. Прочитай текст, уставляючи пропущені букви.

Олянка з мамою і татом поїхали за місто на прогулянку весняним лісом! Весна цього року тепла. Лісові мешканці чарували своїм співом. Олянка побачила проліски. Годувала **білочку** горішками, але не лісовими. Білка ..хопить горішок і скік на бе..листе дерево! ..ховає в дуплі й знову ро..гойдує гілку, чекає гостинця. Тато її ..фотографував *(за Л. Вороніною)*.

- Випиши з тексту спільнокореневі слова, познач корінь.
- Випиши слова з пропущеними буквами, упиши їх.
- Випиши виділене слово, познач частини слова.

113. Частини мови

1. Прочитай речення. Доповни *(усно)*.

- Іменник — це … .
- Рід іменників: … .
- Число іменників: … .
- Прикметник — це … .
- Рід прикметників: … .
- Число прикметників: … .
- Дієслово — це … .
- Час дієслів: … .
- Числівник — це … .

2. Розглянь малюнок.

- Запиши по два іменники: істоти, неістоти, загальні на́зви, власні на́зви, клички тварин, в однині, у множині, чоловічого роду, жіночого роду, середнього роду.
- Запиши по два прикметники чоловічого, жіночого й середнього роду, які відповідають на питання *який? яка? яке?*
- Запиши по два дієслова у формі минулого, теперішнього та майбутнього часу.

114. Речення

Знаю: • Речення за метою висловлювання є: ... , ... , ... • У розповідних реченнях про щось ... , ... • У питальних речення про щось ... . • У спонукальних реченнях ... , ... , ... , ...

Знаю: Речення за інтонацією є : ... , ...

115. Текст

Знаю: • Текст — це ... . • Тема тексту — це ... . • Заголовок — це ... . • Абзац — це ... . • Текст складається з таких частин: ... , ... , ... • Текст-розповідь — це текст, у якому ... . • Текст-опис — це текст, у якому ... . • Текст-міркування — це текст, у якому доводять, ...

підсніжники проліски шафран сон-трава ряст фіалка

Умію за малюнками створити: 1. текст-розповідь; 2. текст-опис; 3. текст-міркування *(на вибір)*.

Мистецтво слова: міркую, описую, розповідаю

116. Створюю зв'язну розповідь про ситуацію із життя #«Мрііпролітніканікули»

- Створи зв'язну розповідь за малюнками. Якими справами займаються діти влітку? Як вони проводять дозвілля?

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА АБЕТКА. ЗВУКИ ТА БУКВИ 3

СЛОВО 21

БУДОВА СЛОВА 33

ЧАСТИНИ МОВИ 60

Іменник 62

Прикметник 80

Числівник 100

Дієслово 110

РЕЧЕННЯ 128

ТЕКСТ 150

Текст та його ознаки 150

Будова тексту 152

Художній, науково-популярний та діловий тексти 155

План тексту 157

Текст-розповідь 160

Текст-опис 164

Текст-міркування 166

Текст-есе 168

Засоби зв'язку речень у тексті 170

ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО 172

Навчальне видання

Захарійчук *Мар'яна Дмитрівна*

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина перша

УКРАЇНСЬКА МОВА

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам «Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей».

Для оформлення підручника використано матеріали, що знаходяться у вільному доступі в мережі «Інтернет».

Художниці *В. Дунаєва, Ю. Ясінська*

Редакторка *Н. Забаштанська*
Обкладинка, макет і художнє оформлення *Н. Антоненко*
Технічне редагування *Л. Ткаченко*
Комп'ютерна верстка *О. Руденко*
Коректорка *С. Бабич*

Формат 70×100/16.
Ум. друк. арк. 13,00. Обл.-вид. арк. 11,89.
Тираж прим. Зам. №

Видавництво «Грамота»
вул. Паньківська, 25, м. Київ, 01033,
E-mail: info@gramota.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 341 від 21.02.2001 р.

Віддруковано в ТОВ «КОНВІ ПРІНТ»
03680, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 12.
Свідоцтво ДК № 6115 від 29.03.2018 р.